

Økonomiske analyser

2/2009

28. årgang

Innhold

<i>Thor Olav Thoresen:</i> Derfor fikk vi skattereformen i 2006	3
<i>Ingrid Melby og Elin Halvorsen:</i> Skattebegrensning gjennom «80-prosentsregelen»	10
<i>Kirsten Hegsvold Andersen:</i> Tjenestehandel med utlandet har økt mye	14
<i>Torgeir Ericson, Bente Halvorsen og Petter Vegard Hansen:</i> Hvordan påvirkes husholdningenes strømpris av endret spotpris?	17
<i>Asle Rolland:</i> Statistikk som pådriver for fremskritt	21
Forskningspublikasjoner	29
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser de siste 12 måneder	34
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	16*

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 21. april 2009.

Signerte artikler står for forfatterens regning.

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen: Ådne Cappelen (ansv.), Helge Brunborg, Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Bente Halvorsen, Elin Halvorsen, Johan Heldal, Tom Kornstad, Hong Pham og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, telefaks: 21 09 00 40

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 100 ansatte. Knapt halvparten av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 7 grupper og ledes av forskningsdirektør Ådne Cappelen.

- Skatt, fordeling og konsumentatferd
Forskningsleder Thor Olav Thoresen
- Klima- og energiøkonomi
Forskningsleder Annegrete Bruvoll
- Makroøkonomi
Forskningsleder Roger Bjørnstad
- Arbeidsmarked og bedriftsatferd
Forskningsleder Torbjørn Hægeland
- Offentlig økonomi
Forskningsleder Erling Holmøy
- Økonomisk vekst og miljø
Forskningsleder Mads Greaker
- Demografi- og levekårsforskning
Forskningsjef Randi Kjeldstad

**Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres 28. mai 2009.**

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Derfor fikk vi skattereformen i 2006

Thor Olav Thoresen*

Skattereformen i 1992 ga oss et skattesystem med et relativt stort spenn mellom marginals kattene på kapital og lønn og den introduserte delingsmodellen, som bestemmer hvordan næringsinntekt skal fordeles på lønn og kapital. Dette ga incentiver for en del småbedriftseiere til å organisere seg ut av delingsmodellen. I perioden etter skattereformen i 1992 observerer vi en klar økning i ikke-delingspliktige aksjeselskaper, som var en viktig motivasjon for at en satte i gang arbeidet med 2006-reformen, jf Skauge-utvalget. Det har imidlertid vist seg vanskelig å identifisere slike skattemotiverte organisasjonsendringer i databaserte analyser. Med etableringen av Aksjonærregisteret er dette endret, og i denne artikkelen vises det til resultater fra analyser basert på informasjon fra denne datakilden. Det vises at skattemotiverte organisasjonsmessige skift har bidratt til økningen i ikke-delingspliktige selskaper, men at dette har hatt liten innvirkning på økningen i inntektsulikhet i perioden etter 1992-reformen.

1. Innledning

Det kan argumenteres for at skattesystemer må reformeres med jevne mellomrom og at tiden derfor var inne for en ny skattereform i Norge i 2006, etter at vi hadde den forrige tilbake i 1992. Det er imidlertid ikke mye tvil om at det som presset frem en reform av 1992-systemet var mistanken om skattemotiverte tilpasninger til den såkalte delingsmodellen, se for eksempel Skauge-utvalget (NOU 2003:9).

Delingsmodellen var et resultat av 1992-reformens "duale inntektsskattesystem", med en relativ lav, proporsjonal skatt på kapitalinntekt og en progressiv skatt på lønnsinntekt, også kalt "den nordiske skattemodellen" på grunn av popularitet i nordiske land. Delingsmodellen går i korthet ut på at næringsinntekten i selvstendig næringsvirksomhet og i aksjeselskaper der en eier kontrollerer minst 2/3 av selskapet (nært-eide selskaper) deles i to, i lønnsinntekt og kapitalinntekt etter nærmere spesifiserte regler. I perioden etter skattereformen i 1992 var det en klar økning i ikke-delingspliktige aksjeselskaper, antall delingspliktige aksjeselskaper er om lag uforandret, mens det var en nedgang i antall selvstendig næringsdrivende. Hovedhypotesen er at stor forskjell mellom (marginale) skattesatser på lønn og kapital i kombinasjon med delingsmodellen medvirket til at næringsvirksomhet ble flyttet over til ikke-delingspliktige aksjeselskaper, for at aktive eiere skulle bli betalt i form av utbytte i stedet for lønn. Slike manøvreringer reduserer skatteprovenyet og svekker skattesystemets legitimitet. Prinsippet om likebehand-

ling eller horisontal likhet brytes, siden personer med relativt like utgangspunkt (inntekt) har ulik skattebyrde som følge av at noen reduserer skattetrykket ved å velge en annen organisasjonsform. Mistanke om slike tilpasninger var en viktig grunn for at en oppnevnte Skauge-utvalget, og som resulterte i et nytt skattesystem på plass fra og med 2006.

En har sett anekdotiske eksempler på slike manøvreringer, men grunn av mangelfulle data har det ikke vært mulig å måle omfanget og konsekvenser. Hovedproblemet har vært at en ikke har klart å identifisere aktive eiere som har etablert seg utenfor delingsmodellen, det vil si med lavere eierandel enn 2/3, fordi vi ikke har hatt tilstrekkelig informasjon til å identifisere personer som eiere i bedrifter.

Med etableringen av Aksjonærregisteret (<http://www.ssb.no/aksjer/>) har dette endret seg. Ved å koble informasjon fra Aksjonærregisteret og Lønns- og trekkoppgaveregisteret (<http://www.ssb.no/lonnlitreg/>) kan informasjon om personer som kombinerer ansettelse og betydelig eierskap i det samme selskapet tas inn i analysene. Dermed har det vært mulig å få svar på to spørsmål: For det første, har småbedriftseiere vært involvert i skattemotiverte, organisasjonsmessige skift i perioden etter 1992-reformen? For det andre, dersom en finner holdepunkter for slike tilpasninger, har dette bidratt til økningen i inntektsulikhet i perioden etter 1992-reformen?

Denne artikkelen tar utgangspunkt i to studier som diskuterer disse to spørsmålene, henholdsvis Thoresen og Alstadsæter (2008) og Thoresen (2009). Begge studiene er basert på observasjoner av personer over tid, såkalte paneldata. Informasjonen fra Aksjonærregisteret og Lønns- og trekkoppgaveregisteret, som identifiserer personer som er en betydelig aksjonærer i det samme foretaket som de er ansatt i, er koblet til et

Thor Olav Thoresen er forskningsleder ved Gruppe for skatt, fordeling og konsumentatferd (tot@ssb.no)

* Takk til Programmet for skatteøkonomisk forskning (Norges forskningsråd), som har gitt støtte til prosjektene som denne artikkelen rapporterer resultater fra. Takk også til Torbjørn Eika for kommentarer til et tidligere utkast.

paneldatasett, basert på Inntektsstatistikk for personer og familier for perioden 1993-2003 (<http://www.ssb.no/emner/05/01/>). En kan dermed studere hvordan et utvalg av eiere av småbedrifter opptrådte i perioden etter den norske skattereformen i 1992. I Thoresen og Alstadsæter (2008) diskuteres kjennetegn og utvikling for småbedriftseiere som tidlig i perioden valgte organisasjonsformer omfattet av delingsmodellen (selvstendig næringsdrivende og eiere i nært-eide selskaper) og som senere i perioden ble aktive eiere i ikke-delingspliktige selskaper. Disse småbedriftseierne sammenliknes med personer som opprettholdt organisasjonsformer omfattet av delingsmodellen.

Endring i organisasjonsform skjer vanligvis som en del av en naturlig "livsløpstilpasning" for selskapene: De skifter organisasjonsform fordi selskapene modnes og ekspanderer over tid. Her presenteres imidlertid resultater som samsvarer med skattemotiverte tilpasninger. Det er personer med arbeidsintensive aktiviteter, og dermed høy beregnet personinntekt innenfor delingsmodellen, som organiserer seg ut av delingsmodellen. Disse personene har hatt en inntektsøkning som er 30 prosent høyere enn dem som ble igjen i delingsmodellen.

Thoresen (2009) diskuterer hvorvidt disse tilpasningene har bidratt til økningen i inntektsulikheten som ble observert i perioden etter 1992-reformen og frem til 2006-reformen. Med utgangspunkt i hypoteser om at disse organisasjonsmessige skiftene har bidratt til at småbedriftseiere har forflyttet seg oppover i inntektshierarkiet og i større grad befinner seg på toppen av inntektsfordelingen, vurderes mobiliteten til småbedriftseiere i forhold til mobiliteten til lønnstakere. Hovedfunnene er at småbedriftseiere har mer mobile inntekter enn lønnstakere, men at denne mobiliteten har retning både oppover og nedover i inntektshierarkiet. Det opereres med ulike definisjoner av småbedriftseiere, og det å ta hensyn til at småbedriftseiere også inkluderer personer som er aktive eiere i ikke-delingspliktige selskaper forbedrer småbedriftseierens relative posisjon noe, men i begrenset grad.

Selv om disse resultatene diskuterer effekter av et skattesystem som allerede er avvirket, er det flere grunner til at det har vært viktig å gripe fatt i denne problemstillingen nå som tilgangen på data er forbedret, det vil si Aksjonærregisteret er på plass. For det første er det nå før 2006-reformen skal evalueres viktig å ha detaljert oversikt over hvilke effekter som var inne i bildet som følge av 1992-reformen. Et viktig spørsmål i den nye evalueringen er om noen av disse effektene reverseres. For det andre foreligger det få studier (internasjonalt sett) som dokumenterer skattemotiverte organisasjonsmessige tilpasninger. For det tredje er det viktig å få frem informasjon om skattesystemer som skatter kapital og lønn ulikt (såkalte duale skattesystemer) siden flere land har gått eller vurderer å gå i en slik retning (Sørensen, 2005).

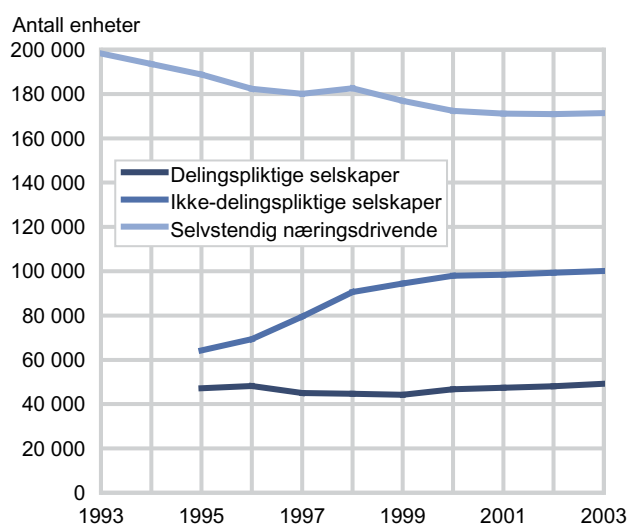
Resten av denne artikkelen er organisert som følger: I avsnitt 2 redegjøres det for bakgrunnen for at endring i organisasjonsform ble et viktig tema i norsk skattedebatt etter 1992-reformen. I avsnitt 3 beskrives dataene som er benyttet i analysene. Rapporteringen av resultatene er todelt. I avsnitt 4 presenteres tolkninger av data som samsvarer med at småbedriftseiere har organisert seg ut av delingsmodellen for å redusere skattebyrden. I avsnitt 5 diskuterer jeg om inntektsveksten som følger av dette også har påvirket inntektsfordelingen. Avsnitt 6 oppsummerer resultatene.

2. Flukten fra delingsmodellen

Den norske skattereformen i 1992 ga oss separat beskatning av kapitalinntekter og lønnsinntekter. Kapital har i hele perioden frem til skattereformen i 2006 vært beskattet med en flat sats på 28 prosent, mens lønnsinntekter skattlegges gjennom et progressivt system (toppskatten). I 1992 var topp marginalsattesats på lønn 48,8 prosent, slik at spennet mellom topp marginalsattesats på kapital og lønn var 20,8 prosentpoeng. I 2004 var denne avstanden økt til 27,3 prosentpoeng. Det er skattleggingen av småbedrifter som er Akilleshælen ved slike to-sporede skattesystemer, se Sørensen (1994) og Alstadsæter (2007). For en som arbeider i egen virksomhet vil næringsinntekten/selskapsoverskuddet delvis være en godtgjørelse for kapitalen investert i selskapet og delvis reflektere personens arbeidsinnsats. Derfor fikk vi delingsmodellen som bestemmer personinntekten i næring, som er grunnlaget for trygdeavgift og toppskatt. For å beregne personinntekt i næring beregnes en "korrigert næringsinntekt", ved å legge til gjeldsrenter og trekke fra kapitalinntekter på næringsinntekten. Den korrigerede næringsinntekt er en funksjon av kapitalinnsats og arbeid, og det er denne størrelsen som ble delt i en kapitalinntektsdel og en personinntektsdel. Personinntekten (arbeidsdelen) blir bestemt ved at en trekker ifra en kapitalavkastning og et lønnsfradrag. Kapitalavkastningen blir beregnet ved at man tar den totale innsatskapital i næring og multipliserer med en kapitalavkastningssats. Lønnsfradraget ble kun gjort gjeldende for næringsdrivende som har ansatte i næringen og ble beregnet ved at en multipliserer lønnsutgifter med en sats.

Det ble dessuten etablert spesielle regler for sammenhengen mellom størrelsen på personinntekten og skattegrunnlagene. Det ble innført et "tak" i personinntekten fra næring i 1992 ved at inntekt over 34G (G er folketrygdens grunnbeløp) ikke skulle beskattes med trygdeavgift og toppskatt, fordi "I enkelte tilfeller vil den beregnede personinntekten bli så høy at en med stor sannsynlighet må kunne anta at vesentlige deler av denne springer ut av andre kilder enn den næringsdrivendes arbeidsinnsats" (Finansdepartementet, 1991). "Taket" på personinntekten i delingsmodellen ble i de første årene etter reformen beholdt på 34G (1,230 mill. kroner i 1992), men dette ble endret fra og med 1995. For det første ble personinntekt opptjent i frie yrker (også kalt liberale yrker, eksempler er leger, tannleger, advokater, meglere, etc.) underlagt et særskilt

Figur 1. Utviklingen i antall småbedrifter i ulike organisasjonsformer. 1993-2003

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene og Inntektsstatistikk for aksjeselskaper

satssystem, hvor personinntekt over 75G (2,914 mill. kroner i 1995) ble fritatt for toppskatt og trygdeavgift og dermed kun beskattet med 28 prosent. Dette taket ble senere fjernet, i 1998. For det andre, delingspliktige utenom de frie yrkene fikk et nytt satssystem. I 1995 var for eksempel personinntekten beskattet med 28 prosent i intervallet mellom 23G og 75G, og fra 127G. Dette systemet ble også senere modifisert.¹

Selv om beregning av personinntekt innenfor delingsmodellen innebar inntektsintervaller med lavere marginale skattesatser, har den lave satsen på kapital i kombinasjon med delingen av inntekt i delingsmodellen gjort det attraktivt å organisere seg vekk fra delingsmodellen og motta en større del av inntekten i form av utbytte (og mindre som lønn). Utbytte ble beskattet med 28 prosent gjennom selskapsbeskatningen. I Thoresen og Alstadsæter (2008) gjennomgås en rekke typeeksempler for å vurdere hvilke kjennetegn ved virksomheten som motiverer for å organisere seg vekk fra delingsmodellen. Høy beregnet personinntekt, for eksempel som følge av at en har en arbeidsintensiv type virksomhet, gir økonomiske insentiver til å endre organisasjonsform. Typiske arbeidsintensive yrker er advokat, tannlege og lege.

Men det er naturligvis andre forhold enn det rent skattemessige som er inne i bildet når en bedriftseier skal bestemme organisasjonsform, for eksempel kontroll over virksomheten, risiko, tilgang på kapital, med mer.² Det å forlate delingsmodellen innebærer også at en må overdra minst 1/3 av aksjene til en passiv eier, som det skal betales utbytte til. Hovedforutsetningen for hvem som kunne være passiv eier var at eierskapet var reelt.

¹ Thoresen (2003) gir mer detaljer.

² Dette er kompliserte avveininger, der en må ta hensyn til forhold som at det skal betales arbeidsgiveravgift på lønnsutbetalinger og at fremtidige pensjonsutbetalinger påvirkes av disse valgene, se Fjærli og Lund (2001) om det siste.

Krysseierskap, det vil si at to tannleger eier aksjer hos hverandre, var ikke lov. Det er lempeligere regler for å ta inn nær familie som passive eiere i ikke-liberale yrker (se NOU 2003:9, side 237).

Beskrivelsen av utviklingen i antallet selvstendig næringsdrivende og foretak innenfor og utenfor delingsmodellen i Figur 1 viser at det har vært bevegelser mot organisasjonsformer utenfor delingsmodellen, uten at dette er noe bevis på at utviklingen er skattemotivert. I det følgende presenteres imidlertid analyser av data for småbedriftseiere som samsvarer med at skattesystemet etter 1992-reformen har bidratt til dette.

3. Registerbasert informasjon

Analysene i Thoresen og Alstadsæter (2008) og Thoresen (2009) gjør bruk av flere registerbaserte datakilder. Inntektsstatistikken for personer og familier (<http://www.ssb.no/emner/05/01/>) er hovedkilden for dataene som benyttes. Disse dataene dekker hele befolkningen og henter informasjon fra ulike administrative registre. Skattedirektoratets selvangivelsesregister er en viktig kilde, men det kobles også på informasjon fra andre registre, som fra Statistisk sentralbyrås utdanningsregister og fra NAV's ulike registre.

Analysene er basert på Inntektsstatistikken for personer og familier i perioden 1993-2003. Siden fokuset er rettet mot ulike organisasjonsformer for næringsvirksomhet, har det vært en utfordring å identifisere ulike typer av småbedriftseiere, som selvstendig næringsdrivende, aktive eiere innenfor delingsmodellen (såkalte nært-eide selskaper, som defineres ved at en eller flere aktive eiere holder 2/3 av aksjene) og aktive eiere utenfor delingsmodellen. Selvstendig næringsdrivende (eller enmannsforetak)³ identifiseres i dataene på basis av om personene rapporterer næringsinntekt av en viss størrelse.

En hovedutfordring har vært å finne aktive eiere i aksjeselskap i disse dataene. Aktive eiere vil vanligvis bli kategorisert som lønnstakere, til tross for at deres aktiviteter ligger nær opp til det som selvstendig næringsdrivende gjør. Mange aktive eiere i nært-eide selskap ble fanget opp ved at de rapporterte personinntekt under delingsmodellen, mens det særlig har manglet informasjon for aktive eiere i ikke-delingspliktige selskaper. Opprettelsen av Aksjonærregisteret (<http://www.ssb.no/aksjer/>) endret dette. Ved å koble informasjon fra Aksjonærregisteret og Lønns- og trekkopp-gaveregisteret (<http://www.ssb.no/lonnlreg/>) har det vært mulig å identifisere personer som kombinerer ansettelse og betydelig eierskap i det samme selskapet. Siden 2004 er det første året vi har data for, må det gjøres antakelser om forløpet i tidligere perioder, med særlig fokus på om det har skjedd endringer i organiseringen av virksomheten: dersom personen identifiseres som aktiv eier i et ikke-delingspliktig selskap i 2004 og kategoriseres som selvstendig næringsdrivende eller

³ Her inngår også deltakere i deltakerlignede selskap.

aktiv eier i et delingspliktig selskap tidligere i perioden 1993-2003, antar vi at det har skjedd en endring i organiseringen. Det er også, til en viss grad, gjort nytte av informasjon på bedriftsnivå hentet fra Skattestatistikken for etterskuddspliktige (<http://www.ssb.no/skattepl/>), basert på Skattedirektoratets register for etterskuddspliktige.

Vi har gjort en del begrensninger i dataene. Blant annet er det betinget på at personene skal være 25-55 i hele perioden 1993-2003 og de må ha hatt inntekt over 1G i alle årene. Videre er bønder og fiskere tatt ut. Til sammen har vi observasjoner av om lag 900 000 småbedriftseiere og ansatte i hvert av årene i perioden 1993-2003. Analysen som presenteres i avsnitt 5 er basert på alle disse observasjonene, mens analysen i avsnitt 4 er avgrenset til selvstendig næringsdrivende og aktive eiere i nært-eide selskaper tidlig i perioden, om lag 125 000 personer. Ved hjelp av Skattestatistikken for etterskuddspliktige er det lagt inn restriksjoner i forhold til vekst i størrelsen på foretakene, siden en del selskaper har skiftet organisasjonsform på grunn av ekspansjon.

4. Gevinsten ved å forlate delingsmodellen

Skauge-utvalget oppnevning, som ledet frem til 2006-reformen, var motivert ut fra mistanken om at stor forskjell mellom (marginale) skattesatser på lønn og kapital i kombinasjon med delingsmodellen har medvirket til at næringsvirksomhet ble flyttet over til ikke-delingspliktige aksjeselskaper. I dette avsnittet diskuteres det om dette har noe for seg.

Utgangspunktet er at personene ønsker å maksimere inntekt etter skatt og benytter et organisasjonsmessig skift for å oppnå dette. Analysen baserer seg på data bestående av et utvalg av småbedriftseiere som skattlegges ved delingsmodellen i perioden 1993-1995, om lag 125 000 personer.⁴ Perioden 1993-2003 deles inn i tre: 1993-1995 (periode 1), 1996-2000 (periode 2) og 2001-2003 (periode 3). Inntekt etter skatt måles i første periode og sammenliknes med inntekten i siste periode. I midt-perioden (periode 2) måler vi hvorvidt det har skjedd en endring i organiseringen av virksomheten, det vil si. om personen har organisert seg ut av delingsmodellen, opprettholdt et aktivt eierskap, men blitt lønnskaper og storaksjonær i firmaet i stedet. Som beskrevet i avsnitt 3, gir en kobling mellom Aksjonærregisteret og Lønns- og trekkoppgaveregisteret informasjon om organisasjonsform i 2004, mens vi må gjøre antakelser om forløpene før det ved å kombinere informasjon fra de ulike registrene vi har hatt tilgang til.

En enkel sammenlikning av gjennomsnittstall for dem som har skiftet organisasjonsform i periode 2 (1996-2000), sammenliknet med dem som har fortsetter som selvstendig næringsdrivende eller som aktive eiere i

et nært-eide selskap, gir klare indikasjoner på at det har vært gunstig å skifte organisasjonsform, se tabell 1. Som det fremgår av tabell 1, finner vi frem til 6300 småbedriftseiere som har skiftet organisasjonsform i perioden. Dette relativt lave antallet reflekterer blant annet at det er en tidsbegrenset midtperiode (periode 2) som er allokert til disse endringene og at metodene for å finne frem til dem ikke er fullkomne.

Veksten i inntekt etter skatt fra periode 1 til periode 3 er på om lag 32 prosent for dem som har skiftet, mens inntektsveksten er 18 prosent for de andre. Mer interessant er det at de som har skiftet organisasjonsform har en gjennomsnittlig nedgang i bruttoinntekt og en kraftig økning i utbytte (nær firedobling),⁵ som gir støtte til at en har redusert lønnsutbetalinger til fordel for utbytte innenfor den nye organisasjonsformen. Den absolutte økningen i utbytte overstiger den absolutte økningen i inntekt etter skatt. Tabell 1 viser også at gjennomsnittlig beregnet personinntekt er langt høyere blant dem som har skiftet organisasjonsform.

I Thoresen og Alstadsæter (2008) er det gjennomført en rekke regresjoner. En fordel ved å studere dette nærmere ved hjelp av regresjonsanalyse er at en kontrollerer for andre observerbare kjennetegn som kan bidra til inntektsvekst.⁶ En utfordring er at en overgang til et ikke-delingspliktig selskap og vekst i inntekt etter skatt vil være såkalte simultane variable.⁷ Det betyr at et standard regresjonsoppsett, som minste kvadraters metode, med inntektsvekst som avhengig variabel og skifte av organisasjon som forklaringsvariabel, vil gi skjeve estimater. Vi benytter derfor en instrumentvariabel metode, det vil si finner kjennetegn som kan forklare at en skifter organisasjon, men som ikke er rammet av de samme simultanitetsproblemene. Beskrivelser av avkastningen for ulike typer bedriftseiere i de tre former for organisering, selvstendig næringsdrivende, delingspliktige aksjeselskaper og ikke-delingspliktige aksjeselskaper, har vært viktig ved utvelgelsen av disse kjennetegnene. Ved å estimere en probit sannsynlighetsmaksimeringsmodell for sannsynligheten til å foreta et skifte til et ikke-delingspliktig selskap, finner vi at det særlig er tre kjennetegn som har en klar positiv betydning på denne sannsynligheten: personen er i et nært-eid selskap, størrelsen på personinntekten i periode 1 (1993-1995) og personen er i et nært-eid selskap som er arbeidsintensivt. Ved hjelp av ulike tester viser det seg at det særlig er de to siste instrumentene som fungerer best.

⁵ Dem som har beholdt organisasjonsformen opplever også en sterk vekst i utbytte, men starter fra et atskillig lavere nivå.

⁶ Paneldataene gjør det også mulig å ta hensyn til uobserverbare individuelle kjennetegn. Når en som i dette tilfellet opererer på vekstform, er faste (tidsinvariante) individuelle effekter i hver periode tatt hensyn til ved at de elimineres mot hverandre.

⁷ Det betyr at de er bestemt samtidig av aktørene. Sagt på en annen måte, det er ikke åpenbart hvilken veg kausaliteten går: er det endring i organisasjon som bestemmer inntektsvekst eller er det inntektsveksten som bestemmer endring i organisasjon?

⁴ Se også Alstadsæter og Wangen (2008) som analyserer skifte av organisasjonsform for aksjeselskaper.

Tabell 1. Gjennomsnitt for noen utvalgte variable, for personer som ikke har skiftet og har skiftet organisasjonsform. Kroner

	Ikke skiftet org. form (119 697 obs.)	Skiftet org. form (6 256 obs.)	Alle (125 593 obs.)
Inntekt etter skatt, periode 1	279 591	369 023	284 033
Inntekt etter skatt, periode 3	330 046	488 350	337 909
Utbytte, periode 1	14 211	53 217	16 149
Utbytte, periode 3	53 462	192 389	60 362
Bruttoinntekt minus utbytte, periode 1	393 897	502 095	399 271
Bruttoinntekt minus utbytte, periode 3	425 998	468 436	428 106
Beregnet personinntekt, periode 1	132 924	218 884	137 194

Hovedresultatet er at det å skifte organisasjon har gitt en inntektsvekst på om lag 30 prosent. Dette resultatet samsvarer derfor med at personer har valgt å organisere seg ut av delingsmodellen for å øke inntektene (redusere skatten), og at dette også har vært motivert av kjennetegn ved virksomheten. Dette siste er representert i regresjonene ved en instrumentlikning som forklarer endring i organisering med høy beregnet personinntekt og at selskapet er arbeidsintensivt. Vær oppmerksom på at identifikasjonen av estimatet på 30 prosent hviler på at inntektsutviklingen for denne gruppen ville fulgt veksten for de som ble igjen innenfor delingsmodellen, dersom de ikke hadde endret organisasjonsform. Gitt denne forutsetningen, er tolkningen at organisasjonsendringen har gitt en inntektsvekst på 30 prosent for småbedriftseiere som har foretatt skiftet.⁸

Slike skattereduserende manøvreringer er problematiske fordi de reduserer skatteprovenyet og svekker skattesystemets legitimitet. Slik sett kan skattereformen i 2006 forstås som et riktig grep, siden den innebærer en klar reduksjon i avstanden mellom marginale skattesatser på kapital og lønn, se Alstadsæter mfl (2006).

5. Har disse tilpasningene bidratt til økningen i inntektsulikhet?

I forlengelsen av analysen i foregående avsnitt er det naturlig å spørre seg om de samfunnsøkonomiske konsekvensene av disse skiftene. Er det største problemet at skattemotiverte endringer i organiseringen av virksomheten svekker skattesystemets legitimitet og ikke svarer til horisontal likhet, eller har det også mer vidtrekkende konsekvenser. I dette avsnittet ser vi på om disse tilpasningene har påvirket inntektsfordelingen. I perioden fra 1992-reformen og frem til 2006-reformen observeres en klar økning i inntektsulikheten (Statistisk sentralbyrå, 2009). Har inntektsveksten som følger av de skattemotiverte organisasjonsendringene bidratt?

For å belyse dette, analyserer Thoresen (2009) inntektsmobiliteten til småbedriftseiere og ansatte i perioden 1993-2003. En følger 900000 personers bevegelser i inntektshierarkiet med en hypotese om at småbedriftseierne har forbedret sine relative posisjoner i perioden etter skattereformen i 1992. Det opereres med to definisjoner av småbedriftseiere, en smal og en

vid definisjon. Den smale definisjon innbefatter selvstendig næringsdrivende og eiere i nært-eide selskaper, mens den vide definisjonen også inkluderer aktive eiere i ikke-delingspliktige selskaper, jf diskusjonen i avsnitt 4.⁹ Den vide definisjonen reklassifiserer i gjennomsnitt om lag 26500 personer fra ansatt til småbedriftseier, i hvert av årene 1993-2003.

Mobiliteten til småbedriftseierne beskrives på flere måter i Thoresen (2009), men her rapporteres resultater fra estimeringer av to typer betingede sannsynligheter:

- Sannsynligheten for at en er rik på tidspunkt t , gitt at en er ikke-rik på tidspunkt $t-1$ ("nyrik")
- Sannsynligheten for rik på tidspunkt t , gitt en er rik på tidspunkt $t-1$ ("permanent rik")

På grunn av inntektsøkningene som følger av det å organisere seg ut av delingsmodellen og til et ikke-delingspliktig selskap, forventes det at det å være småbedriftseier, definert ved den vide definisjonen, er korrelert med sannsynligheten for klating i inntektsfordelingen og sannsynligheten for å beholde posisjon i toppen av fordelingen. Sagt med andre ord, det forventes at i perioden etter skattereformen i 1992 har småbedriftseierne forbedret sine posisjoner i inntektsfordelingen, relativt til lønnstakerne, og at korrelasjonen er sterkest for den vide definisjonen av småbedriftseiere.¹⁰

For å beskrive korrelasjoner mellom disse to betingede sannsynlighetene og eierskap i småbedrifter, estimeres probit-modeller for sammenhengen mellom de to sannsynlighetene og en hel rekke variable, eierskap i småbedrift inkludert.¹¹ Med paneldata for 11 år kan en benytte observasjoner av 10 overganger for hvert individ, for 900 000 personer i alt.

Estimeringer er gjort med utgangspunkt i definisjoner av de avhengige variablene både basert på desilfordelinger og kvintilfordelinger. Eksempelvis tar "nyrik"-estimeringen basert på en desil-spesifikasjon utgangs-

⁸ Dette kan ikke nødvendigvis overføres til en tilfeldig valgt småbedriftseier, fordi det ikke er tilfeldig hvem som har vært involvert i disse skiftene, se beskrivelse av de såkalte instrumentvariablene.

⁹ Noen aktive eiere i nært-eide vil også bli inkludert ved den vide definisjonen.

¹⁰ Vær oppmerksom på at begrepet "korrelasjon" benyttes for sammenhenger mellom den "avhengige variabelen" og "forklaringsvariablene". Det er fordi modellen som er benyttet ikke tar mål av seg å beskrive kausale sammenhenger.

¹¹ Det er også her tatt hensyn til uobserverbare individuelle effekter, gjennom en såkalt "random effect" estimering.

Tabell 2. Økning i sannsynligheten for å bevege seg mot toppen av inntektsfordelingen og beholde posisjon på toppen av inntektsfordelingen ved å være småbedriftseier

	Klatring mot toppen		Beholde topp-posisjon	
	Årlige overganger	3-periode overganger ¹	Årlige overganger	3-periode overganger ¹
Definisjon 1: Småbedriftseier, smal definisjon ²	1,3	3,1	1,1	4,5
Definisjon 2: Småbedriftseier, vid definisjon ³	1,6	4,3	1,6	5,4
Antall observasjoner	8 077 658	1 615 530	897 502	179 502

¹ 1993-1996, 1997-2000, 2001-2003.

² Smal definisjon: selvstendig næringsdrivende og nært-eide selskap.

³ Vid definisjon: smal definisjon+aktive eiere i ikke-delingspliktige selskap.

Tabell 3. Fordelinger av lønnstakere og eiere av småbedrifter på inntektskvintiler (Q1-Q5). 1993-2003

År	Lønnstakere					Eiere av småbedrifter, smal definisjon					Eiere av småbedrifter, vid definisjon				
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5
1993	19,1	21,0	21,2	20,7	18,0	28,6	13,8	12,1	14,5	31,0	25,1	13,8	13,1	15,8	32,1
1994	19,1	21,1	21,2	20,7	17,9	29,2	13,2	11,9	14,5	31,2	25,6	13,3	12,8	15,8	32,6
1995	18,9	21,2	21,3	20,7	17,8	30,2	12,9	11,6	14,5	30,8	26,5	12,9	12,3	15,7	32,6
1996	18,9	21,2	21,3	20,7	17,9	30,3	13,2	12,0	14,5	30,0	26,3	13,0	12,6	15,8	32,4
1997	18,9	21,2	21,3	20,7	17,9	30,3	13,5	12,0	14,8	29,5	26,2	13,1	12,5	15,9	32,3
1998	19,1	21,3	21,3	20,6	17,8	28,9	13,2	12,4	15,6	30,0	25,1	12,7	12,8	16,7	32,8
1999	19,0	21,3	21,3	20,6	17,9	29,9	12,9	12,3	15,6	29,3	25,9	12,5	12,7	16,6	32,3
2000	19,3	21,4	21,3	20,5	17,6	27,9	12,5	12,6	16,3	30,7	24,2	12,1	12,8	17,1	33,8
2001	19,1	21,4	21,3	20,5	17,7	28,1	12,5	12,4	16,1	30,8	24,9	12,3	12,8	17,2	32,8
2002	19,3	21,4	21,2	20,5	17,5	27,0	12,6	12,7	16,3	31,5	23,8	12,3	12,9	16,9	34,0
2003	18,6	21,4	21,4	20,8	17,8	32,1	12,2	11,9	14,3	29,5	27,9	11,9	12,1	15,1	32,9

punkt i at rik på tidspunkt t , gitt ikke-rik på tidspunkt $t-1$, er definert ved at personen er i øverste desil (10 prosent rikeste) på tidspunkt t , gitt at han/hun er i desil 1-9 (ikke øverste desil) på tidspunkt $t-1$.

Som forventet, er både sannsynligheten for klatring i inntektsfordelingen og sannsynligheten for å beholde posisjon i toppen av fordelingen positivt korrelert med det å være småbedriftseier. Estimatenes i tabell 2 viser effekten av eierskap i småbedrift på sannsynlighetene for å bevege seg opp i desil 10 og å beholde posisjonen i desil 10. Det vises resultater for to typer overganger, årlige overganger og overganger mellom lengre perioder, 1993-1996, 1997-2000 og 2001-2003. For eksempel viser tabell 2 at for årlige overganger har småbedriftseiere 1,3 prosent høyere sannsynlighet (sammenliknet med ansatte) for å bevege seg inn i desil 10 på tidspunkt t , gitt at en var i i desilene 1-9 på tidspunkt $t-1$.

Gitt at vi fant at dem som har organisert seg ut av delingsmodellen har hatt klar økonomisk gevinst av dette (se avsnitt 4), er forskjellen mellom estimatene ved den smale og den vide definisjonen av særlig interesse. Som forventet ser vi at estimatene er høyere når vi benytter den vide definisjonen. Selv om forskjellene er noe større for de mer aggregerte tallene (basert på overganger mellom 1993-1996, 1997-2000, 2001-2003), karakteriseres disse forskjellene som moderate. Det disse positive korrelasjonen primært viser er at det er opphopninger av småbedriftseiere i endene av inntektsfordelingene. Det betyr at det å være småbedriftseier er korrelert med også å bevege seg nedover i fordelingen og å forbli i laveste desil. Slik sett er det mønsteret som

beskrives i tabell 3 som er det dominerende for småbedriftseiere. Tabell 3 viser hvordan småbedriftseiere fordeler seg på kvintiler. For eksempel var det 28,6 prosent av småbedriftseierne (smal definisjon) om befant seg i kvintil 1 (laveste) og 31 prosent i kvintil 5 (høyeste) i 1993. Uavhengig av om den smale eller den vide definisjonen benyttes, er det en klart større andel av småbedriftseiere i laveste og høyeste kvintil. Dette illustrerer næringsinntektenes usikre karakter.

6. Avslutning

Skattereformen i 2006 skal evalueres. Det er derfor viktig å få frem kunnskap om hvordan systemet før 2006-reformen fungerte. Et kritisk punkt er at vi har hatt lite eksakt informasjon om hvorvidt skattesystemet etter 1992-reformen har påvirket småbedriftseiere til å organisere seg ut av delingsmodellen og drive virksomheten i et ikke-delingspliktig selskap. En har hatt mistanke om slike skattemotiverte endringer, men mangelfulle data har lenge forhindret nærmere studier.

I denne artikkelen har jeg rapportert resultater fra to studier, Thoresen og Alstadsæter (2008) og Thoresen (2009) som har tatt i bruk nye datakilder for å diskutere om slike tilpasninger har funnet sted, hva det betyr for inntektsveksten for dem som har vært involvert, og om dette har hatt innvirkning på inntektsfordelingen. Analysene finner tilpasninger som passer med skattemotiverte organisasjonsendringer, og inntektsveksten er i gjennomsnitt 30 prosent høyere blant dem som har etablert ikke-delingspliktige selskaper utenfor delingsmodellen. Vi finner imidlertid ikke noen sterk effekt på inntektsfordelingen av disse tilpasningene.

Mens det ofte er fokus på at skatteendringer gir effekter på arbeidstilbud og investeringer, illustrerer disse resultatene at skatteendringer påvirker flere typer beslutninger. Her har vi sett at valg av organisasjonsform påvirkes. Nye og forbedrede data gir muligheter til å få kunnskap om viktige tilpasninger til skattesystemet, inkludert "timing"-effekter og valg av organisasjons- og avlønningsformer.

Referanser

Alstadsæter, A. (2007): The Achilles Heel of the Dual Income Tax – the Norwegian Case, *Finnish Economic Papers* **20**, 5-22.

Alstadsæter, A. og K.R. Wangen (2008): Corporations' Choice of Tax Regime when Transition Costs are Small and Income Shifting Potential is Large, CESifo Working Papers No. 2392 (September), Center for Economic Studies, München, Tyskland.

Alstadsæter, A., E. Fjærli og T.O. Thoresen (2006): Om bakgrunnen for og utformingen av skattereformen 2006, Beta: Tidsskrift for bedriftsøkonomi, nr 1, 2006 (www.idunn.no).

Finansdepartementet (1991): Skattereformen 1992, Ot.prp. nr. 35 (1990-91).

Fjærli, E. og D. Lund (2001). The choice between owner's wages and dividends under the dual income tax, *Finnish Economic Papers* **14**, 104-119.

NOU 2003:9 Skatteutvalget, Oslo: Akademika.

Sørensen, P.B. (1994): From the global income tax to the dual income tax. Recent tax reforms in the Nordic countries, *International Tax and Public Finance* **1**, 57-79.

Sørensen, P.B. (2005): Neutral taxation and shareholder income, *International Tax and Public Finance* **12**, 777-801.

Statistisk sentralbyrå (2009): Økonomisk utsyn over året 2008, Økonomiske analyser 1/2009, SSB.

Thoresen, T.O. (2003): "Synkende skatteprogressivitet i Norge på 90-tallet. I hvilken grad har skatteendringene i perioden bidratt til dette?" Vedlegg i 6 i NOU 2003:9 Skatteutvalget, Oslo: Akademika, 385-398.

Thoresen, T.O. og A. Alstadsæter (2008): Revidert versjon av Shifts in Organizational Form under a Dual Income Tax System, CESifo Working Papers No. 2273 (April), Center for Economic Studies, München, Tyskland.

Thoresen, T.O. (2009): Income Mobility of Owners of Small Businesses when Boundaries between Occupations are Vague, kommer i serien CESifo Working Papers, Center for Economic Studies, München, Tyskland.

Skattebegrensning gjennom «80-prosentsregelen»

Ingrid Melby og Elin Halvorsen

For noen skattytere kan utlignet skatt bli forholdsvis høy, samtidig som den alminnelige inntekten er relativt lav. Den såkalte 80-prosentsregelen innebærer at formuesskatten skal settes ned dersom summen av formuesskatt og skatt på alminnelig inntekt overstiger 80 prosent av skattyters alminnelige inntekt. Det er i hovedsak personer med svært høy nettoformue som får redusert skatten som følge av denne særregelen. I 2007 var de samlede nedsettelsene med 80-prosentsregelen om lag én milliard kroner, hvorav over halvparten tilfalt de 100 mest formuende. Regelen er opphevet fra og med 2009 som del av regjeringens tiltak for å skjerpe skattene til de aller rikeste.

Innledning

Når formuen skattlegges, vil noen kombinasjoner av inntekt og formue føre til at samlede inntekts- og formuesskatter utgjør en betydelig andel av – og i visse tilfeller overstiger – skattyterens inntekt slik denne er verdsatt i ligningen. For å begrense størrelsen på skatten i forhold til inntekten ble den første skattebegrensningen i Norge innført i 1933. Bestemmelsen gikk ut på at skatten skulle nedsettes hvis de samlede utlignede skatter på formue og inntekt til stat og kommune oversteg 75 prosent av inntektsgrunnlaget ved statskatteligningen. Hensikten med regelen var i sin tid at skattytere skal slippe å betale skatt som de i realiteten ikke "har evne" til å betale fordi de ikke har inntekter.

Utformingen av skattebegrensingsregelen har variert over tid. Den har variert med hensyn til hvilke skatter som skal inngå, hvor stor andel skatten må utgjøre av inntekten før skatten begrenses, samt hvilke skatter som skal nedsettes dersom grensen overskrides. I de senere år har den vært utformet slik at formuesskatten skal settes ned dersom summen av formuesskatt og skatt på alminnelig inntekt overstiger 80 prosent av skattyters alminnelige inntekt¹, derav navnet 80-prosentsregelen. Toppskatt og trygdeavgift holdes utenfor ved beregninger av samlede skatter i denne sammenheng og omfattes heller ikke av skattebegrensningen. Formuesskatt til staten og dernest formuesskatt til kommunen settes ned slik at grensen på 80 prosent ikke overskrides. Skatt av nettoformue over 1 million kroner kan likevel ikke reduseres under 0,6 prosent av den overskytende formue.

Etter at utbytteskatten ble innført med skattereformen i 2006, regnes imidlertid utbytteuttak som er mindre enn det såkalte skjermingsfradraget, og som dermed ikke utløser utbytteskatt, ikke med i inntektsgrunnlaget for 80-prosentsregelen. Dette medførte at en person kunne ha høye aksjeinntekter og likevel få skattebegrensning som en følge av et høyt skjermingsfradrag. I 2008 ble regelen endret til å inkludere aksjeinntekter i sin helhet (det vil si før skjermingsfradrag) i grunnlaget for 80-prosentsregelen. Samtidig ble satsen for hvor mye skatt som uansett må betales, økt fra 0,6 prosent til 0,8 prosent av nettoformue over 1 million. Fra og med 2009 er skattebegrensingsregelen fjernet i sin helhet. Fjerningen av 80-prosentsregelen sammen med økt skattemessig formuesverdi på næringseiendom gir en mer progressiv beskatning av formue enn tidligere, og er del av regjeringens tiltak for å skjerpe skattene til de aller rikeste. Samtidig har bunnfradraget økt slik at mange med lave og middels formuer har fått lavere formuesskatt.

Utvikling i den samlede skattebegrensningen

Skattebegrensningsregelen har medført en reduksjon i samlet skatteproveny som over perioden 1992 til 2005 har ligget på et stabilt nivå rundt 200 millioner kroner per år. Unntaket i denne perioden er 2001 da det ble innført en midlertidig økning i effektiv skatt på aksjeutbytte. Dette medførte at mange tilpasset seg ved å ta ut lave utbytter det året hvilket igjen ga lav inntekt som utgangspunkt for skattebegrensning. Med unntak av perioden fra oktober 2000 og ut 2001 var aksjeutbytte skattefritt for mottaker i perioden 1993 til og med 2005. Likevel inngikk aksjeutbytte fullt ut i beregningen av alminnelig inntekt etter 80-prosentsregelen. Etter at utbytteskatten ble innført i 2006², ble imidlertid utbytteuttak som er mindre enn det såkalte skjermingsfradraget ikke regnet med i inntektsgrunnlaget for 80-prosentsregelen. Dette bidro til en nedgang i alminnelig inntekt. Det er likevel nedgangen i aksjeutbytte som først og fremst forklarer den kraftige økningen i skattebegrensningen.

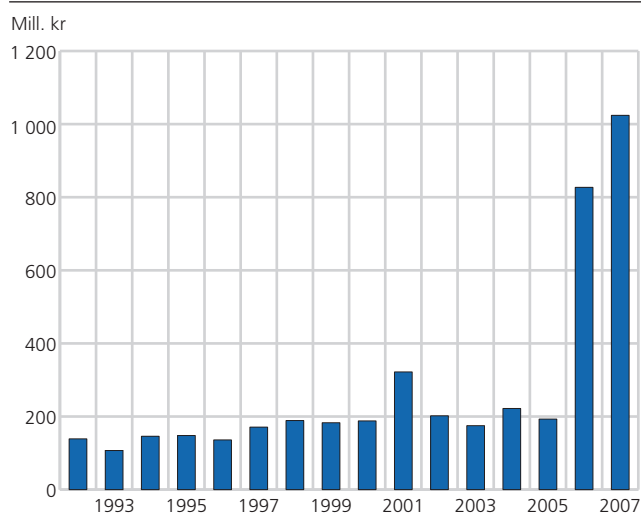
Ingrid Melby er seniorrådgiver ved Sekjson for Inntekt- og lønnsstatistikk (ime@ssb.no)

Elin Halvorsen er forsker ved Gruppe for skatt, fordeling og konsumentatferd (vor@ssb.no)

¹ Alminnelig inntekt er en nettoinntekt som er lik personinntekt (arbeidsinntekt og skattepliktige pensjoner) tillagt kapitalinntekt og fratrukket gjeldsrenter og andre inntektsfradrag.

² Fra og med inntektsåret 2006 skattlegges aksjeutbytte utover skjermet beløp med 28 prosent. Skjermet eller skattefritt beløp beregnes ut fra aksjeverdien og skal tilsvare en normal avkastning.

Figur 1. Omfanget av skattebegrensning 1978 til 2007 i millioner kroner

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

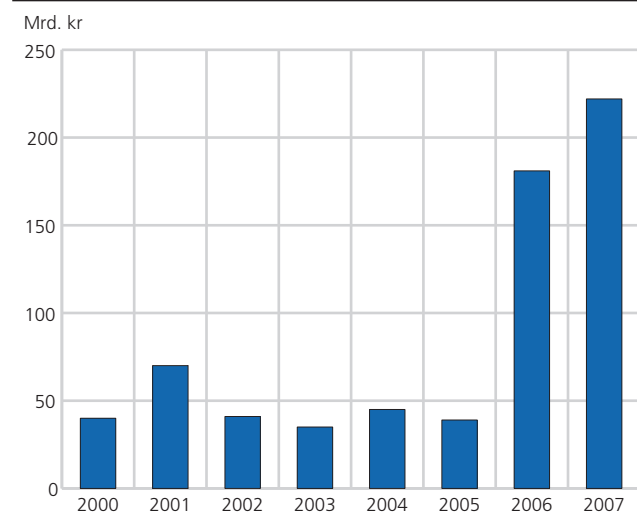
Siden aksjeutbytte var skattefritt for mottaker frem til og med 2005, gjorde innføringen av skatt på utbytte det svært lønnsomt å ta ut store aksjeutbytter i årene før 2006. Inntektsstatistikken (se <http://www.ssb.no/emner/05/01>) viser en klar tilpasning til denne skatteendringen ved at utbyttene øker i perioden 2002-2005, med et svært høyt nivå på aksjeutbyttene i 2005 (99,3 milliarder kroner). Derfor hadde personer med høy formue i 2005 også høy inntekt på grunn av store utbytter. I 2006 er mottatt aksjeutbytte bare på 7,4 milliarder kroner, en reduksjon på 90 prosent i forhold til året før. Mange med høy formue hadde derfor relativt lav inntekt i 2006 og kom dermed inn under skattebegrensningsregelen. Av de 8 800 skattyterne som hadde skattebegrensning i 2006 var det kun 2 500 som også hadde skattebegrensning i 2005. De 6 200 skattyterne som hadde skattebegrensning i 2006, men ikke i 2005, mottok aksjeutbytte på over 31 milliarder kroner i 2005. Disse skattyterne mottok dermed nær en tredel av totalt mottatt utbytte for personer i 2005. De samme personene sto for 84 prosent av total nedsettelse etter 80-prosentsregelen i 2006.

Utvikling i skattepliktig formue

Det er formuesskatten som gjør at sum utlignet skatt kan bli stor i forhold til inntekten. Skattemessig verdi av formuesobjekt blir styrt av skattereglene. For eksempel tilsvarte den skattemessige verdien (ligningsverdi) av alle boligeiendommer omsatt i 2007 i gjennomsnitt 20 prosent av boligens markedsverdi (se <http://www.ssb.no/emner/05/03/sbolig/>). Verdsetting av aksjer og andre verdipapirer har i perioden 2000 til 2008 variert fra 65 prosent til 100 prosent av markedsverdien. I 2005 ble de fleste verdipapirer verdsatt til 65 prosent av markedsverdien. Denne andelen økte til 80 prosent i 2006 og videre til 85 prosent i 2007.

Figur 2 viser utviklingen i nettoformuen til de som kommer under skattebegrensningsregelen. At formuen øker kraftig i 2006 og 2007 skyldes, som beskrevet over, at

Figur 2. Nettoformue for personer med skattebegrensning 2000 til 2007 i milliarder kroner

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

nye personer med svært store formuer har kommet inn under regelen. Før 2006 hadde disse personene også høy inntekt på grunn av store aksjeutbytter.

Utvidelsen av skattegrunnlaget må sees i sammenheng med økning i det skattefrie beløpet ved beregning av formuesskatt. Det skattefrie beløpet ved beregning av formuesskatt utgjorde 200 000 kroner per person i 2006 mot 151 000 for enslige og 181 000 kroner for ektepar i 2005. I 2007 er det skattefrie beløpet økt til 220 000 kroner per person og i 2009 til 470 000 kroner per person. Dette trekker også i retning av noe høyere skattbar nettoformue.

Størst reduksjon i skatten for de med høy formue

Figur 1 og figur 2 viser at utviklingen i skattebegrensning følger utviklingen i nettoformuen. I praksis var det kun et fåtall med høy formue som fikk glede av skattebegrensningen. Tabell 1 og 2 viser hvordan nedsettelse, nettoformue og utlignet skatt fordeler seg etter størrelsen på skattepliktig nettoformue i henholdsvis 2005 og 2007. I 2005 var det 7 700 skattytere (ektefeller teller som én enhet) som fikk nedsettelse i formuesskatt på til sammen 189 millioner kroner. De 50 rikeste av disse sto for over halvparten av dette beløpet. I 2007 var samlet nedsettelse økt til 1 milliard kroner, og de 60 rikeste med en gjennomsnittlig nettoformue på 1,5 milliarder kroner fikk nedsatt skatten med 439 millioner kroner. Det vil si at de i gjennomsnitt fikk redusert skatten med over 7 millioner kroner som følge av skattebegrensningsregelen.

Tabellene viser at svært mange som kom inn under skattebegrensningsregelen hadde en gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue på under 1 million kroner. I 2005 befinner over halvparten seg i denne gruppen, mens i 2007 gjelder det knapt halvparten. I gjennomsnitt fikk disse nedsatt skatten med om lag 2 000 kroner. Samlet nedsettelse for disse personene utgjorde 1 prosent av den totale nedsettelsen i 2007 og 5 prosent i 2005.

Tabell 2. Skattytere¹ med nedsettelse etter 80 prosentregelen etter størrelse på nettoformue, 2005

Nettoformue	Antall	Gjennomsnittlig nedsettelse	Andel av nedsettelse	Gjennomsnittlig utlignet skatt	Gjennomsnittlig bruttoinntekt	Mottatt aksjeutbytte	Realkapital som andel av nettoformue (prosent)
I alt	7 654	25 000	100	71 000	565 000	267 000	12
Under 1 million	5 081	2 000	5	9 000	95 000	4 000	79
1 000 000 - 1 999 999	1 019	8 000	4	29 000	247 000	14 000	42
2 000 000 - 4 999 999	743	15 000	6	76 000	560 000	70 000	31
5 000 000 - 9 999 999	360	31 000	6	141 000	948 000	201 000	20
10 000 000 - 24 999 999	248	60 000	8	232 000	1 842 000	857 000	12
25 000 000 - 49 999 999	94	141 000	7	512 000	6 353 000	2 447 000	8
50 000 000 - 74 999 999	36	236 000	4	921 000	7 938 000	4 182 000	13
75 000 000 - 99 999 999	16	319 000	3	1 718 000	7 640 000	4 743 000	4
100 000 000 - 499 999 999	45	1 046 000	25	2 144 000	15 088 000	12 724 000	7
500 millioner og over	12	4 959 000	31	8 517 000	57 741 000	53 750 000	2

¹ Skattekasse 1 og 2. Ektefeller teller som en enhet.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

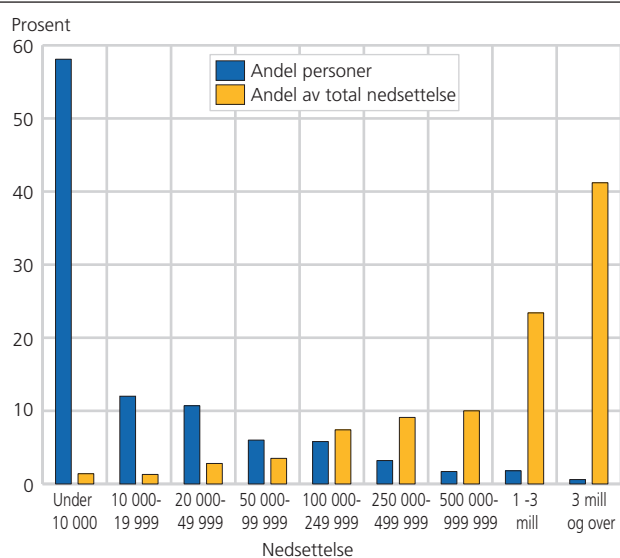
Tabell 2. Skattytere¹ med nedsettelse etter 80 prosentregelen etter størrelse på nettoformue, 2007

Nettoformue	Antall	Gjennomsnittlig nedsettelse	Andel av nedsettelse	Gjennomsnittlig utlignet skatt	Gjennomsnittlig bruttoinntekt	Mottatt aksjeutbytte	Realkapital som andel av nettoformue (prosent)
I alt	8 174	124 000	100	263 000	551 000	82 000	5
Under 1 million	3 613	2 000	1	10 000	106 000	2 000	95
1 000 000 - 1 999 999	1 106	8 000	1	29 000	260 000	11 000	60
2 000 000 - 4 999 999	1 026	15 000	2	60 000	423 000	34 000	35
5 000 000 - 9 999 999	604	31 000	2	106 000	591 000	59 000	21
10 000 000 - 24 999 999	689	65 000	4	219 000	852 000	104 000	12
25 000 000 - 49 999 999	416	141 000	6	422 000	1 075 000	189 000	7
50 000 000 - 74 999 999	209	240 000	5	680 000	1 503 000	199 000	6
75 000 000 - 99 999 999	117	354 000	4	921 000	1 511 000	287 000	4
100 000 000 - 499 999 999	334	994 000	33	1 999 000	2 648 000	496 000	3
500 millioner og over	60	7 326 000	43	11 837 000	10 533 000	3 121 000	2

¹ Skattekasse 1 og 2. Ektefeller teller som en enhet.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 3. Andel skattytere og andel samlet nedsettelse etter størrelsen på nedsettelsen i 2007

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Statistikken viser at det er store forskjeller i formuesammensetning blant de som får redusert skatten. For eksempel utgjør realkapital (målt i skattemessig verdi) en relativt stor andel av nettoformuen for de med formuer under 2 millioner. Dette er lite likvide verdier som bolig- og fritidseiendom. Når skatten utgjør størstedelen av, eller overstiger, den skattepliktige inntekten må man tære på formuen for å betale skatten. Det er lettere å realisere deler av formuen når den består av finanskapital enn når den består av fast eiendom. På lenger sikt er det fullt mulig å realisere også denne. For skattytere med over 100 millioner i nettoformue utgjør realkapital kun 2 prosent av formuen.

Figur 3 viser hvordan nedsettelsen er fordelt i 2007. Godt over halvparten av skattyterne hadde i gjennomsnitt en nedsettelse på under 10 000 kroner. Nedsettelsen til denne gruppen utgjorde vel 1 prosent av total nedsettelse.

Oppsummering

Skattebegrensningsregelen, som også er kjent som 80-prosentsregelen, er opphevet fra og med inntektsåret 2009. Fjerningen av 80-prosentsregelen er del av regjeringens tiltak for å skjerpe skattene til de aller rikeste. I 2007 fikk 8 200 skattytere nedsatt skatten med 1 milliard kroner fordi de hadde lav inntekt i forhold til utlignet skatt. Over tre firedeler av nedsettelsen tilfalt de med skattepliktig nettoformue over 100 millioner. Realkapital utgjør kun 2 prosent av disses formue.

Innføringen av utbytteskatt i 2006 gav store utslag i omfanget av skattebegrensningen. En konsekvens av at skattyterne tilpasset seg endringer i utbyttebeskatningen, var en sterk økning i skattebegrensningen i 2006 og 2007. Personer med høye formuer hadde høye inntekter på grunn av store utbytter i 2005. Mottatt utbytte var redusert med 90 prosent i 2006. I tillegg var det slik at utbytteuttak som var mindre enn det såkalte skjermingsfradraget ikke ble regnet med i inntektsgrunnlaget for 80-prosentsregelen. I 2006 og 2007 kunne derfor mange i denne gruppen få nedsatt skatten på grunn av lav inntekt i forhold til formue.

Hensikten med regelen var i sin tid at skattytere skal slippe å betale skatt som de ikke har inntekt til å betale, eller med andre ord, slippe å tære på formuen for å betale skatt. Dette baserer seg på en antagelse om at formuen er lite omsettelig, for eksempel ved at størstedelen av formuen består av realkapital. Statistikken viser at blant personene som har fått redusert skatten er det de med formuer under 1 million kroner som har størstedelen av nettoformuen i fast eiendom. Om lag halvparten av de som får redusert skatten, 3 600 av 8 200 skattytere i 2007, har formuer på under 1 million kroner. Nedsettelsen til disse skattyterne utgjør under 1 prosent av samlet nedsettelse.

Tjenestehandel med utlandet har økt mye

Kirsten Hegsvold Andersen

Tjenestehandelen med utlandet har nesten doblet seg fra 1999 til 2008. Norge tjener mest på eksportinntektene fra sjøfartsnæringen, mens de største utgiftene er knyttet til nordmenns utenlandsreiser. De viktigste handelspartnerne er USA og Storbritannia.

I løpet av de siste 10 årene har eksport av tjenester mer enn doblet seg i løpende verdi, og var 268 milliarder kroner i 2008, se figur 1. I 5-årsperioden, 1999-2003, var det en moderat økning i tjenesteeksporten med gjennomsnittlig 6 prosent per år, mens etter konjunkturoppgangen i 2003 har den økt med 11 prosent per år. Tilsvarende har importen av tjenester økt fra 121 milliarder kroner i 1999 til 220 milliarder kroner i 2008. Også tjenesteimporten har økt sterkest etter konjunkturoppgangen med 9 prosent i snitt per år, mens den for årene 1999-2003 vokste med nesten 5 prosent.

Eksport av tjenester minus import av tjenester utgjør Norges nettoeksport. Nettoeksport av tjenester var 48 milliarder i 2008. Det betyr at Norge hadde et overskudd i tjenestehandelen med utlandet. Norge har hatt positiv nettoeksport i hele tiårsperioden.

Både priser og volum har økt

Verdiveksten de siste ti årene kan forklares av både prisstigning og volumvekst. Volumendringene har stort sett vært positive, se figur 2, og bidratt til verdivekst i alle årene bortsett 2001, 2002 og 2003.

I årene 2001 til 2003 gikk volumet av eksport av tjenester ned. I 2001 var det samtidig kraftig prisvekst på eksporterte tjenester slik at eksportverdien samlet økte med om lag 8 prosent fra året før. I 2002 falt både prisene og volumet som medførte at verdien gikk ned med i overkant av 6 prosent. Nedgangen i eksportvolumet var rundt 4 prosent i både 2002 og 2003. Dette kan forklares med nedgang i eksportvolumet knyttet til sjøfarten.

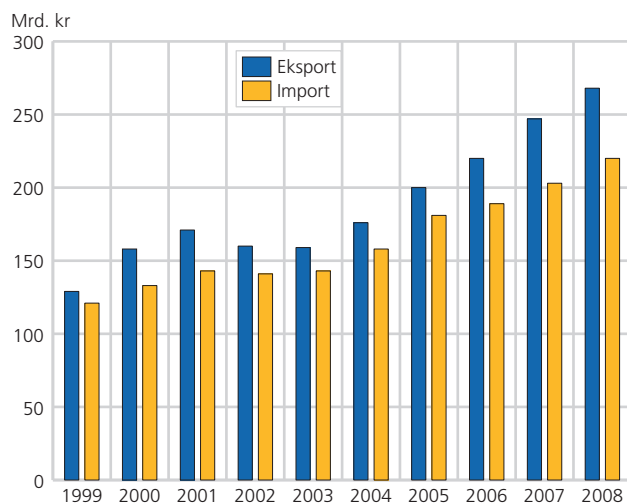
Importen av tjenester har hatt en lignende utvikling som eksporten. Det var nedgang i volumet med i underkant av 1 prosent i 2002, og nesten 3 prosent i 2003. I 2003 trakk prisveksten verdien opp slik at importverdien samlet sett økte med nesten 2 prosent.

Figur 2 viser ellers at prisvekst på tjenesteeksporten gjennomgående har bidratt mest til verdiveksten de siste 10 årene. Dette gjelder særlig i den første delen av perioden, og kan forklares med økning i fraktratene i utenriks sjøfrakt.

Størst inntekter fra sjøfart...

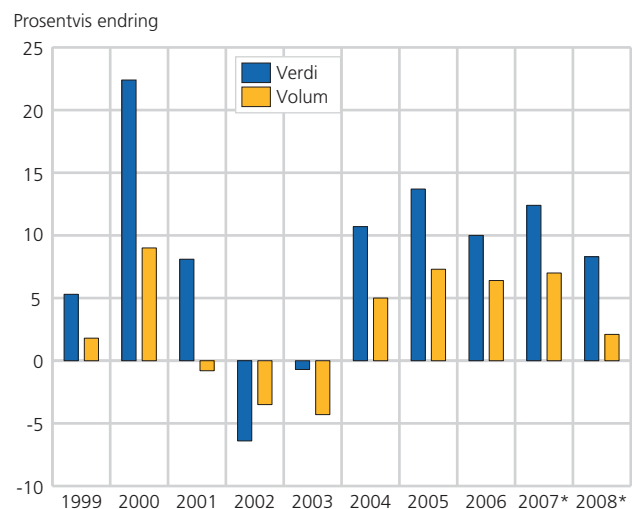
I 2008 hadde vi størst inntekter fra tjenesteeksport knyttet til skipsfart. De utgjorde 36 prosent av all tjenesteeksport, se figur 3. I Danmark er også sjøtransport

Figur 1. Utenrikshandel med tjenester i mrd.kr

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

Figur 2. Eksport av tjenester. Prosentvis endring fra året før

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, årlig nasjonalregnskap 19.02.09.

Kirsten Hegsvold Andersen er rådgiver ved Seksjon for nasjonalregnskap (kha@ssb.no)

den største tjenestetypen. I 2007 utgjorde den litt over halvparten av den danske tjenesteeksporten (Danmarks Statistikk 2008).

Norges inntekter fra sjøfart hadde historisk sett en relativt liten andel av tjenesteeksporten i 2008. I 1939 var den norske handelsflåten den tredje største i verden, etter en sterk vekst i mellomkrigsårene. Den sterke veksten var knyttet til frakt av olje og overgang til dieselmotorskip. Det var også en sterk vekst i flåten fra 1950-1970, og Norge hadde den fjerde største i verden i 1968 (Hodne og Grytten 2002). På begynnelsen av 1950-tallet utgjorde fraktinntektene rundt 90 prosent av tjenesteeksporten (SSB 1995). Den norske flåten andel av verdensflåten sank fra slutten av 1960-årene til slutten av 1980-årene på grunn av utflagging, som forklarer noe av utviklingen i sjøfraktens mindre andel av total tjenesteeksport. Siden 1990-tallet har det vært en vekst i sysselsettingen i utenriks sjøfart (NHD 2008.)

Det handles mer tjenester over landegrensene etter at WTO har bygd ned handelshindre, og på grunn av utviklingen. Vekst i handelen med andre tjenestetyper forklarer også hvorfor sjøfraktandelen har blitt mindre. Finans- og forretningstjenester som består av blant annet it-tjenester, regnskapstjenester og arkitekttjenester har vært i sterk vekst de siste ti årene, og hadde en andel på 23 prosent av all tjenesteeksport i 2008. Selv om andre tjenester har vært i vekst, så har Norge fortsatt en stor handelsflåte med den femte største i verden (Norges Rederiforbund 2009).

... mest utgifter til utenlandsreiser

På importsiden hadde Norge i 2008 de høyeste utgiftene knyttet til utenlandsreiser, se figur 4. Litt under halvparten av all tjenesteimport var utgifter til nordmenns reiser i utlandet. Spania var det landet vi reiste mest til etterfulgt av Sverige og Storbritannia. Reisetrafikk omfatter både dagsreiser og reiser med overnatting av både private og forretningsreisende. Nordmenn brukte mer på reiser til utlandet enn utlendinger brukte på reiser til Norge. Vi hadde en negativ nettoeksport på 65 milliarder kroner for reisetrafikk i 2008.

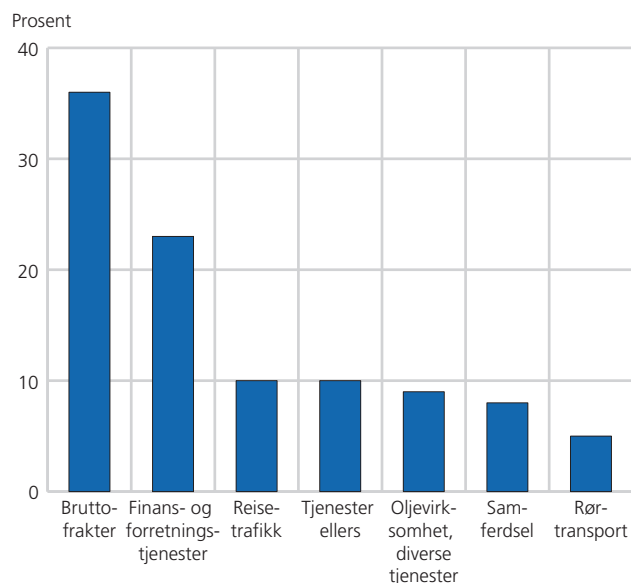
Det har vært en vekst i import av finans- og forretningstjenester de siste ti årene som også kan forklares med økt globalisering. I 2008 utgjorde disse tjenestene 21 prosent av tjenesteimporten.

USA og Storbritannia viktigste handelspartnere

Norges viktigste handelspartnere på tjenestesiden var USA og Storbritannia i 2008. Vi eksporterte flest tjenester til USA og kjøpte mest tjenester av Storbritannia. 27 prosent av all tjenesteeksport gikk til USA viser tabell 1. Tjenesteeksporten til USA var større enn til de nordiske landene samlet. 60 prosent av tjenesteeksporten gikk til EU-land.

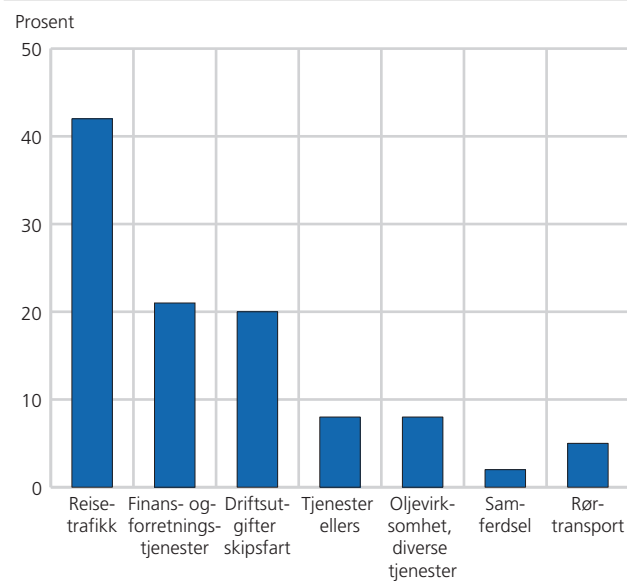
Det meste av tjenesteeksporten til USA består av fraktinntekter fra skipsfarten. Sjøtransporten går ikke

Figur 3. Tjenestegruppers andel av total tjenesteeksport, 2008. Prosent

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

Figur 4. Tjenestegruppers andel av total tjenesteimport, 2008. Prosent

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

nødvendigvis fra Norge til USA, men det er vanlig at sjøtransport som går mellom to andre land i verden betales i US dollar. Fraktinntekter som gjøres opp i dollar framkommer som eksport fra Norge til USA uavhengig av om transporten faktisk foregår mellom Norge og USA.

Norges nest største handelspartner var Storbritannia, hvor også de største eksportinntektene kom fra sjøfrakt. Sverige var den tredje største handelspartneren i 2008. Vi eksporterte mest forretningstjenester til Sverige.

Storbritannia, USA og Sverige var de landene vi importerte mest tjenester fra i 2008, se tabell 2. Norge kjøpte 16 prosent av tjenestene fra Storbritannia. Til sammenligning importerte vi 25 prosent fra nordiske land og 74 prosent fra EU.

Tabell 1 - 10 største eksportland i 2008. Andel av total tjenesteeksport

	Tjenesteeksport
USA	27
Storbritannia	19
Sverige	11
Tyskland	8
Danmark	7
Belgia	3
Nederland	3
Frankrike	3
Sveits	3
Finland	2

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

Tabell 2 - 10 største importland i 2008. Andel av total tjenesteimport

	Tjenesteimport
USA	16
Storbritannia	15
Sverige	15
Tyskland	9
Danmark	9
Belgia	6
Nederland	5
Frankrike	3
Sveits	3
Finland	3

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

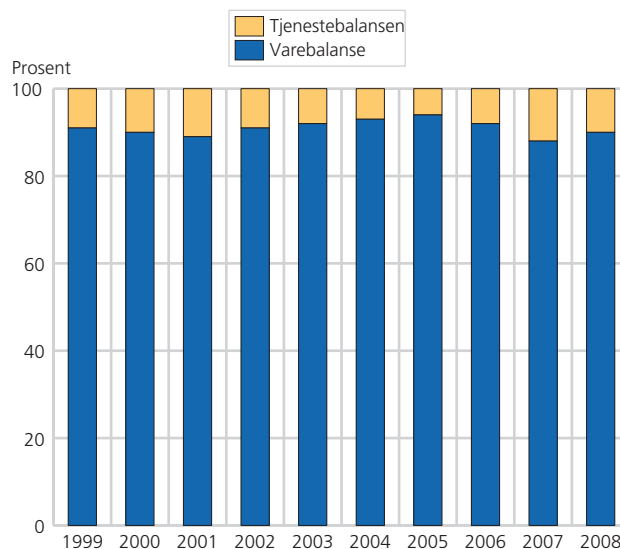
Norge hadde et tjenestehandelsoverskudd på 32 milliarder kroner overfor USA. Det var også mer eksport enn import av tjenester fra Storbritannia med 10 milliarder kroner i overskudd, mens det var et underskudd i handelen med Sverige. I 2008 var underskuddet i tjenestehandelen med Sverige på 10 milliarder kroner. Underskuddet skyldtes hovedsaklig store utgifter knyttet til reisetrafikk.

Varehandel med utlandet dominerer

Norge har en åpen økonomi. Vi handler både varer og tjenester med utlandet. Hvis vi ser på vare- og tjenestebalansen, og andelen til hver av komponentene får vi et bilde av størrelsen på tjenestehandelen sammenlignet med varehandelen. Tjenestebalansens andel av vare- og tjenestebalansen vises i figur 5. Tjenestebalansen har stort sett hatt en andel på om lag 10 prosent av vare- og tjenestebalansen. Varebalansen er dominerende i hele tiårsperioden. Det betyr at Norge har hatt en mye lavere tjenestehandel enn varehandel med utlandet fra 1999 til 2008.

I flere av årene på 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet hadde tjenestebalansen større andeler av vare- og tjenestebalansen. Andelen var rundt 20 prosent. I årene etter 1991 har den stort sett vært rundt 10 prosent, bortsett fra i 1998 da den utgjorde 40 prosent av vare- og tjenestebalansen. Sterk prisnedgang på olje var hovedforklaringen til lavere vareeksport, og

Figur 5. Andel av vare- og tjenestebalansen. Prosent

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

dermed lavere varebalanse dette året. Halveringen av tjenestebalansen siden 1991 skyldes de store inntektene fra eksport av råolje og naturgass.

Oppsummering

Det har vært en dobling av tjenesteeksporten til utlandet, mens tjenesteimporten nesten har doblet seg fra 1999 til 2008. Når det gjelder eksporten av tjenester er de største inntektene fra sjøfrakt, mens de største utgiftene er knyttet til nordmenns utenlandsreiser. Tjenestehandelen utgjør likevel en relativ liten andel av samlet handelsoverskudd. Dette har sammenheng med de store inntektene fra eksport av olje og gass.

Referanser

Danmarks Statistik 2008 – "Udenrigshandel – Varer og tjenester 2007", København.

Hodne, Fritz og Ola H. Grytten 2002 - *Norsk økonomi i det 20. århundre*, Bergen, Fagbokforlaget.

Norges Rederiforbund (2009) - www.rederi.no/default.asp?V_ITEM_ID=488

Nærings- og handelsdepartementet (2008) – www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/tema/norsk-naringsliv/utenriksfart-2.html?id=482113

Statistisk Sentralbyrå 1995 – "Historisk statistikk 1994". NOS C 188.

Statistisk Sentralbyrå 2009 – *Nasjonalregnskapet*

Statistisk Sentralbyrå 2009 – *Utenriksregnskapet*

Boks 1

Varebalansen = eksport av varer – import av varer

Tjenestebalansen = eksport av tjenester – import av tjenester

Vare- og tjenestebalansen = varebalansen + tjenestebalansen

Hvordan påvirkes husholdningenes strømpris av endret spotpris?

**Torgeir Ericson, Bente Halvorsen
og Petter Vegard Hansen***

Kraftmarkedet i Norge er delt i en nordisk kraftbørs (Nord Pool) og flere sluttbrukermarkeder, hvor de fleste kunder kjøper strøm fra en leverandør. Her analyseres i hvilken grad kraftleverandørene tar hensyn til prisene på Nord Pool (engrosprisene) i fastsettelsen av sluttbrukerprisene og hvor lang tid det tar før endringer i engrosprisene fører til endrede sluttbrukerpriser. Vi finner at i løpet av 2-3 måneder vil mesteparten av endringene i engrosprisen ha slått gjennom til de fleste husholdningskunder. De største forskjellene i prissettingen mellom leverandører finner vi i påslagene, hvor de landsdekkende leverandørene har lavere påslag enn leverandører som er dominerende i sitt leveringsområde.

Innledning

Ettersom elektrisitetsmarkedene i Europa blir mer og mer integrert vil forbruket i større grad enn før avhenge av utviklingen i prisen på de store nasjonale og internasjonale kraftbørsene. For det nordiske kraftmarkedet blir prisene på kortsiktige (spotpris) og langsiktige priskontrakter (terminpris) bestemt av tilbudet og etterspørselen på den felles nordiske kraftbørsen Nord Pool. Dette engrosmarkedet og sluttbrukermarkedene er bare delvis integrert på kort sikt, ettersom en stor andel av sluttforbruket av strøm omsettes via forhandlere. Sluttbrukerprisene reflekterer som regel ikke engrosprisene direkte, siden de avhenger av kraftleverandørens prispolitikk. Det gjør at kortsiktige svingninger i spotprisen kun i liten grad vil påvirke forbruket i sluttbrukermarkedene, og store deler av etterspørselen i alminnelig forsyning vil framstå som fullstendig uelastisk i spotmarkedet på kort sikt. På lengre sikt (måneder og år) vil man forvente at mer permanente nivåendringer i spotprisen vil overføres til sluttbrukerprisene og dermed påvirke etterspørselen. Se Ericson og Halvorsen (2007) for en beskrivelse av disse sammenhengene. En slik deling av kraftmarkedet i en kraftbørs og sluttbrukermarkeder kan gjøre markedet sårbart overfor knapphetssituasjoner på effekt (løpende tilgang på strøm) og energi.

Det er derfor viktig å få klarhet i hvordan sluttbrukerprisene påvirkes av endringer i prisene på kraftbørsen. Disse sammenhengene er imidlertid ikke trivielle, bl.a.

Torgeir Ericson er forsker i Cicero (t.b.ericson@cicero.uio.no)

Bente Halvorsen er forsker ved Gruppe for klima- og energiøkonomi (btl@ssb.no)

Petter Vegard Hansen er Senior Analytiker i Point Carbon (ph@pointcarbon.com)

fordi leverandørene har ulik tilknytning til engrosmarkedet. Noen leverandører har egen produksjon, mens andre kjøper all sin kraft i kraftmarkedet. Mange kraftleverandører er både kjøpere og selgere i engrosmarkedet. Noen kraftleverandører selger til kunder over hele landet, mens andre kun har kunder i sitt lokalområde. Disse faktorene vil trolig påvirke hvordan kraftleverandørene bestemmer sluttbrukerprisene. De fleste leverandører tilbyr også ulike typer priskontrakter til sine kunder. Det er et empirisk spørsmål i hvilken grad kraftleverandørene baserer sin prispolitikk på den prisen de kan oppnå ved å kjøpe og selge på engrosmarkedet, men det er grunn til å tro at engrosprisene vil ha relativt stor betydning siden de utgjør alternativverdien av å kjøpe og selge kraften bilateralt, dvs. direkte handel mellom produsenter og etterspørere.

Vi søker i denne analysen å beskrive sammenhengen mellom prisene på engros- og husholdningsmarkedet for å se i hvilken grad kraftleverandørene tar hensyn til engrosprisene når de setter prisen til husholdningene, og hvor lang tid det tar før hele endringen i engrosprisene slår over sluttbrukerprisene. Se Ericson m.fl. (2008) for en nærmere beskrivelse av disse analysene og von der Fehr and Hansen (2009) for en mer detaljert analyse av konkurranseforhold i sluttbrukermarkedet.

Dataene som er brukt er hentet fra flere kilder. Prisdatabaene fra Nord Pool danner grunnlaget for engrosprisene i analysen. Vi antar at de ulike prisene som bestemmes på Nord Pool (systempris, områdepris og terminpris) vil være referansepriser for all omsetning av elektrisitet til sluttbruker, det vil si verdien av kraften dersom den selges på Nord Pool og ikke direkte til sluttbruker. For husholdningskontraktene gir Konkurransetilsynet en detaljert ukentlig oversikt over ulike sluttbrukerpriser til ulike kraftforhandlerne etter kraftkontrakt (variabelkontrakter, fastpriskontrakter og spotpriskontrakter). Fra SSBs kraftprisstatistikk har vi også informasjon om fordeling og gjennomsnittspriser per kvartal for ulike kontrakter.

* Dette arbeidet er finansiert av Statnett, Norges vassdrags- og energidirektorat og Olje- og energidepartementet.

Sammenhengen mellom engros- og sluttbrukerprisene

I en analyse av prissettingen av sluttbrukerkontrakter er vi avhengig av et anslag på innkjøpsprisen på engrosmarkedet som angir alternativverdien av strøm for kraftleverandørene (referanseprisen), det vil si den prisen de alternativt kunne solgt strømmen for på Nord Pool. Siden risikoen forbundet med ulike kontraktstyper varierer på grunn av ulik avtalelengde, er det rimelig å anta at ulike sluttbrukerkontrakter har ulike referansepriser. Referanseprisen for kontrakter knyttet til spotpris er naturlig nok spotprisen i området elektrisiteten skal leveres, det vil si områdeprisen. For andre typer sluttbrukerkontrakter som har lengre bindingstid, som for eksempel variabelpriskontrakter og fastpriskontrakter, vil andre finansielle kontrakter, som terminkontrakter, kunne påvirke referanseprisen.

Figur 1 viser utviklingen i andelen husholdningskunder med ulike kontraktstyper basert på data fra SSBs kraftprisstatistikk. Figuren viser at variabelpriskontrakten tidligere var den mest vanlige kontrakten for husholdningssektoren, men har tapt markedsandeler mot kontrakter knyttet til spotpris. Denne kontrakten har man hvis man ikke har gjort et aktivt bytte av kontrakt eller leverandør. Kontrakter knyttet til spotpris er nå i ferd med å bli den mest vanlige kontrakten. Vi ser av figur 1 at markedsandelen for kontrakter knyttet til spotpris nærmer seg 50 prosent for husholdninger, og har hatt en stigende trend, spesielt etter 2003. Fastpriskontrakter er relativt lite brukt i husholdningene.

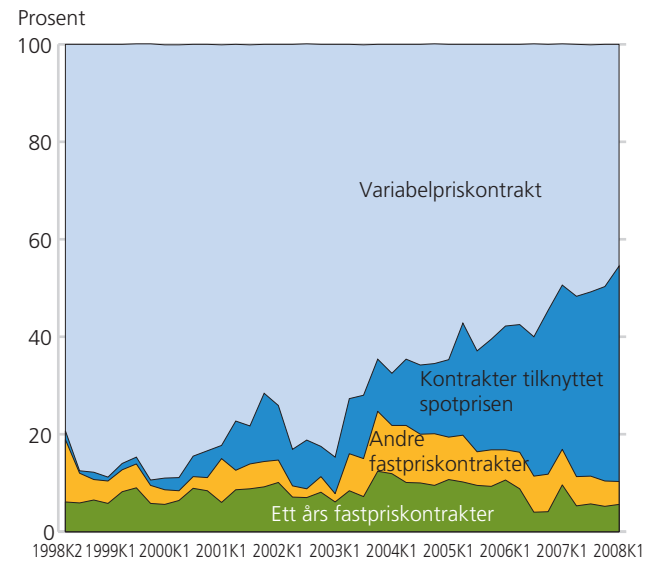
Spotpriskontrakter

Prisene på standard spotprisavtale publiseres av Konkurransetilsynet hver uke. Standard spotprisavtale er en kontrakt hvor kontraktsprisen er lik månedsspotprisen (månedlig gjennomsnitt av spotprisene) i område for levering på Nord Pool, pluss et påslag. Påslaget skal innholde administrative kostnader i tillegg til en eventuell margin. Slik en standard spotpriskontrakt er utformet vil ikke forbrukeren betale den timevise spotprisen (med påslag) for det løpende forbruket, men månedsspotprisen for det akkumulerte månedsforbruket. En høy pris en enkelt time har kun effekt på kunden ved at det øker gjennomsnittsprisen for hele måneden.

Det er relativt lave marginer på spotpriskontrakter generelt. Påslaget på månedsspotprisen for de landsdekkende leverandørene ligger i området 0,5 til om lag 3 øre/kWh, som tilsvarer 3 til 10 prosent av spotprisen i perioden.¹ Disse marginene er relativt faste eller synkende for de fleste leverandørene og varierer i gjennomsnitt lite over tidsperioden. Påslagene på månedsspotprisen for de regionale leverandørene ligger høyere enn for de landsdekkende leverandørene (fra 1 til 3,5 øre per kWh), og påslaget viser en svak tendens til å øke fremfor å synke over tid.

¹ Noen leverandører legger påslaget kun i fastleddet, og påslaget vil derfor variere ved forbruk. Vi har tatt utgangspunkt i et gjennomsnittsforkbruk på 20 000 MWh/h.

Figur 1. Fordelingen av kontraktstyper til husholdningene

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Variabelpriskontrakter

Den typen variabelkontrakt vi har informasjon om fra Konkurransetilsynets nettsider er Standard variabelkontrakt. Betingelsen for denne kontrakten, utarbeidet av Forbrukerombudet og Konkurransetilsynet, er at prisendringer skal publiseres to uker i forveien, og at ved akkumulert endring større enn 2,5 øre/kWh skal kunden få direkte beskjed via brev, SMS eller e-mail.

Det er i utgangspunktet ingen bindinger mellom spotprisen og prisen på en variabelpriskontrakt, men siden det alltid er et alternativ å selge kraften på kraftbørsen, vil spotprisen utgjøre en alternativverdi av kraften. Siden endringer i variabelpriskontrakten settes to uker i forveien, er referanseprisen satt lik 2-ukers terminpris observert i dag, vektet igjennom uken. Denne referanseprisen vil gi et anslag på den forventede systemprisen to uker frem i tid.

For å unngå å miste markedsandeler, er det grunn til å tro at de fleste kraftleverandører vil vente og se om endringer i spotprisene blir permanente før de endrer sluttbrukerprisene når det skjer endringer i prisene på kraftbørsen. I slike tilfeller vil ikke den umiddelbare endringen i referanseprisen slå fullt ut som endring i sluttbrukerprisene i samme periode, men det er grunn til å tro at kraftleverandørene vil dekke eventuelle tap over tid. Dersom konkurransen fungerer tilstrekkelig vil også eventuelle gevinster i perioder gå mot null. For å få et anslag på hvordan kraftleverandørene vektlegger endringer i referanseprisene og i hvilken grad de jevner ut svingninger i sluttbrukerprisene over tid, har vi estimert sammenhengen mellom sluttbrukerprisene i en periode og referanseprisen i perioden og sluttbrukerprisen i inneværende periode. Denne prisrelasjonen er estimert for hver enkelt leverandør over tid ved hjelp av minste kvadraters metode. Se Ericson m.fl. (2008) for en nærmere beskrivelse. Resultatene fra disse estimeringene er brukt til å beregne gjennomsnittlig påslag over året på standard variabelkontrakter (avvik mellom

Tabell 1. Påslag og gjennomslagshastighet i uker av referanseprisen på standard variabelpriskontrakter for landsdekkende leverandører

	Påslag i prosent	Påslag i øre per kWh	Gjennomslags-hastighet 80% (95%)
Gudbrandsdal	5,1	1,344	6 (12)
Lyse	7,6	2,014	5 (11)
Salten kraftsamband	9,4	2,504	5 (10)
Ustekveikja	4,6	1,221	6 (11)

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

pris og referansepris) i prosent av prisen og hvor mange måneder det tar før henholdsvis 80 prosent og 95 prosent av endringen i referanseprisen har slått gjennom til sluttbrukerne med standard variabelkontrakter.

Vi analyserer prispolitikken til de landsdekkende og regionale leverandørene hver for seg. Antall landsdekkende leverandører med standard variabelpriskontrakt, som publiserer sine priser på Konkurransetilsynets hjemmesider, har variert over tid. Vi har valgt ut fire leverandører som har publisert priser i hele perioden. De valgte leverandørene representerer et segment i markedet hvor konkurransen er hard, men disse leverandørene har vist at de har en prissetting som gjør at de kan overleve over tid. Resultatene fra estimeringen på de landsdekkende leverandørene er presentert i tabell 1.

De beregnede påslagene på referanseprisen ligger i området 1,2 til 2,5 øre/kWh. Dette tilsvarer 5 til 9 prosent, noe som må sies å være relativt lavt når vi vet at dette skal inkludere administrative kostnader og usikkerhet ved avvik fra gjennomsnittlig konsumprofil. Sammenligner vi denne prisen med kontrakter knyttet til spotpris, ser vi at disse leverandørene kan konkurrere med spotpriskontrakter. Gjennomslagshastigheten til referanseprisen er tilnærmet lik for alle leverandører. Det tar 5 til 6 uker før 80 prosent av endringer i referanseprisen har slått igjennom som prisendringer hos kundene, og 10 til 12 uker før 95 prosent av endringene referanseprisen har slått igjennom i standard variabelpriskontraktene til de landsdekkende kraftleverandørene. Resultatene fra denne analysen gir en indikasjon på at konkurransen mellom de landsdekkende leverandørene fungerer bra (se Ericson m.fl., 2008, for en nærmere begrunnelse).

De regionale kraftleverandørene har et annet utgangspunkt enn de landsdekkende. De regionale leverandørene har en kundebase av lokale kunder, for en stor del fra tiden før dereguleringen av elektrisitetsmarkedet. De kan derfor ta en noe høyere pris, men blir prisen for høy vil de kunne miste for mange kunder. På konkurransetilsynets hjemmesider publiseres priser fra mange regionale leverandører. Vi har valgt å analysere de som defineres som dominerende i sitt nettområde i NVEs leverandørundersøkelse. Disse leverandørene leverer til om lag 1,2 millioner kunder. Vi har estimert tilsvarende modell som for de landsdekkende leverandørene. Resultatene fra disse estimeringene er rapportert i tabell 2.

Tabell 2. Påslag og gjennomslagshastighet av referanseprisen på standard variabelpriskontrakter for regionale leverandører

	Påslag i prosent	Påslag i øre per kWh	Gjennomslags-hastighet 80% (95%)
Energi1 Kraftsalg Follo AS	16,5	4,196	6 (12)
Fjordkraft AS	16,8	4,290	4 (8)
Hålogaland Kraft AS	13,6	3,633	6 (11)
Eidsiva energi Marked AS	13,7	3,738	5 (10)
Troms Kraft Marked AS	12,5	3,332	7 (13)
Kraftinor AS	17,9	4,768	4 (7)
Trondheim Energiverk Kraftsalg AS	13,2	3,549	5 (10)
HelgelandsKraft AS	12,3	4,046	3 (6)
Istad Kraft AS	10,9	2,475	4 (9)
Hallingkraft	15,1	4,297	4 (8)
Haugaland Kraft AS	7,3	2,100	7 (13)
Tussa-24 AS	10,3	2,801	6 (11)
TrønderEnergi Kraft AS	5,2	1,857	6 (12)
Fredrikstad EnergiSalg AS	20,7	3,554	6 (12)
Bodø Energi AS	9,9	2,396	6 (12)
Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk	9,8	2,984	8 (15)
Nordmøre Energiverk AS	12,5	3,335	6 (12)
Tafjord Kraftsalg AS	8,7	1,674	6 (12)
Mjøskraft	16,3	3,852	6 (11)
Ringeriks-Kraft AS	8,3	1,371	12 (23)
SFE Kraft AS	11,8	3,772	4 (8)
LOS AS	15,1	4,627	4 (8)
Hafslund Strøm	18,3	5,262	5 (10)
Fortum Markets AS	15,9	4,660	4 (8)
Vektet alle leverandører	14,8	4,064	

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

Fra analysen finner vi at de fleste aktørene har den samme prissettingsmekanismen, ved at de legger vekt på referanseprisen når de bestemmer seg for eventuelle endringer i prisen på standard variabelpriskontrakten, men at de legger størst vekt på det tidligere prisnivået. Påslaget på den gjennomsnittlige engrosprisen for disse aktørene ligger i området 1,9 til 5,3 Øre/kWh. De fleste leverandørene ligger i den øvre delen av intervallet. I et vektet gjennomsnitt for alle regionale leverandører ligger påslaget på 4,1 øre/kWh eller tilsvarende 14,8 prosent påslag på engrosprisen.² Det er signifikant høyere enn for de landsdekkende leverandørene, og det er også høyere enn påslaget på spotpriskontraktene.

Ser vi på gjennomslagshastigheten fra referanseprisen, er den tilsvarende som for landsdekkende. Det tar om lag 6 uker før 80 prosent av prisendringen har slått igjennom, mens det tar om lag 10 uker før 95 prosent av endringene i referanseprisen har slått igjennom. Det ser ut som om endringer i referanseprisen slår enda raskere igjennom for de regionale leverandørene enn for de landsdekkende. Dette kan forklares med at de landsdekkende må være noe mer forsiktige med å

² Vi har i vektningen brukt antall kunder de regionale leverandørene har. Dette kan også inkludere kunder på andre kontrakter, men vi antar at fordeling på andre kontrakter er relativt lik.

Tabell 3. Påslag og gjennomslagshastigheten av referanseprisen på 1. års fastprispriskontrakter for landsdekkende leverandørerr

	Påslag i prosent	Påslag i øre per kWh	Gjennomslags-hastighet 80% (95%)
Gudbrandsdal	6,9	2,145	3(7)
Hafslund Direkte	12,0	3,704	3(5)
Halling-kraft	10,5	3,265	1(3)
Helgelands-kraft	9,3	2,884	2(5)
SKS	6,5	2,010	2(4)
Stranda Energiverk	9,0	2,784	2(5)
Trønder Energikraft	7,3	2,258	3(6)
Tussa-24	11,1	3,449	2(4)
Ustekveikja	7,5	2,314	2(4)
Valdres Energiverk	13,1	4,061	3(6)

Kilde: Statistisk Sentralbyrå, utenriksregnskapet 03.03.09

endre prisen, fordi de må passe på å ikke konkurrere seg ut av markedet, mens de regionale ikke trenger å ta tilsvarende hensyn.

Ett års fastprispriskontrakter

Ett års fastprispriskontrakter er et relativt marginalt produkt. Vi har studert atferden til landsdekkende leverandører fra uke 38 (2003) til uke 20 (2007). Referanseprisen for ett års fastprispriskontrakter er konstruert av ulike terminkontrakter fra et gitt tidspunkt og til 52 uker frem i tid. Disse terminkontraktene er vektet med forbruket basert på månedlige konsumprofiler for husholdningene.

Tabell 3 viser at påslagene ligger i området 2,0 til 4,1 Øre/kWh, eller 7 til 13 prosent av prisen. Disse marginene er noe høyere enn for variabelpriskontraktene for de samme leverandørene (se tabell 1), men må likevel sies å være relativt lave når vi vet at dette inkludere administrative utgifter og at leverandøren tar betydelig risiko både med hensyn på prisutviklingen og avvik fra gjennomsnittlig konsumprofil. Gjennomslagshastigheten er mye raskere; 80 prosent av en endring i referanseprisen har slått igjennom etter 2 uker, mens 95 prosent har slått igjennom etter 4 uker.

Konklusjoner

Hovedformålet med denne analysen har vært å få en oversikt over hvordan engrosprisene på Nord Pool påvirker de sluttbrukerprisene husholdningskundene står over for, både i hvor stor grad ulike typer kraftleverandører tar hensyn til engrosprisene i prisfastsettelsen, og hvor lang tid det tar fra en endring i prisene på kraftbørsen slår ut i endrede priser til sluttbrukerne.

Vi finner at de fleste husholdningskundene i relativt stor grad er eksponert for priser satt på den nordiske kraftbørsen Nord Pool. En stor andel er direkte knyttet til spotprisen gjennom standard spotprispriskontrakter. Andelen kunder med denne kontraktstypen har vokst kraftig de siste årene. Resten er eksponert for spotprisen gjennom variabelpriskontrakter.

De fleste kraftleverandørene, både landsdekkende og lokale, tar omtrent like mye hensyn til endringer i referanseprisene. I løpet av 2-3 måneder vil imidlertid mesteparten av endringene i engrosprisen ha slått gjennom til de fleste kundene. Hvor fort dette går avhenger av kontraktstype, der kontrakter knyttet til månedsspotprisen har umiddelbart gjennomslag. Gjennomslagshastigheten er lengst for variabelpriskontrakter.

De store forskjellene i prissettingen av en gitt type kontrakter mellom ulike typer av leverandører finner vi i påslagene, hvor de landsdekkende leverandørene har merkbart lavere påslag enn de regionale leverandørene, som er dominerende i sitt område. Det er imidlertid ingen markerte forskjeller i prissettingsmekanismen mellom de to leverandørtypene, og gjennomslagshastigheten av endringer i engrosprisene er minst like rask hos de regionale som for de nasjonale leverandørene.

Vi konkluderer derfor at på *mellomlang sikt* er de norske engros- og sluttbrukermarkedene relativt godt integrerte, ved at endringer i engrosprisene slår over i sluttbrukerprisene i løpet av noen få måneder. På *kort sikt* (fra time til time eller dag til dag) er imidlertid de to markedene tilnærmet atskilte, siden det kun er et fåtall kunder som er eksponert for timespotprisen direkte via sine kraftkontrakter. Ettersom flere konsumenter går over til kontraktstyper knyttet til spotprisen, vil gjennomslagshastigheten for månedsspotprisen trolig øke i tiden fremover. Hvordan det går med gjennomslagshastigheten til spotprisen på kortere sikt er mer usikkert. Dette vil avhenge av hvorvidt det blir mer vanlig med sluttbrukerkontrakter knyttet til times- eller dagsspotpriser etter at flere får installert automatisk måleravlesningsutstyr, noe som muliggjør umiddelbart gjennomslag av pris til kunden.

Referanser

Ericson, T. og B. Halvorsen (2007): "Har vi en potensiell kraftkrise i Midt-Norge?" *Økonomiske analyser 3/2007*, Statistisk sentralbyrå.

Ericson, T. og B. Halvorsen (2008): "Kortsiktige svingninger i strømforbruket i alminnelig forsyning. Forbrukskurver basert på timesmålte data fra Skagerak Nett". *Rapporter 50/2008*, Statistisk sentralbyrå.

Ericson, T., B. Halvorsen og P. V. Hansen (2008): "Hvordan påvirkes strømprisene i alminnelig forsyning av endret spotpris?" *Rapporter 2008/54*, Statistisk sentralbyrå.

Von der Fehr, N-H og P. V. Hansen (2009), "Electricity retailing in Norway", kommer i *The Energy Journal*.

Statistikk som pådriver for fremskritt

Asle Rolland*

Tre initiativ for å måle fremskritt "beyond GDP" eller bruttonasjonalproduktet, er det globale prosjektet "Measuring the progress of societies", som gjennomføres i regi av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), Eurostats arbeid med å utvikle en ny indeks for EU, og "Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress", oppnevnt av Frankrikes president Sarkozy med Joseph Stiglitz som leder. Artikkelen presenterer og sammenholder disse initiativene, og reflekterer over deres relevans for SSB.

Etter årtusenskiftet har det funnet sted en revitalisering av begrepet fremskritt som målestokk og mål for samfunnsutviklingen. Det tegnet ikke til å bli slik de siste decenniene av forrige årtusen, da fremtidsbegrepets historiker Robert Nisbet (1980, ny utg. 1994) registrerte en bølge av skepsis til begrepet og Georg Henrik von Wright (1994) avviste fremskrittet som en myte (jf. omtalen i Rolland 2002). Den fremtidsoptimisme som ligger under revitaliseringen av begrepet har tydeligvis heller ikke latt seg overskygge av terrorhandlinger som 11. september 2001 eller den økonomiske krisen som har spredt seg over hele verdenssamfunnet siden den startet i USA i august 2007. Aktiviteten rundt fremskrittetsbegrepet topper seg i OECDs globale prosjekt *Measuring the progress of societies*, som ble initiert i 2004. Samme år publiserte Ronald Wright (2004) sin dystopiske bestselger *"A short history of progress"*, der også han avviste fremskrittet som en myte. Også fremtids pessimismen har overlevd årtusenskiftet.

OECD er på ingen måte alene om å sette fremskrittet på den internasjonale dagsordenen. Det gjør også EU gjennom Eurostat, og det gjør Frankrikes nye president Nicolas Sarkozy med Stiglitz-kommisjonen. Denne artikkelen vil presentere og sammenholde nettopp disse tre initiativene.

Som tittelen på OECDs globale prosjekt antyder, tillegges statistikk, måling av fremskritt, stor betydning for oppnåelsen av fremskritt som mål for samfunnsutviklingen. I og for seg kan all komparativ statistikk sies å måle fremskritt, men den eksplisitte tilknytningen til dette begrepet tilfører likevel statistikken en mer tilsiktet normativ funksjon. Hva dette innebærer, og hvilke implikasjoner det kan ha for statistikkprodusenter som SSB, drøftes avslutningsvis i artikkelen.

Asle Rolland er seniorforsker i avdeling for personstatistikk (rol@ssb.no)

* Artikkelen bygger på Rolland 2009a og b. Ytterligere en artikkel basert på Rolland 2009a, er Rolland 2009c. Hege Kitterød, Anders Barstad og Taran Fæhn har konstruktivt kommentert manuskriptet i ulike faser, takk for det!.

Fremskritt og andre begreper

Rundt de tre ovennevnte initiativene, der fremskrittetsbegrepet står sentralt, foregår det en omfattende aktivitet knyttet til beslektede begreper, som "Beyond GDP", "Gross National Happiness (GNH)", "Societal Wellbeing" og "Quality of life". Disse aktivitetene har gitt opphav til en hærskare indekser som hver på sin måte søker å beskrive jordens og dens nasjoners tilstand. Bak valget om å gjøre fremskritt til det sentrale begrepet, synes det å ligge en forestilling om relasjonen mellom dette og de øvrige begrepene. Resonnementet kan være som følger:

Fremskritt ("progress") er et uttrykk for endring. Fremskritt indikeres ved forskjellen mellom to tilstander, "før" og "nå", der høyere verdier "nå" enn "før" indikerer at fremskritt har funnet sted, menneskene har fått det *bedre*. GDP (Gross Domestic Product) er en indikator for slike tilstander. "Beyond GDP" reiser spørsmålet om indikatorens tilstrekkelighet. GNH fremstår i dette perspektivet som en alternativ, eventuelt supplerende fremskrittindikator. "Societal wellbeing" og "quality of life" fremstår som målene med å gjøre fremskritt, de tilstander som etterstrebes, den første på samfunnsnivå, den andre på individnivå. Jo høyere GDP, og/eller jo høyere GNH, desto større "societal wellbeing" og "quality of life".

Endringsbegrepet fremskritt synes derved å være overordnet tilstandsbegrepene GDP, GNH, "societal wellbeing" og "quality of life". De reiser på sin side spørsmålene om formålet med å gjøre fremskritt (hva som er "societal wellbeing", "quality of life"), og hvordan fremskritt bør måles (GDP og GNH som indikatorer). En typisk problemstilling her er om gjennomsnittlig GDP og GNH er valide indikatorer for "societal wellbeing" og "quality of life", eller om samfunnets bidrag til livskvalitet i stedet bør indikeres ved dets evne til å produsere fremskritt for de dårligst stilte. Utilitarismens "greatest happiness principle", formulert av Jeremy Bentham (1748-1832) og John Stuart Mill (1806-73), peker i retning av gjennomsnittet: "Du skal handle slik at resultatet av dine handlinger blir størst mulig lykke for flest mulig mennesker". Maximin-prinsippet, formulert av John Rawls (1971), peker i retning av de dårligst stilte:

”Den beste fordeling er den som gjør at de dårligst stilte får det best mulig”.

Dette er imidlertid ikke den eneste mulige måten å forstå relasjonene mellom begrepene. Således konstaterte von Wright i *Myten om fremskrittet* (1994) at ideen om fremskritt foreligger i to utgaver, (1) som fullkommengjøring av mennesket og samfunnet, og (2) som akkumulasjon av kunnskap og tekniske landvinninger. Når fremskrittet er blitt en myte, er det fordi begge begreper har mistet sitt opprinnelige og ideelle innhold. Fremskrittetsbegrepene er tingliggjorte, det første ved å gjøre demokratiet til en form uten innhold, det andre ved å identifisere begrepet med økonomisk vekst. Den eneste gyldige målestokk for fremskritt, er ”menneskers velbefinnende i de omstendigheter de lever under”, hevdet von Wright.

Når von Wrights perspektiv anlegges på de begrepene som har stått sentralt i den globale aktiviteten på dette området siden årtusenskiftet, medfører hans begrep tingliggjøring at økonomisk vekst, som målt ved GDP, er blitt selve målet for fremskrittet, ikke et middel til fremskritt, og at begrepet ”beyond GDP” nyttes til å stille spørsmålsteget ved denne målsettingen. I von Wrights perspektiv fremstår videre individuell livskvalitet, ”menneskenes velbefinnende”, som det overordnede målet for fremskritt. Den subjektivt opplevde livskvalitet er viktigst. Kollektiv livskvalitet (samfunnskvalitet) og økonomisk vekst, ”de omstendigheter menneskene lever under”, er virkemidler som vil fremme eller hemme realiseringen av målet om individuell livskvalitet.

I et indikatorperspektiv fremstår GNH dertil som en direkte og GDP som en indirekte indikator for livskvalitet. GNH som direkte fordi det er den subjektive opplevelse av menneskenes velbefinnende som måles. GDP som indirekte fordi de forhold som fremmer økonomisk vekst, antas å være objektive fremskritt for mennesket, hvilket også antas å fremme vekst i den subjektivt opplevde GNH. ”Beyond GDP” stiller i dette perspektivet spørsmålsteget med de økonomiske indikatorenes nødvendighet og tilstrekkelighet. Hvorvidt økt GDP fører til økt GNH blir ut fra dette begrepet et empirisk spørsmål som må avgjøres a posteriori på grunnlag av kunnskap om begge størrelser. Det kan ikke forutsettes a priori at GDP er en valid indikator.

Uansett nyansene mellom de ulike måtene å forstå relasjonene mellom begrepene vil imidlertid sammenligninger langs tidsaksen basert på dem, være målinger av fremskritt. Økt GNH ”beyond GDP” vil være en indikator for at ikke bare blir menneskene rikere i økonomisk forstand, men de blir også rikere i form av menneskenes og samfunnets fullkommengjøring, at de opplever å bo i et bedre samfunn og få et bedre liv.

Resonnementene ovenfor synes å være i tråd med det Robert Nisbet fremførte i sin klassiske bok om fremskrittetsbegrepets historie. Nisbet hevder der at

During the period 1750-1920 the idea of progress reached its zenith, in the Western mind, in popular as well as scholarly circles. From being *one* of the important ideas in the West it became the dominant idea, even when one takes into account the rising importance of other ideas such as equality, social justice, and popular sovereignty – each of which was without question a beacon light in this period. However, the concept of progress is distinct and pivotal in that it becomes the developmental *context* for these other ideas (Nisbet 1994: 171).

Initiativ 1, OECDs globale prosjekt ”Measuring the Progress of Societies”

Grunnsteinen til OECDs globale prosjekt *Measuring the Progress of Societies* ble lagt ned under det første ”World Forum on Statistics, Knowledge and Policy” i Palermo i 2004 (Matthews 2006). OECD hadde sett at det foregår arbeid knyttet til begrepene bærekraft, velvære og livskvalitet på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå, i regi av offentlig og privat sektor, sivilsamfunnet, akademia og mediene i både utviklede land og utviklingsland, og at det vokser frem global konsensus om at det verden nå trenger, er en videre forståelse av fremskritt enn den som fremkommer ved å fokusere tradisjonelle økonomiske forhold som bruttonasjonalproduktet. OECD hadde også sett at ved å forstå sammenkoplingen og underordningen av de øvrige begrepene under fremskrittetsbegrepet utløses det globale kunnskapsfrembringende prosesser som OECD har til hensikt å lede (Giovannini 2007). OECD har kort og godt sett at ved å definere problemet på den måten som får størst gjennomslag, vil organisasjonen kunne lykkes med å sette seg selv i førersetet.

OECDs ambisjon om å ta ledelsen har som tilsiktet konsekvens ”å gjøre det lettere for folk flest å orientere seg og for politikere og næringsliv å fatte beslutninger”. Organisasjonens sjefsstatistiker Enrico Giovannini (2008) har tatt for seg dette i en artikkel om statistikk og politikk i et kunnskapssamfunn. Artikkelen problemstilling er den kraftig utvidede kløften mellom informasjon og kunnskap. Ikke minst Internett har medført at det oppstår et stadig stigende informasjonsoverskudd og samtidig et stadig stigende kunnskapsunderskudd. Dette er forårsaket av overgangen fra et kollektivistisk samfunn, der organisasjoner og myndigheter tok mange valg på samfunnsborgernes vegne, til et mer individualistisk samfunn, der innbyggerne selv må ta valgene. Innbyggernes valg har politiske, økonomiske og sosiale konsekvenser både for individ og samfunn. Men selv om informasjonsoverskuddet skulle tilsi at idealet om den fullt informerte beslutningstaker nå er til stede, tilsier kunnskapsunderskuddet at idealet likevel ikke er realiserbart, for informasjon er ikke kunnskap. Giovannini viser bl.a. til Anthony Downs (1957) og hans begrep om rasjonell ignoranse – at det for den enkelte velger er rasjonelt å avstå fra å sette seg inn i mangfoldet av saker som grunnlag for å delta i valg, da kostnadene ved dette i form av tid og anstrengelser er

gigantiske sammenholdt med den mikroskopiske politiske innflytelse hver velger har (og bør ha) – og spør om kostnadene kan reduseres, og verdien av stemmegivningen økes, ved å forenkle for velgerne:

Is it possible to have all parties agree on a 'shared information set'. i. e. a shared space of data referring to the overall progress of a nation, delivered to citizens and used by all parties involved in the policy debate? If such a data space existed, the political game would change from a game with imperfect information to one with perfect information, resulting in unprecedented improvements in social welfare (Giovannini 2008: 189).

Problemet er å avgjøre hva dette datasettet skal inneholde, hvordan det skal defineres, av hvem, og med hvilken vektlegging av de ulike komponentene. Dette synes særlig relevant ved måling av fremskritt. OECD har som mål å komme frem til et omforent mål på fremskritt, en felles global oppfatning av hva som er det gode samfunn og det gode liv (Giovannini 2008). Som antydning ovenfor skulle en umiddelbart tro at innbyggernes lykke (GNH) kan være et slikt omforent mål, men selv lykken er et komplekst og til dels kontroversielt begrep. Det har således vært hevdet at lykken kan økes ved målrettet bruk av adekvate virkemidler (Norrish & Vella-Brodrick 2008), men også at den bare er oppnåelig som et tilfeldig biprodukt av annen meningsfull aktivitet (lykkeparadokset, Martin 2008). Det er spørsmål om forholdet mellom lykke og det gode liv, om det første er en forutsetning for/synonymt med det siste eller om dette er to atskilte størrelser (Brülde 2007b), om det gode liv omfatter subjektive og/eller objektive, interne og/eller eksterne forhold (Griffin 2007, Brülde 2007a), om forholdet mellom hedonistisk lykke – tilstedeværelse av positive og fravær av negative forhold – og eudaimonia, å leve livet på en dypere og mer fullstendig tilfredsstillende måte (Deci & Ryan 2008).

OECDs prosjekt har fire hovedmål (Giovannini 2008: 196):

- Fremme en global samtale om hva begrepet fremskritt faktisk betyr
- Oppildne folk og institusjoner til handling
- Bidra til mer effektiv bruk av indikatorer i det politiske arbeidet
- Gi et nøkkelbidrag til den internasjonale diskusjonen frem mot 2015 når FNs Millennium Development Goals (MDG), som hovedsakelig gjelder utviklingsland, kan erstattes med måling av fremskritt både i helt og delvis utviklede land og utviklingsland

For å realisere disse målene vil prosjektet aktivisere seg på følgende områder (op. cit.):

- Statistisk forskning om måling av samfunnsmessig fremskritt
- Bidra til innovativ IKT for å forenkle omformingen av statistikk til kunnskap
- Etablere et globalt nettverk for måling av fremskritt i alle land

- Utvikle en global infrastruktur for fremskritt og understøtte faktabasert politikk

Prosjektet er organisert som et nettverk. OECD har etablert et eget nettsted for det, og startet i mars 2008 utgivelsen av et eget nyhetsbrev om det. OECD bidrar selv til prosjektet med FoU. Foruten referansene til Giovanninis arbeid bør spesielt fremheves (fordi OECD selv gjør det) en studie av hva som forefinnes av alternativer til økonomisk vekst som indikatorer for "wellbeing" (Boarini et al 2006). Forfatterne finner at mange av de alternative målene er klart relaterte til GDP per capita, men også at målene på "happiness" og "life satisfaction" bare er svakt relaterte til GDP per capita og at deres innflytelse ikke kan reduseres til noen enkelt dimensjon av økonomiske ressurser (s. 6). Mye av OECDs arbeid består imidlertid åpenbart i å arrangere konferanser og seminarer, gjerne i samarbeid med andre, slik at mye av kunnskapstilfanget skaffes til veie av samarbeidspartnerne (nettverksdeltakerne) og av eksperter som konferansearrangørene inviterer. Prosjektleder er Jon Hall, som kom til OECD fra Australian Bureau of Statistics, der han var sentral i deres pionerarbeid på dette området. Hall har i en presentasjon presisert antall hovedmålsettinger til to: (1) sikre at beslutninger tas på grunnlag av bevis, (2) forbedre demokratiets funksjonalitet, slik at politiske beslutningstakere fokuserer det som er viktig (Hall, udatert).

Prosjektet startet i og for seg med at OECD organiserte et "forum on the role of statistics in democracies", som det heter i invitasjonen til første World Forum. Hovedtalere der var USAs riksrevisor, presidenten i den europeiske sentralbanken, generalsekretæren i OECD, og direktørene for USAs, Irlands, Italias og Australias statistikkbyråer. I alt deltok over 540 eksperter fra 43 land.

OECDs andre World Forum ble holdt i *Istanbul* i 2007. Nå var tittelen endret fra "Key Indicators" og "Statistics, Knowledge and Policy" til det slagordmessig mer effektive "Measuring and Fostering the Progress of Societies". Deltakerantallet var fordoblet på personnivå (fra 540 til 1200) og tredoblet på nasjonsnivå (fra 43 til 130 land).

På 2nd World Forum vedtok representantene for EU-kommisjonen, OECD, Den islamske konferanse, FN, FNs utviklingsprogram og Verdensbanken *Istanbul-deklarasjonen* som rettesnor for det videre arbeidet. Erklæringen viser til en globalt fremvoksende enighet om nødvendigheten av å måle samfunnsmessig fremskritt i alle land, ut over konvensjonelle økonomiske mål som bruttonasjonalproduktet. For å øke verdens velferd må faktabasert politikk fremmes på alle nivåer. De seks internasjonale organisasjonene bak deklarasjonen forplikter seg til å måle og fremme samfunnsmessig fremskritt i alle dets dimensjoner.

I den forbindelse henvender de seg til de nasjonale statistikkbyråene både med en oppfordring og et løfte. Oppfordringen er følgende:

We urge statistical offices, public and private organisations, and academic experts to work alongside representatives of their communities to produce high-quality, facts-based information that can be used by all of society to form a shared view of societal well-being and its evolution over time (OECD 2007: 20).

Til gjengjeld vil de seks erklæringsutstederne slutte opp om offisiell statistikk som den omforente "felles valuta" i en verden der informasjonsoverskuddet i stigende grad bidrar til kunnskapsunderskudd og derav følgende forvirring og handlingslammelse:

Official statistics are a key 'public good' that foster the progress of societies. The development of indicators of societal progress offers an opportunity to reinforce the role of national statistical authorities as key providers of relevant, reliable, timely and comparable data and the indicators required for national and international reporting (op. cit.).

Blant organisasjonene som senere har tiltrådt erklæringen, finner vi AFRISTAT, EFTA, Gallup Europa, Lisbon Council, UNESCO og UNICEF.

Den foreløpig viktigste begivenheten etter Istanbul-konferansen synes å være det internasjonale arrangementet "Beyond GDP: Measuring Progress, True Wealth, and the Well-Being of Nations", i Brussel i november 2007, arrangert av OECD sammen med EU-kommisjonen, Europa-parlamentet, Roma-klubben og Verdens villmarksfond. Arrangementet besto av en konferanse og en workshop. Europa-parlamentets bidrag til bakgrunnsrapportene for møtet i Brussel var en SWOT-analyse av ulike alternative mål på fremskritt, deres Strengths, Weaknesses, Opportunities og Threats. Rapporten inneholder også en fylldig oversikt over relevant litteratur (Goossens 2007).

Blant foredragsholderne finner vi, som på en rekke av de tidligere konferansene, Walter Radermacher, fortsatt i egenskap av sjef for Statistisches Bundesamt i Tyskland, men snart sjef for Eurostat. Radermacher snakket om de neste skrittene, hva nasjonale og internasjonale statistikkbyråer kan gjøre for å forbedre målingene (Radermacher 2007). Han hevdet at fokus for måling av fremskritt har endret seg over tid, fra sosiale indikatorer, som sto sterkt på 80-tallet, via bærekraftig utvikling indikatorene, som dominerte på 90-tallet, til fremskritt-sindikatorer, eksempelvis FNs Millennium Development Goals, som har overtatt etter årtusenskiftet. Fortsatt fokus på sosiale indikatorer, som Heinz-Herbert Noll fra ZUMA i Mannheim snakket varmt for under det første World Forum (Noll 2004), skulle således for Radermacher tilsa at man er i ferd med å befinne seg om lag tretti år bak forskningsfronten. Radermachers

budskap til de nasjonale statistikkbyråene var blant annet å lage bredere regnskapssystemer ved å trekke inn miljø, bærekraft, forskning og utvikling, humankapital, samt ved å etablere samarbeid mellom samfunn, myndigheter og miljø. Han markerte seg samtidig som alt annet enn tilhenger av å forene statistikk med intern forskning: "Lag et klart skille mellom statistikkbyråenes og forskningsinstituttene oppgaver".

Etter møtet i Brussel i 2007 har det vært arrangert en lang rekke geografisk og/eller tematisk avgrensede møter. Tredje World Forum er lagt til Sør-Korea i oktober 2009.

Initiativ 2, EU og Eurostat

Forhold som at OECDs prosjekt er organisert som et nettverk, at OECD arrangerer konferanser i samarbeid med andre, at andre institusjoners aktører deltar i nettverket og bidrar til konferansene, skaper demarkasjonsproblemer for en institusjonell tilnærming til aktiviteten rundt fremskrittetsbegrepet. Dette gjelder også når en skal forsøke å skille ut spesifikke EU- og Eurostat-aktiviteter. Konferansen om "beyond GDP" i Brussel ble for eksempel åpnet av EU-kommisjonens president, det var foredrag av kommissærene for finans- og pengemarkedspolitik og miljø, og en representant for DG miljø holdt foredraget om fremskritt innen EU (Zwirner 2007). Blant dem som forberedte konferansen var Marcel Canoy og Frédéric Lerais fra EU-kommisjonens Bureau of European Policy Advisers (BEPA). I deres bakgrunnsnotat gjennomgikk de blant annet fordeler og ulemper ved en rekke typer indikatorer for "wellbeing" (Canoy & Lerais 2007:12). De hadde en presentasjon av samme tema på Eurostats strategiske utvalg for sosialstatistikk i Brussel 3. juli 2008. De lot det der skinne klart gjennom at de var mest tiltrukket av mulighets/kapabilitetstilnærmingen til Amartya Sen (Canoy og Lerais 2008).

På samme møte la Eurostat frem foreløpige resultater fra en undersøkelse utført for Eurostat av et konsortium ledet av IDEA Consult i Belgia (jf. Eurostat 2008, Wolff 2008). Lik BEPA har konsortiet startet med å vurdere fordeler og ulemper ved eksisterende tilnæringsmåter, men de går langt mer detaljert til verks, og vurderer ikke mindre enn 50 nasjonale og internasjonale indekser for "wellbeing", "happiness" og andre alternativer til GDP. Antallet i seg selv illustrerer det av OECD påpekte problem med informasjonsoverskudd og kunnskapsoverskudd, men gir muligens ikke en god begrunnelse for å sette i gang med å lage indeks nr. 51. Løsningen på problemet kan like gjerne være politisk, å få alle aktører til å enes om én eller et knippe supplerende indekser som "felles valuta". Kanskje den viktigste fordelen ved GDP er at den har en lang suksesshistorie og allmenn aksept (Canoy & Lerais 2008: 3), ikke at den er faglig uangripelig.

Eurostats strategi er åpenbart å starte med et stort antall tilnærminger for deretter å skalle av og snevre inn til man står igjen med én enkelt anbefaling, som etter

planen skal foreligge innen utgangen av 2009 (Wolff 2008). Etter strategimøtet 3.7.08 synes man å arbeide videre med tre ganger tre tilnærminger:

1. Subjektive tilnærminger: a. "Life satisfaction", b. "Positive/negative affect shedule", c. "Psychological needs scale".
2. Objektive tilnærminger: a. "Human development index", b. "Index of human wellbeing", c. "Quality of life index".
3. kombinerte tilnærminger: a. "Happy life expectancy", b. "The Economist' quality of life index", c. "Set of wellbeing measures".

Antall indekser som har gått videre til "finalen" er således 9 av de 50.

2a er FNs indeks, som Norge regelmessig toppet etter årtusenskiftet inntil 2007 da Island overtok som verdens beste land å bo i. Det var før finanskrisen, hvilket ved neste måling gir en gylden mulighet for å se hvilken effekt det tradisjonelle fremskrittsmålet, økonomisk vekst, har på målene "beyond GDP".

3b er en indeks utarbeidet av tidsskriftet The Economist og publisert for 2005. Slik den kombinerer subjektive og objektive fremskrittindikatorer kom den gang Irland ut på topp, med Norge på tredje plass. Også denne indeksen gir en gylden mulighet for ved neste måling å se hvilken effekt økonomisk nedgang – etter en periode med formidabel økonomisk vekst – har for de subjektive fremskrittindikatorerne. Det irske bruttonasjonalproduktet forventes ifølge nyhetsmeldinger å synke med åtte prosent i 2009.

Initiativ 3, Frankrike og Stiglitz-kommisjonen

President Sarkozy akter åpenbart å vente verken på OECD eller Eurostat. I januar 2008 annonserte han sin intensjon om å nedsette en kommisjon for å undersøke begrensningene ved GDP, hvilket skjedde i april, da oppnevningen av "Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress" ble kunngjort. Kommisjonen hadde sitt første møte samme måned, og skal være ferdig med sitt arbeid etter ett år. Arbeidet er perfekt timet i forhold til Frankrikes lederskap i EU, idet kommisjonen skulle publisere sin emneliste i juli, da Frankrike i relasjon til EUs institusjonelle kalender overtok presidentskapet i EU for det kommende halvår (Minutes, 2008).

Kommisjonen har 27 medlemmer, pluss et sekretariat på 8. Den er internasjonalt sammensatt, og Sarkozy har plukket fra øverste hylle, idet hele fem av medlemmene er innehavere av den svenske riksbankens Nobelpris i økonomi. De fem er kommisjonens leder, Joseph Stiglitz, "chair adviser" Amartya Sen, Kenneth Arrow, James Heckman og Daniel Kahneman. Også de øvrige er kjente navn på sine fagområder. 11 av medlemmene er hentet fra USA og 10 fra EU-land (hvorav syv franskmenn), mens den tredje verden kun har én represen-

tant, inderen Bina Agarwal, hvis en da ser bort fra Sen, som er født i India, men stort sett arbeider i utlandet, for tiden ved Harvard. De øvrige fem medlemmene representerer OECD, UNDP, UNCTAD, Verdensbanken – og det franske statistikkbyrået, INSEE, som også er tungt inne i sekretariatet.

På åpningsmøtet i april besluttet Stiglitz-kommisjonen å dele det videre arbeidet inn i tre, med medlemmene fordelt på tre arbeidsgrupper. De tre emnene/arbeidsgruppene er (1) "Classical GDP Issues", (2) "Sustainable Development and Environment", og (3) "Quality of life". Kommisjonen har etablert sitt eget nettsted (www.stiglitz-sen-fitoussi.fr). I skrivende stund (primo mars 2009) ligger det ute fire viktige dokumenter: Et "Issues Paper" av Stiglitz, Sen og Fitoussi (2008), et foreløpig og et videreutviklet teorinotat av Marc Fleurbaey (2008a og b), og – som i OECDs og Eurostats prosjekter – en survey av de mange eksisterende tilnærmingene til problemstillingen (Afsa et al 2008). Slik har det nå vært siden august i fjor, så det kommer neppe mer før sluttrapporten i april.

Kommisjonsledelsens "Issues Paper" inneholder en gjennomgang og begrunnelse av inndelingen i tre hovedtema med tilhørende arbeidsgrupper. Forfatterne hevder at det har oppstått et gap mellom den statistiske måling av sosioøkonomiske fenomen og samfunnsborgerens opplevelse av de samme fenomen, og angir tre mulige grunner til dette:

- De statistiske begrepene kan være korrekte, men målemetodene mangelfulle
- De statistiske begrepene er mangelfulle
- Økt ulikhet reduserer relevansen av statistiske gjennomsnittsmål, som GDP per capita

Fleurbaeys første teorinotat (2008a) beskriver ulike tilnærminger til måling av individuell velvære og samfunnsmessig velferd i lys av økonomisk teori og filosofiske prinsipper. Notatet munner ut i støtte til Sens kapabilitetstilnærming, med sin vektlegging av individets muligheter for å oppnå et langt og meningsfylt liv, særlig hvis den tar i betraktning også objektivt observerbare funksjoner. I neste teorinotat antyder Fleurbaey at fremskritt i målingene synes å forutsette integrasjon av "such disparate approaches as Bergson-Samuelson welfare economics social choice theory, fair allocation theory and the capability approach" (2008b:39).

Oppsummering og komparativ refleksjon

En rekke fellestrekk mellom de tre initiativene fremgår allerede av den innledende begrepsdiskusjonen. De legger alle til grunn GDPs utilstrekkelighet, at det er nødvendig å gå "beyond GDP" for å finne alternative eventuelt supplerende mål på fremskritt, som GNH, "societal wellbeing", "quality of life". Følgelig beveger de seg alle fra objektive til subjektive fremskrittsmål. Det synes også å være et felles ønske å bevege seg fra informasjon til kunnskap, fra et forvirrende mangfold til en forenklet og felles forståelse av hva fremskritt er. Og initiativene beveger seg fra beskrivelser til handling.

Felles er også mye av metodikken for å komme frem til omforente mål på fremskrittet. Således har en tidlig fase i samtlige initiativ vært å foreta kritisk gjennomgang av eksisterende indekser for å avdekke deres styrke og svakheter, fordeler og ulemper. En sammenligning ikke bare av indeksene men også av hvordan de vurderes, kan derfor være et ytterligere bidrag til vurderingen og forståelsen av deres relative verdier.

Stiglitz-kommisjonenens prosjekt fremstår som det faglig sett mest løfterike av de tre initiativene. Prosjektet har klare problemstillinger og solid forankring i teori. Eurostats arbeid fremstår foreløpig som metodisk-pragmatisk, uten forankring i teori, med ambisjonene begrenset til å velge "best practice" fra et stort men noe tilfeldig sammensatt knippe av eksisterende undersøkelser. OECD fremstår mer som en pådriver enn som en faglig innovatør, og formålet med prosjektet bærer preg av det uttalte ønsket om å "take the lead" på globalt nivå. Rollen som pådriver kan imidlertid vise seg å være både politisk og faglig viktig.

Slik Stiglitz-kommisjonen presenterer sitt opplegg, kan imidlertid også dette gjøres til gjenstand for diskusjon. For eksempel er det grunn til å notere at når kommisjonen skal se på de politiske rammene rundt livskvalitet, er det politisk deltakelse som fanger oppmerksomhet, for øvrig helt i samsvar med von Wrights forestilling om det fullkomne demokrati som et demokrati der hvert eneste samfunnsmedlem deltar i dets skapelse og opprettholdelse (1994). Forestillingen om den politisk aktive medborger står sterkt også i OECDs prosjekt, og i det hele sterkt i svært mange prosjekter utformet av politikere eller eksperter som står dem nær.

Verken Stiglitz-kommisjonen eller OECD synes å ha fått med seg debatten om samfunnsborgeren som politisk tilskuer, "the monitorial citizen" (Schudson 1998). Ut fra denne diskusjonen er det slett ikke sikkert at politisk deltakelse er det som gir livet mening. Forestillingen om hvor lykkelige sveitserne er på grunn av sitt direkte demokrati, er et eksempel. Nyere forskning (Dorn et al 2008) har her tilbakevist tidligere forsknings påstand om at direkte demokrati fører til økt livskvalitet (Frey & Stutzer 2000). Når det kontrolleres for andre faktorer som også påvirker tilfredsheten med tilværelsen – i Sveits gjelder det faktorer som samvarierer med de ulike språkgruppene – bortfaller sammenhengen mellom demokratisk deltakelse og livskvalitet. Også norsk forskning indikerer at samfunnsborgerne er mest opptatt av demokratiet som kontroll av politikerne, ikke av deltakelse ut over stemmegivning ved valg (Roland 2008). Hvilket også tilsier at velgerne ikke avviser demokratiets kontrollfunksjon som tingliggjøring av demokratiet, slik von Wright (1994) kan sies å gjøre.

Deskriptiv statistikk, normativt formål

Måling av fremskritt tilfører statistikkproduksjon en normativ dimensjon. Statistisk metode er i sitt vesen komparativ. Statistikere sammenligner størrelser i rom og tid, og identifiserer derved forskjeller/likhe-

ter (i rom), og endringer/stillstand (i tid). Måling av fremskritt tilfører spørsmålet om hvorvidt en observert *forskjell* er positiv eller negativ, om en observert *endring* er til det bedre eller til det verre. Det er uenighet om statistikere overhodet kan uttale seg om dette, eventuelt om de uttaler seg med større rett, enn andre samfunnsborgere. Således kan SSBs historikere berette om et opphetet 3. nordiske statistikermøte i 1939, der man fra svensk og finsk hold gikk til frontalangrep på den norske tradisjonen med å la SSB fortolke statistikken på et faglig uavhengig grunnlag fremfor å overlate dette til embetsverket (Lie & Roll-Hansen 2001: 418). Den empiriske samfunnsforskningens filosofiske gudfar David Hume påpekte da også i *A Treatise of Human Nature* (1739-40) at det verken empirisk eller logisk er mulig å trekke normative konklusjoner på grunnlag av empiriske observasjoner, å slutte fra "er" til "bør" ("Humes giljotin").

Imidlertid er statistisk kunnskap om hvordan fenomener "er", som regel basert på forutsetninger om hvordan de "bør" være. Måling av fremskritt tilfører derved statistikkproduksjon et normativt dilemma. Ved å avstå fra å uttale seg om hvordan samfunnsutviklingen "bør" være, overlater statistikerne arenaen til aktører med mindre kunnskaper om hvordan samfunnsutviklingen "er". Ved å uttale seg om "bør" på grunnlag av overlegne kunnskaper om "er", kan statistikere tilrane seg større innflytelse over samfunnsutviklingen enn andre samfunnsborgere, i strid med det demokratiske prinsippet om at hver enkelt samfunnsborgeres stemme skal telle likt ("en person, en stemme").

En mulig løsning på dette dilemmaet er den Gunnar Myrdal foreskrev i sin pamflett om objektivitetsproblemet i samfunnsforskningen (1968), at statistikerne blottlegger de verddivurderinger som ligger til grunn for statistikkproduksjonen. Derved vil enhver samfunnsborger kunne forvise seg om hvorvidt statistikernes verdier harmonerer med eller divergerer fra deres egne verdier.

Relevans for SSB

Flere forhold gjør det viktig for SSB å følge med på denne utviklingen, det seg være som årvåken tilskuer eller som aktiv deltaker. Her skal nevnes tre av dem.

For det første måler SSB økonomisk vekst. Aktiviteten som er presentert i denne artikkelen, reflekterer en stigende global erkjennelse av at de etablerte indikatoren for økonomisk vekst er utilstrekkelige, og at måling av økonomisk vekst er utilstrekkelig.

For det andre har SSB et omfattende internasjonalt engasjement. Dette arbeidet har til formål å bistå oppbygningen av institusjonell statistikk- og samfunnsplanleggingskapasitet i land i sør og i land i en økonomisk overgangsfase. Norsk bistandspolitikk vektlegger støtte til utvikling av et godt styresett, og statistikk av god kvalitet er et viktig verktøy for å fremme dette. Det samme gjør SSBs seksjon for internasjonalt utviklings-samarbeid.

For det tredje er formålet med SSBs produksjon av offisiell statistikk å gjøre det ”lettere for folk flest å orientere seg og enklere for politikere og næringsliv å fatte beslutninger” (SSB 2007:2). Dette er nøyaktig samme formål som OECD har med sitt globale prosjekt *Measuring the Progress of Societies*.

Referanser

Afsa, C. et al. (2008): *Survey of Existing Approaches to Measuring Socio-Economic Progress*. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Boarini, R., A. Johansson & M. Mira d'Ercole (2006): *Alternative Measures of Well-Being*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers 33/Economics Department Working Paper 476. Paris: OECD.

Brülde, B. (2007a): ”Happiness and the good live. Introduction and conceptual framework”. *Journal of Happiness Studies* 8: 1-14.

Brülde, B. (2007b): ”Happiness theories of the good life”. *Journal of Happiness Studies* 8: 15-49.

Canoy, M. & F. Lerais (2007): *Beyond GDP*. Draft Overview paper for the Beyond GDP-conference. Bureau of European Policy Advisers (BEPA), European Commission.

Canoy, M. & F. Lerais (2008): *Beyond GDP*. 3 July, Brussels. Bureau of European Policy Advisers (BEPA), European Commission

Deci, E. L. & R. M. Ryan (2008): ”Hedonia, Eudaimonia, and Well-Being: an Introduction”. *Journal of Happiness Studies* 9: 1-11.

Dorn, D., J. A. V. Fischer, G. Kirschgassner & A. Sousa-Poza (2008): ”Direct democracy and life satisfaction revisited: new evidence for Switzerland”. *Journal of Happiness Studies* 9: 227-255.

Downs, A. (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.

Eurostat (2008): *Feasibility study on the measure of well-being*. Presentation of Eurostat work. Strategic Development Group, Brussels 3 July.

Fleurbaey, M. (2008a): *Individual well-being and social welfare: Notes on the theory*. Work in progress, April 7. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Fleurbaey, M. (2008b): *Beyond GDP: Is There Progress in the Measurement of Individual Well-Being and Social Welfare?* August 1. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Frey, B. & A. Stutzer (2000): ”Happiness prospers in democracy”. *Journal of Happiness Studies* 1: 79-102.

Giovannini, E. (2007): ”Why measuring progress matters”. *OECD Observer* 262, July. <Nedlastet 15.8.08>.

Giovannini, E. (2008): ”Statistics and Politics in a ‘Knowledge Society’”. *Social Indicators Research* 86: 177-200.

Goossens, Y. m. fl. (2007): *Alternative progress indicators to Gross Domestic Product (GDP) as a means towards sustainable development*. Study provided for the European Parliament’s Committee on the Environment, Public Health and Food Safety. Brussel: Europa-parlamentet.

Griffin, J. (2007): ”What do happiness studies study?” *Journal of Happiness studies* 8: 139-148.

Hall, J. (udatert): *A Global Project on Measuring the Progress of Societies*. OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy.

Lie, E. & H. Roll-Hansen (2001): *Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Martin, M. W. (2008): ”Paradoxes of happiness”. *Journal of Happiness Studies* 9: 171-184.

Matthews, E. (2006): *Measuring Well-being and Societal Progress. A Brief History and the Latest News*. Prepared for the joint OECD-JRC workshop ”Measuring Well-being and Societal Progress”, the University Cattolica in Milan 19-21 June.

Minutes (2008): *Minutes of the first plenary session of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Paris, 22-23 April.

Myrdal, G. (1968): *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Nisbet, R. [1980] (1994): *History of the idea of progress*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Noll, H.-H. (2004): *Social Indicators and Indicator Systems: Tools for Social Monitoring and Reporting*. ZUMA – Social Indicators Department, Mannheim, Germany. OECD World Forum ”statistics, Knowledge and Policy”, Palermo 10-13 November.

Norrish, J. M. & D. A. Vella-Brodrick (2008): ”Is the Study of Happiness a Worthy Scientific Pursuit?” *Social Indicators Research* 87: 393—407.

OECD (2007): *2nd World Forum on ”Measuring and Fostering the Progress of Societies”*. Istanbul, 27-30 June 2007.

Radermacher, W. (2007): *Next steps: what national and international statistical offices can do to improve our measures*. Conference "beyond GDP", 19-20 November 2007, European Parliament Brussels.

Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Rolland, A. (2002): *Søkelys på det gode liv*. Statistisk sentralbyrå, Notater 2002/15.

Rolland, A. (2008): 'Politisk mistillit? Om tillitsbegrepet i Makt- og demokratiutredningens Medborgerundersøkelse og Valgundersøkelsene'. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 24 (1-2): 60-85.

Rolland, A. (2009a): *Måling av fremskritt*. Statistisk sentralbyrå, Notater 2009/16.

Rolland, A. (2009b): "Statistikk som pådriver for fremskritt: Globale og europeiske initiativ". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 25 (1): 73-83.

Rolland, A. (2009c, under utgivelse): "Verdens statistikkbyråer måler fremskritt". *Samfunnsspeilet* nr 2.

Schudson, M. (1998): *The Good Citizen: A History of American Public Life*. New York: Free Press.

SSB (2007): *Strategier 2007*. Planer og meldinger 2007/2. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

Stiglitz, J. E., A. Sen & J.-P. Fitoussi (2008): *Issues Paper*. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr

Wolff, P. (2008): *Eurostat project on the measure of well-being*. Meeting of the Strategic Development Group. Brussels, 3 July.

Wright, G. H. von (1994): *Myten om fremskrittet*. Oslo: Cappelen.

Wright, R. (2004): *A Short History of Progress*. Toronto: Anansi.

Zwirner, O. (2007): *Assessing EU progress*. Beyond GDP Experts Workshop, 19 November. European Commission, Directorate-General Environment, Unit Sustainable Development and Economic Analysis.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Statistiske analyser

Gunnlag Daugstad (ed.): Immigration and immigrants 2008. SA no. 104, 2009. Sidetall 180. ISBN 978-82-537-7527-2 (Trykt versjon). ISBN 978-82-537-7528-9 (Elektronisk versjon)

The purpose of this publication is to present updated figures on immigration, immigrants and Norwegian-born persons to immigrant parents in Norway. Time series illustrating the development within some aspects of living conditions are presented, and updated with the most recent figures where possible. The publications are updated every two years. The previous publication was SA 87 (Mathisen 2006). A shorter version was published in Documents 2008/1 (Daugstad 2008). The publications are also published on Statistics Norway website: <http://www.ssb.no/>.

Data are mainly gathered from administrative registers at Statistics Norway, but also from sample surveys. This is explained in each chapter. Different divisions in Statistics Norway produce statistics.

Gunnlaug Daugstad, co-ordinator for immigrant-related statistics, was the editor of this publication on immigration and immigrants. Lars Østby provided valuable input throughout the process. Kristina Kvarv Andreassen and Minja Tea Dzamarija wrote the chapter on the immigrants and Norwegian-born to immigrant parents. Gunnlag Daugstad wrote the chapter on education, while the tables were created by the Division of education statistics. Bjørn Olsen wrote the chapter on immigrants and the labour market, and Mads Ivar Kirkeberg the chapter on income. The chapter on electoral turnout was written by Vebjørn Aalandslid, and Svein Blom wrote the chapter on attitudes towards immigrants. The edition includes a chapter

on results from the Living conditions survey among immigrants 2005/2006, and the chapter is written by Kristian Rose Tronstad. Kåre Vassenden has written the chapter on data sources. Some figures have been collected from previously published statistics on immigration and immigrants, and from text that has previously been published on www.ssb.no. The rest of the publication has been written and/or edited by Gunnlag Daugstad.

Emphasis has been put on presenting key figures, and for the content to be easily accessible with clearly set out tables and figures.

The Ministry of Labour and Social Inclusion has sponsored the publication.

Rapporter

Inger Texmon og Nils Martin Stølen: Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell fram mot år 2030. Dokumentasjon av beregninger med HELSEMOD 2008. Rapporter 2009/9. Sidetall 68. ISBN 978-82-537-7553-1 (Trykt versjon). ISBN 978-82-537-7554-8 (Elektronisk versjon)

I denne rapporten dokumenteres et sett av resultater fra framskrivinger med modellen HELSEMOD der vi ser hvordan tilbud og etterspørsel for i alt 20 grupper av helse- og sosialpersonell vil utvikle seg fram mot 2030. Framskrivingene illustrerer hvordan markedssituasjonen for disse gruppene kan bli under gitte sett av forutsetninger og må tolkes med forsiktighet. Det blir presentert flere alternativer, og av disse betegnes ett på tilbudssiden og ett på etterspørselsiden som referansebaner.

På etterspørselsiden tar referansebanen utgangspunkt i den veksten som følger av forventet befolkningsvekst i tillegg til en standardheving som svarer til 0,5 prosent årlig personellvekst gjennom fram-

skrivingsperioden. Samtidig forutsettes det at sammensetningen av personell med helse- og sosialfaglig utdanning ikke endres. I noen alternative beregninger ser vi hvordan omfordeling av ressurser mellom tjenesteområder, eller endret personellsammensetning innenfor pleie- og omsorgs-tjenesten og tannhelsetjenesten, vil påvirke situasjonen for noen av gruppene. Forutsetningene om endret prioritering innebærer at primærhelsetjenesten skal få en styrking av personellressursene på bekostning av spesialisthelsetjenesten, samtidig som den samlede personellveksten i helse- og sosialtjenestene forblir som i referansebanen, noe som er i tråd med helsemyndighetenes ønsker. Det er i tillegg utarbeidet to alternative baner for samlet etterspørselsvekst, der det laveste alternativet kun er basert på den veksten som følger av befolkningsutviklingen og det høyeste innebærer en årlig vekst på 1 prosent utover dette.

Det er også laget alternative baner for utviklingen på tilbudssiden, men ikke i så stor grad som for etterspørselsiden. I referansebanen på tilbudssiden er det forutsatt at opptaket av studenter fortsetter å være av samme størrelse som i 2007 og at fullføringsgraden vil være på om lag samme nivå som observert i perioden fram mot 2007. Videre er det forutsatt at yrkesdeltaking og arbeidstid, spesifisert etter kjønn og ettårig alder, fortsetter å være på nivået fra utgangsåret 2007 og at levealderen utvikler seg som i SSBs siste befolkningsframskriving. Alternative tilbuds-beregninger er basert på et noe høyere studentopptak eller en noe høyere fullføringsgrad.

Når vi ser på alle gruppene av helse- og sosialpersonell, vil det samlet bli en negativ balanse mellom referansebanene for tilbud og etterspørsel ved slutten av framskrivingsperioden, i et omfang på

38 000 årsverk. Om tilbudsveksten holdes fast og vurderingen av etterspørselen kun baseres på den demografiske utviklingen, blir derimot resultatet et samlet overskudd på om lag 5 000 årsverk. Å legge etterspørselssidens høyalternativ til grunn resulterer på den annen side i en samlet underdekning av etterspørselen på hele 84 000 årsverk. Når vi deler personellet inn etter utdanningsnivå, kommer de 12 gruppene som utdannes ved høyskolene ut med en samlet balanse i markedet dersom referansealternativets forutsetninger legges til grunn. For de universitetsutdannede vil det i alt være et overskudd på noen få tusen under disse forutsetningene, mens den samlede underdekningen kommer fra gruppene som utdannes i videregående opplæring, og særlig fra helsefagarbeiderne. Også når lavalternativet for etterspørsel kombineres med referansebanen for tilbud, ser vi en betydelig underdekning for dem med videregående opplæring, mens det samlet vil bli et vel så stort overskudd for de øvrige gruppene. Det høyeste alternativet for etterspørselsvekst gir derimot en klar samlet underdekning for personellet på alle de tre utdanningsnivåene.

De samlede anslagene for balansen mellom tilbud og etterspørsel er alt i alt noe mer negative enn det som var resultatet i de foregående HELSEMOD-beregningene. En viktig grunn er at en framskrivning helt fram til 2030 blir mer preget av den sterke veksten i antall personer over 80 år som vil komme etter 2020. Veksttakten for etterspørsel øker i framskrivingsperioden og blir sterkest for de personellgruppene som i særlig stor grad er sysset innfor pleie og omsorg eller i spesialisthelsetjenesten. Dette gjelder særlig helsefagarbeidere (de tidligere hjelpepleiere og omsorgsarbeidere) og sykepleiere, med en beregnet underdekning for 2030 på hhv. nær 41 500 og nær 13 000 i referansealternativet. Også i alternativet med endret sammensetning i pleie- og omsorgstjenestene i favør av de høyskoleutdannede, er dette en

hovedkonklusjon, men da er underdekningen noe jevnere fordelt mellom de to gruppene.

I vurderingen av resultatene for enkeltgrupper er det viktig å være klar over modellens sterke forenklinger. Selv om det er utført noen beregninger med forutsetninger om endret sammensetning, gjelder dette bare et fåtall av tjenesteområdene. Følgelig er det bare for noen få grupper vi får illustrert sammensetningseffekter og effekter av omprioritering. I hovedsak tyder beregningene på at det kan komme til å bli en framtidig underdekning både for bioingeniører, fysioterapeuter, helsesøstre og jordmødre. På den annen side er det først og fremst for sosialpersonell som barnevernspedagoger og sosionomer, samt for radiografer, beregningene gir en nokså entydig konklusjon om framtidig overskudd. For de tre sistnevnte gruppene er utdanningskapasiteten svært høy sett i forhold til gruppenes størrelse. Det måtte derfor forutsettes at de skulle utgjøre en betydelig økt andel av personellet innenfor helse- og sosialtjenestene dersom veksten i etterspørselen skulle komme opp mot veksten i tilbudet. Vi kjenner ikke til noen konkrete planer som innebærer en slik forutsetning. Når det gjelder ergoterapeuter, vernepleiere og tannpleiere, er bildet noe mer blandet. Med standardforutsetninger om konstant personellsammensetning i alle tjenesteområdene viser beregningene et overskudd for de tre gruppene, mens alternativene med de foreslåtte forutsetningene om endringer i sammensetningen gir en langt høyere etterspørsel etter ergoterapeuter og vernepleiere innenfor pleie og omsorg og for tannpleiere innenfor tannhelsetjenestene. Slik disse forutsetningene er utformet, kan det bli en underdekning for tannpleiere og ergoterapeuter og nærmere balanse for vernepleiere.

Av gruppene som utdannes i videregående opplæring, er helsefagarbeiderne betydelig større enn de øvrige to, og for denne gruppen vil det altså gå mot en omfattende underdekning under nesten alle

kombinasjoner av forutsetninger. Unntaket er om det ble en varig bedret rekruttering til dette faget (med 20 prosent høyere kandidatproduksjon), eller om det forutsettes lavere andel helsefagarbeidere i pleie og omsorg, samtidig med at veksten i helsetjenestene bare skulle følge befolkningsutviklingen (lavalternativet for etterspørsel). Også aktivitetene vil gå mot en tydelig underdekning dersom det fortsatt blir en så lav tilstrømning til dette faget som det var i 2007, men dette er en liten gruppe. På den annen side går det mot balanse mellom tilbud og etterspørsel for helse- og tannhelsesekretærer gitt referansealternativets forutsetninger.

Også når det gjelder universitetsutdannet personell, varierer situasjonen mellom gruppene. For tannlegene viser beregningene en klar underdekning når referansebanenes forutsetninger legges til grunn. Det blir også litt underdekning med det laveste etterspørselsalternativet i kombinasjon med dagens utdanningskapasitet. Dersom det derimot forutsettes en noe endret arbeidsfordeling i tannhelsetjenestene, ved at innsatsen fra tannpleierne forutsettes å øke noe på bekostning av tannlegenes innsats, kan det forventes et overskudd på tannleger. Dette er et langt mer balansert resultat for yrkesgruppen enn ved en del tidligere beregninger. Først og fremst gir forutsetningene om substitusjon store utslag, som i 2005, men veksten i antall studieplasser har også betydning. Også for legene varierer resultatene mellom de ulike alternativene. Det kan ventes nær balanse med referansebanenes forutsetninger, det vil si med dagens kandidatproduksjon i Norge og fra utlandet, samt noe høyere etterspørselsvekst enn den som kommer av forventet befolkningsvekst. For legene kan det se ut som om det vil bli et lite overskudd dersom vi forutsetter en etterspørselsvekst som bare er basert på utviklingen i folketallet. Yrkesgruppen er preget av en sterkere tilstrømning av nye kandidater de siste årene, både ved en økning i antall studieplasser i

Norge og ved økt tilstrømning av norske medisiner som er utdannet i utlandet.

For farmasøyer og psykologer er det beregnet et framtidig overskudd i samtlige alternativ. Begge gruppene, og særlig farmasøytene, er i stor grad sysselsatt utenfor helse- og sosialtjenestene, så endrede forutsetninger om personellsammensetning i modellens aktivitetsområder påvirker ikke resultatene for disse gruppene. I hvilken grad farmasøyer og psykologer er gjensidig for økt etterspørsel fra næringer utenfor sosial- og helsetjenestene, er det vanskelig å ha noen oppfatning om bare ut fra arbeidet med HELSEMODs datakilder.

Marina Rybalka: Measuring ICT capital and estimating its impact on firm productivity: Manufacturing firms versus firms in Services. Rapporten 2009/4. Sidetall 25. ISBN 978-82-537-7541-8 (Trykt versjon). ISBN 978-82-537-7542-5 (Elektronisk versjon)

This paper provides a comparative analysis of the impacts of information and communication technology (ICT) on firm labour productivity among firms in Manufacturing and Services, as well as among firms in different service industries. For this purpose I use a rich employer–employee panel data set of Norwegian firms covering the period 2002–2006. The analytical framework is based on different specifications of the firm–level production function. The results are consistent with ICT having a positive impact on firm labour productivity. Accounting for labour heterogeneity, i.e., for different skills of the workers, provides evidence on complementarities between ICT and the use of high-skilled employees. The results also indicate considerable differences between firms in Manufacturing and Services and between firms in different service industries with respect to productivity effects of ICT, non-ICT and human capital and with respect to the gain of joint use of ICT and high-skilled workers.

Svein Blom and Kristin Henriksen (eds.): Living Conditions Among Immigrants in Norway 2005/2006. Rapporten 2009/2. Sidetall 147. ISBN 978-82-537-7525-8 (Trykt versjon). ISBN 978-82-537-7526-5 (Elektronisk versjon)

The sample consists of people who have lived in Norway for at least two years with a background from Bosnia-Herzegovina, Serbia-Montenegro, Turkey, Iraq, Iran, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Somalia and Chile.

A little over half of them have been granted residence in Norway as refugees, most of them on humanitarian grounds. Median length of residence in Norway is 12 years, but this figure varies considerably among the national groups, with shortest residence among Iraqis and Somalis, and longest residence among Pakistanis. A little under one in ten are persons born in Norway to immigrant parents. The percentage in the national group is largest among Pakistanis, Vietnamese and Turks. Immigrants and persons born in Norway to immigrant parents are nearly always treated as a single group in this report.

A majority of the immigrants and persons born in Norway to immigrant parents help their family in their country of origin financially, but only a small proportion do so on a monthly basis. On average, one in ten own land in their native country, and a slightly higher percentage have a dwelling there. Approximately one in four expect to return to their country of origin, but preferably when they are older. On a scale of one to seven, two thirds express an above-average sense of belonging in Norway.

Since 1996, the quality of housing has improved for the immigrant population. The percentage of immigrants who live in a detached house and who own their home has risen, while the percentage who live in a block of flats and who rent their home has sunk. The degree of overcrowding has gone down. However, immigrant families tend

to live in poorer quality houses (with more decay and noise) than the average for the population as a whole.

The percentage of immigrants and persons born in Norway to immigrant parents who are married or live with their partner is the same as for the population as a whole. A clear majority of couples are married, but not all married immigrants' spouses live in Norway. A higher proportion than in 1996 have parents in Norway, but fewer in all age groups live with their parents. Relatively more immigrants also have other family members living in Norway.

Immigrants and persons born in Norway to immigrant parents from the countries we have selected are more religious than the population as a whole. They are more actively religious, and religion plays a more significant part in their lives. In all, two thirds of the sample were raised as Muslims. Among immigrants from Iran and Chile, many individuals no longer regard themselves as believers.

Among immigrants who came to Norway aged 18 or older, almost two out of ten had not completed any form of education, while one in four stated that they had higher education. One in four subsequently completed an education in Norway. Measured using the highest completed education from abroad or Norway, the educational level is highest among Iranians, Chileans, Iraqis and Bosnians and lowest among Turks and Somalis.

Employment was 57 per cent among immigrants, compared with 75 per cent for the population as a whole. Ergonomic problems in the working environment are more common among immigrants. They also have more repetitive work, but nevertheless do not consider the risk of strain injuries as higher. The perception of work as externally controlled and as mentally taxing is more prevalent among immigrants than in the population as a whole.

Controlled for differences in household size, immigrants' household income after tax is markedly lower than that of the population as a whole. At the top of the income hierarchy are people with a background from Bosnia-Herzegovina and Sri Lanka; at the bottom are people with a background from Somalia and Iraq.

Men and women in the sample do slightly more housework per week than the corresponding groups in the population as a whole. It is far less common among immigrant couples for both partners to be in paid work than among couples in the population as a whole. Immigrant parents look after their children themselves to a greater extent than the rest of the population.

On average for all the national groups represented, immigrants do not report that they have been subjected to violence or threats, theft and harm more than the population as a whole do.

A little over two thirds of the immigrants in the survey already have Norwegian citizenship. Including the people that had applied for citizenship at the time of the interview and those who expect to apply, this figure is 94 per cent. Roughly half of the remaining individuals would apply for Norwegian citizenship if they could also keep their original citizenship.

Almost half of the immigrants have experienced discrimination in one or more areas. Immigrants from Somalia and Iran have experienced discrimination most frequently and in most areas. Men have experienced more negative differential treatment than women, probably because they participate in more social arenas.

Discussion Papers

Christoph Böhringer and Knut Einar Rosendahl: Green Serves the Dirtiest. On the Interaction between Black and Green Quotas. DP no. 581, 2009. Sidetall 25.

Tradable black (CO₂) and green (renewables) quotas gain in popularity and stringency within

climate policies of many OECD countries. The overlapping regulation through both instruments, however, may have important adverse economic implications. Based on stylized theoretical analysis and substantiated with numerical model simulations for the German electricity market, we show that a green quota imposed on top of a black quota does not only induce substantial excess cost but serves the dirtiest power technologies as compared to a black quota regime only.

Erling Røed Larsen: Using Engel Curves to Estimate Purchasing Power Parity. A Case Study of the Computation of the Exchange Rate between the Norwegian krone and the U.S. dollar. DP no. 580, 2009. Sidetall 32.

Standard practice of estimating purchasing power parities (PPP) involves using prices, in domestic currencies, of a common basket of goods and services, then calculating the price-equalizing exchange rate. In this article, I substitute observed consumer behavior for price data. On the assumption that an Engel curve for food reflects material standard of living, I estimate Engel curves for food for the United States and Norway. This allows us to calculate the exchange rate required for re-aligning the two curves, i.e. the incomes needed in the two countries to purchase the same standard of living. Since different relative prices or preferences for food can affect the position and slope of the curves, I also estimate the Engel curves of non-food, for which the effect is opposite. Not only does this provide a band of upper and lower bounds of PPP, it also improves upon the assumption of preference homogeneity underlying conventional PPP-computations. Using Consumer Expenditure (CES) data for 2001, I obtain estimated PPP-levels for the rate of the Norwegian krone (NOK) versus the U.S. dollar (USD) in the 5.38-7.90 range. The average rate 1977-2007 was 6.81 NOK per USD. The conventional estimates of PPP from the World Bank and OECD

are 8.84 and 9.18 NOK per USD, respectively.

Torbjørn Skarðhamar og Torkild Hovde Lyngstad: Family formation, fatherhood and crime. An invitation to a broader perspective on crime and family transitions. DP no. 579, 2009. Sidetall 27.

Using large-scale individual-level Norwegian administrative register data on the total population of men, we study the offending rates five years prior to and after five different family-related transitions. Leading criminological theories predict that marriage and fatherhood has a preventive effect on crime, with marriage receiving most support by empirical research. The last decades' major changes in family patterns warrant a re-examination of the marriage effect. We argue that marriage, cohabitation, and fatherhood all are important aspects of the family formation process. We find some support for the hypothesis that family formation inhibit criminal behaviors, but our results are less clear-cut than those reported by previous research. Most importantly, the declines in offending in the years prior to experiencing family transitions do not seem to be of a permanent nature.

Ugo Colombino: Evaluating Alternative Basic Income Mechanisms. A Simulation for European Countries. DP no. 578, 2009. Sidetall 32.

We develop and estimate a microeconomic model of household labour supply in five European countries representative of different economies and welfare policy regimes: Denmark, Italy, Norway, Portugal and United Kingdom. We then simulate, under the constraint of constant total net tax revenue, the effects of various hypothetical tax-transfer reforms which include alternative versions of a Basic Income mechanisms. We produce various indexes and criteria according to which the reforms can be ranked. The exercise can be considered as one of empirical optimal taxation, where the optimization

problem is solved computationally rather than analytically.

Notater

Manudeep Singh Bhuller: **Inndeling av Norge i arbeidsmarkedsregioner.** Notater 2009/24. Sidetall 30.

Trude Lappegård og Torkil Løwe: **Barnehagedeltakelse og foreldrebetaling etter sosial bakgrunn. Tabellnotat.** Notater 2009/21. Sidetall 28.

Inger Texmon og Helge Brunborg: **Regional framskrivning av innvandrerbefolkningen?** Notater 2009/14. Sidetall 22.

Dette notatet presenterer statistikk og konklusjoner fra et forprosjekt om framskrivning av innvandrerbefolkningen på regionalt nivå. Forprosjektet er gjort på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Forprosjektet ble slutført i september 2008, før SSBs endelige vedtak om å endre begrepsbruken for ulike grupper av innvandrere. Derfor er begrepene 'innvandrerbefolkning' og 'vestlige' og 'ikke-vestlige' brukt på den "gamle" måten og ikke helt i samsvar med de nye begrepene på dette feltet, se <http://www.ssb.no/innvandring/>.

De ferskeste tallene for innvandringen i dette notatet gjelder for året 2006 og for innvandrerbefolkningen per 1.1.2007.

Aslaug Hurlen Foss: **Analyse av datarevisjonen for regnskapene til helseforetakene og regionale helseforetak 2007.** Notater 2009/9. Sidetall 25.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth,

Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 2/2008:

Eilev S. Jansen og Dag Kolsrud: Kommunesektorens betydning for makroøkonomien, 3-10.

Vibeke Oestreich Nielsen: Utviklingen i offentlige utgifter til velferdstjenester mot 2060, 11-18.

Erik Fjærli: SkatteFUNN: Tilskuddsordningen for FoU i næringslivet og skattemotiverte tilpasninger i småforetak, 19-24.

Lasse Sigbjørn Stambøl: Skaper høyt kommunalt forbruk flere arbeidsplasser og økt tilflytting? 25-32.

Lasse Sigbjørn Stambøl: Fordeling og mobilitet av selvstendig næringsdrivende i Norge, 33-44

ØA 3/2008:

Konjunkturtendensene, 3-28.

Helge Brunborg, Inger Texmon og Silje Vatne Pettersen: Nye befolkningsframskrivninger, 29-41.

Bjart Holtmark: U-land eller i-land – hvor ligger løsningen på klima-problemet? 42-49.

ØA 4/2008:

Konjunkturtendensene, 3-26.

Helge Brunborg, Dennis Fredriksen, Nils Martin Stølen og Inger Texmon: Levealdersutvikling og delingstall, 27-35.

Dennis Fredriksen, Trude Gunnes og Nils Martin Stølen: Oppdaterte framskrivninger av arbeidsstyrke, pensjonsutgifter og finansieringsbyrde, 36-43.

Erling Holmøy og Vibeke Oestreich Nielsen: Velferdsstatens langsiktige finansieringsbehov, 44-52.

ØA 5/2008:

Marina Rybalka: Hvor viktig er IKT

for utvikling i næringslivet: produktivitetsanalyse, 3-10.

Knut Ø. Sørensen: Satelittregnskap for forskning og utvikling i nasjonalregnskapet, 11-16.

Dag Rønningen: Bruttostrømmer på arbeidsmarkedet, 17-23.

Roger Bjørnstad og Roger Hammersland: Makroøkonomiske konsekvenser av redusert arbeidstid, 24-28.

Annegrete Bruvoll og Marit Dalen: Lag på lag i norsk klima- og energipolitikk, 29-37.

ØA 6/2008:

Konjunkturtendensene, 3-29.

Ingunn Sagelymo og Ole Magnus Jakobsen: Reviderte nasjonaltall for 2006 og 2007: Hovedbildet av norsk økonomi er uforandret, 30-34.

Brita Bye, Taran Fæhn og Tom-Reiel Heggedal: Forskning og utvikling i næringslivet - politiske intensjoner og valg av virkemidler, 35-41.

Stein Hansen og Tor Skoglund: Utviklingen i sysselsetting og lønn etter 1930, 42-45.

Torgeir Ericson og Bente Halvorsen: Hvordan varierer timeforbruket av strøm i ulike sektorer, 46- 51.

ØA 1/2009:

Økonomisk utsyn over året 2008 3-142.

Economic Survey

From 2004 will Economic Survey no longer be available in its current form. Economic trends for the Norwegian economy will continue to be published electronically, but will no longer have a printed counterpart.

http://www.ssb.no/kt_en/

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret			
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre			
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser.	2*	2.1. Ordre. Ordretilgang og ordreservert i industri ialt	3*
2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser.	2*	2.2. Ordre. Ordretilgang og ordreservert i bygg og anlegg i alt	3*
Arbeidskraft			
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU.	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*
Produksjon			
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer.	5*
		4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer.	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer			
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner.	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter	6*	5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirkosomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger.	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk			
6.1. Forbruksindikatorer.	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks.	9*
		6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*
Priser			
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før.	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring.	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser.	11*
7.4. Månedstjeneste og avtalt lønn. Indeks.	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris råolje, Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked			
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent.	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, Norges Banks penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser.	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel			
9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen.	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnyttning Prosent	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommande kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etterspørsel	Kapasitet	Arbeidskraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
2005										
4. kvartal	61,3	61,2	55,3	54,0	83	60,4	60	10	9	4
2006										
1. kvartal	61,0	59,7	57,3	53,8	83	59,3	55	10	11	5
2. kvartal	59,0	59,8	57,2	54,1	83	59,1	50	11	14	6
3. kvartal	59,5	61,9	57,0	55,1	84	60,8	47	12	15	7
4. kvartal	62,0	62,4	57,7	55,2	85	61,3	44	13	16	8
2007										
1. kvartal	61,7	61,3	57,6	55,1	85	60,7	42	14	17	9
2. kvartal	60,9	60,5	57,0	55,0	85	59,3	42	14	18	8
3. kvartal	60,0	60,4	56,2	55,4	85	58,7	43	14	18	8
4. kvartal	57,7	60,2	55,5	55,5	85	58,3	45	13	18	7
2008										
1. kvartal	55,5	59,3	53,9	53,9	84	56,9	48	11	17	6
2. kvartal	53,8	55,4	51,0	49,4	83	52,7	52	9	14	6
3. kvartal	49,1	48,6	46,4	43,0	82	45,9	58	8	11	5
4. kvartal	43,1	42,9	41,5	37,2	80	39,1	63	7	8	4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 2000=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transportmidler	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2005	100,6	99,8	103,0	111,9	93,2	176,7	251,1	176,6	143,1
2006	132,1	123,0	165,7	178,5	120,1	197,7	278,1	185,6	172,1
2007	155,4	146,7	196,1	204,7	162,4	216,6	279,8	173,1	220,5
2008	140,1	122,5	214,6	125,9	148,3	187,2	295,3	110,5	199,9
2007									
1. kvartal	151,9	146,0	188,6	209,7	149,0	224,9	290,7	190,2	216,2
2. kvartal	156,7	149,4	192,3	213,3	160,5	219,8	266,5	186,3	224,9
3. kvartal	157,9	148,2	198,2	207,5	168,9	213,2	265,2	168,5	223,4
4. kvartal	155,0	143,0	205,3	188,2	171,1	208,3	296,8	147,4	217,4
2008									
1. kvartal	149,0	135,5	211,6	160,0	165,7	199,7	300,4	124,9	213,8
2. kvartal	142,3	126,9	215,6	132,9	154,6	193,7	296,4	111,5	209,6
3. kvartal	136,7	117,8	216,6	112,1	142,0	185,6	301,8	105,9	198,8
4. kvartal	132,5	109,6	214,5	98,5	130,9	170,0	282,4	99,7	177,4

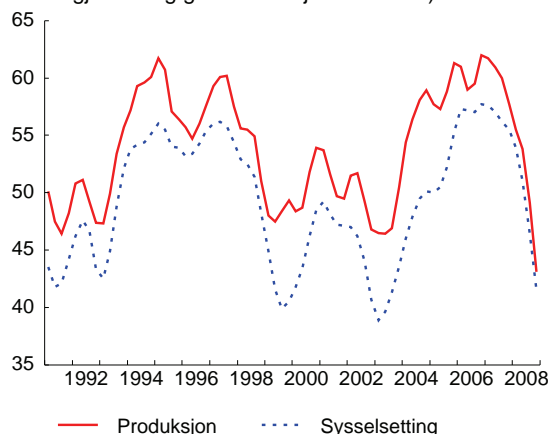
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 2000=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transportmidler	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Boligbygg	Andre bygg
2005	100,3	100,5	104,4	101,4	109,7	201,1	353,6	185,7	138,4
2006	147,6	115,4	214,2	172,3	111,9	250,1	420,9	228,1	182,6
2007	211,6	142,0	348,2	263,7	182,7	291,6	462,5	224,6	252,1
2008	242,5	134,2	468,8	260,8	275,2	265,1	438,3	152,5	264,3
2007									
1. kvartal	187,9	133,9	299,2	240,0	132,7	280,8	462,7	234,5	223,6
2. kvartal	204,4	141,1	331,9	261,6	158,7	289,8	460,1	232,0	245,0
3. kvartal	220,2	145,9	364,5	275,2	198,6	296,7	460,1	224,3	263,7
4. kvartal	233,7	147,1	397,3	278,1	240,6	299,1	467,1	207,8	276,2
2008									
1. kvartal	242,8	144,2	429,9	273,0	271,0	292,0	462,6	184,6	281,0
2. kvartal	246,2	138,1	460,3	264,7	283,0	275,0	444,9	161,5	277,0
3. kvartal	243,8	130,7	484,9	256,3	279,8	255,4	428,8	140,6	261,3
4. kvartal	237,3	123,8	500,1	249,0	267,0	238,2	416,9	123,2	238,0

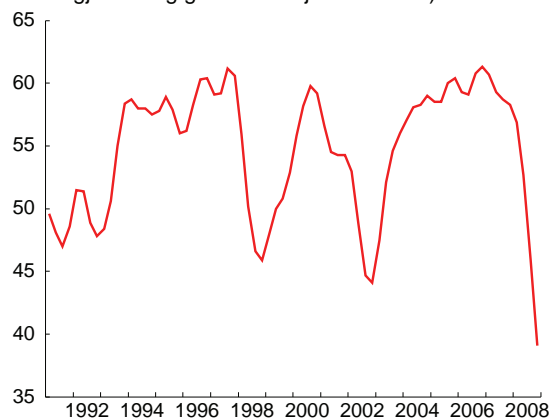
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal. Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

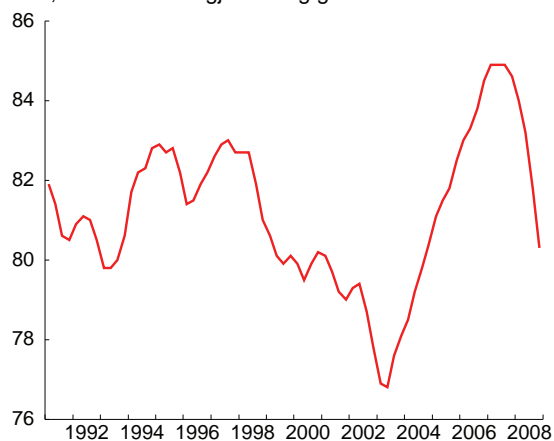
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal. Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

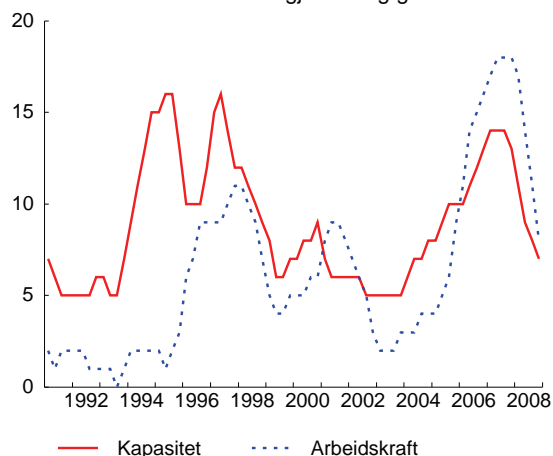
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

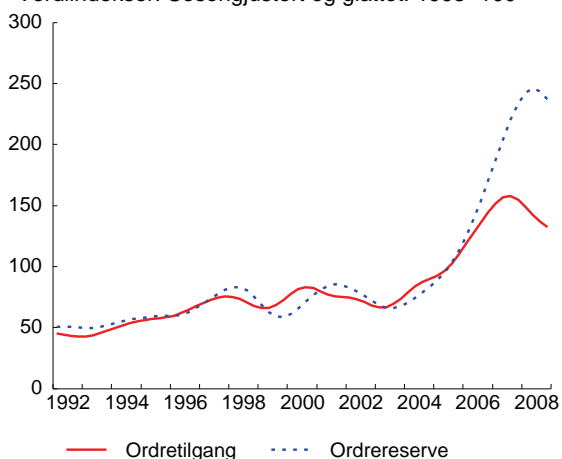
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal. Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

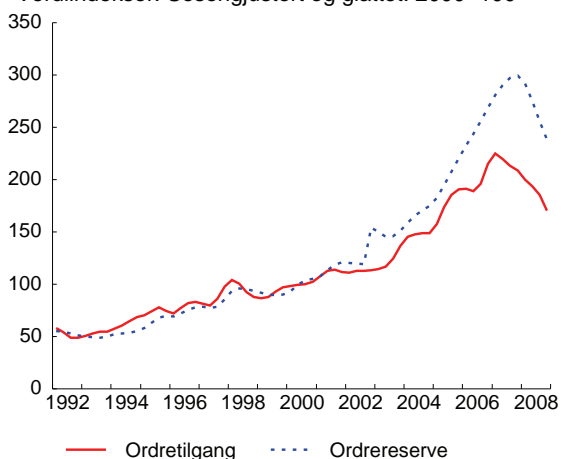
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordreservert. Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordreservert. Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					NAV				Sykefraværstatistikk
	Sysselsatte	Ukeverk	Arbeidsstyrken	Arbeidsledige ²	Arbeidsledighet. Prosent av arbeidsstyrken	Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger	Sykefraværprosent ³
2004	2 276	1 761	2 382	106	4,5	91,6	108,5	16,9	10,7	7,1
2005	2 289	1 800	2 400	111	4,6	83,5	96,6	19,8	13,3	6,7
2006	2 362	1 825	2 446	84	3,4	62,7	72,8	27,6	18,9	6,9
2007	2 443	1 870	2 507	63	2,5	46,0	56,1	33,3	24,3	6,9
2008	2 524	1 950	2 591	67	2,6	42,6	53,4	29,7	26,6	7,0
2007										
Oktober	2 469	1 898	2 531	62	2,5	42,9	53,0	45,6	26,4	6,9
November	2 481	1 893	2 543	63	2,5	41,8	52,0	34,0	26,8	6,9
Desember	2 490	1 921	2 553	63	2,5	41,2	51,1	34,9	27,1	6,9
2008										
Januar	2 494	1 919	2 556	62	2,4	40,6	50,6	34,1	27,1	7,4
Februar	2 505	1 938	2 569	64	2,5	40,1	50,4	34,2	27,4	7,4
Mars	2 513	1 932	2 575	62	2,4	40,5	50,3	25,3	26,8	7,4
April	2 515	1 947	2 578	63	2,4	39,2	50,3	36,3	27,5	6,8
Mai	2 515	1 952	2 579	64	2,5	40,0	51,3	25,5	26,9	6,8
Juni	2 512	1 934	2 578	66	2,6	40,1	51,1	30,1	26,1	6,8
Juli	2 513	1 959	2 576	62	2,4	40,7	51,1	31,4	27,5	6,9
August	2 520	1 955	2 583	63	2,4	41,4	51,9	26,1	26,6	6,9
September	2 519	1 970	2 584	65	2,5	42,8	54,1	35,9	26,7	6,9
Oktober	2 518	1 951	2 589	71	2,7	45,2	56,4	26,1	24,9	7,0
November	2 517	1 947	2 594	76	2,9	49,2	60,4	23,6	24,6	7,0
Desember	2 521	1 916	2 599	78	3,0	53,3	64,9	22,6	26,8	7,0
2009										
Januar	2 520	1 901	2 602	81	3,1	58,8	71,0	20,8	22,1	..
Februar	..	..	..	..	..	63,9	76,3	24,1	23,3	..
Mars	..	..	..	..	..	67,8	81,1	31,5	23,3	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal. ² Det skjedde en større omlegging av AKU fra 2006, med brudd i tidsserien som resultat. ³ Egen- og legemeldte sykefraværsgagsverk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

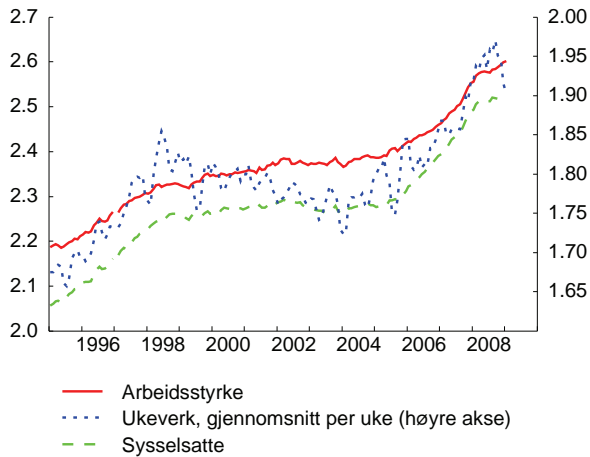
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 2005=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings-tjenester	Industri	Kraft-forsyning	Innsats-varer	Investerings-varer	Konsum-varer	Energi-varer
2004	100,6	103,3	98,0	79,7	93,7	94,7	100,5	102,2
2005	100,3	100,1	100,8	100,0	100,3	100,5	100,5	99,5
2006	98,1	95,4	106,4	87,4	103,8	113,2	100,9	94,6
2007	96,9	90,8	112,6	100,4	108,3	126,8	103,9	91,1
2008	97,0	89,9	115,8	103,7	108,9	143,4	100,8	90,3
2007								
September	98,8	91,6	113,3	117,7	107,1	129,2	103,1	94,0
Oktober	98,6	92,3	113,8	104,2	106,9	130,4	102,7	92,2
November	97,3	90,9	113,3	99,3	112,6	132,6	102,0	90,5
Desember	95,3	88,4	115,1	96,8	104,3	134,7	102,3	89,0
2008								
Januar	97,5	91,3	115,9	97,6	109,2	137,1	105,5	90,7
Februar	96,5	89,2	116,9	100,5	103,9	138,2	104,7	89,9
Mars	97,3	91,4	112,5	103,7	111,3	131,8	99,1	93,0
April	97,5	89,3	119,4	105,4	107,8	143,2	104,1	89,4
Mai	97,4	90,1	116,9	102,9	109,4	143,5	99,8	91,3
Juni	96,9	89,2	116,3	107,1	109,3	144,4	98,3	90,3
Juli	97,8	90,7	116,1	106,7	117,5	149,9	97,1	90,3
August	92,8	83,7	117,1	99,5	111,6	146,5	98,2	85,7
September	95,3	87,3	115,8	103,3	115,1	146,7	100,9	85,9
Oktober	98,4	91,6	115,3	105,4	98,6	147,4	102,5	92,0
November	98,6	92,0	114,5	104,5	104,2	146,6	100,5	92,7
Desember	98,4	93,4	112,5	107,6	108,7	145,8	98,8	92,2
2009								
Januar	97,1	91,8	111,2	100,9	105,7	147,1	97,1	90,6
Februar	99,2	95,0	111,1	98,0	115,4	148,2	95,7	92,1

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

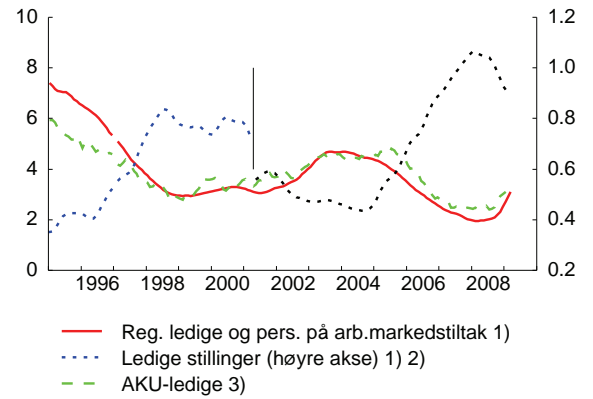

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

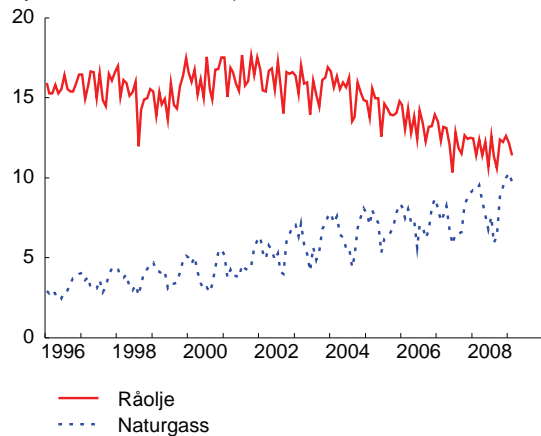
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

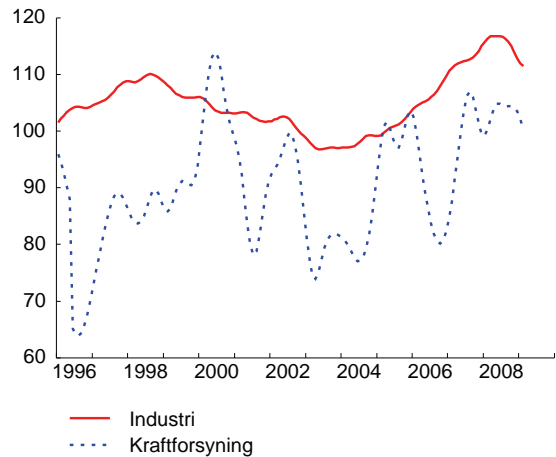
1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.
2) Brudd i serien fom. mai 2001.
3) Brudd i serien fom. 2006.
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte månedstall 1).

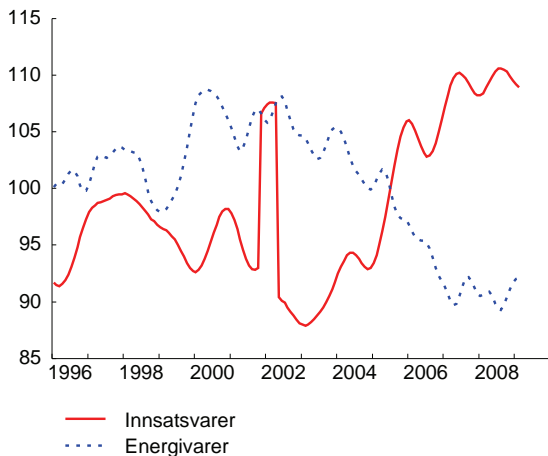
1) Brudd i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

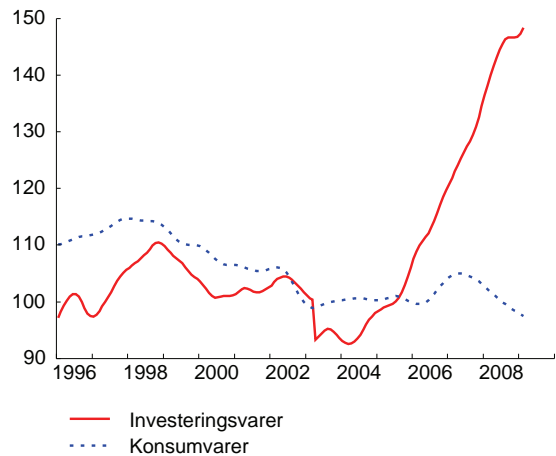
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før.

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Omsetning for forretningsmessig tjenesteyting. Verdi		Hotellomsetning. Verdi	
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Nivå	Endring	Nivå	Endring
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring				
2005	120,5	8,4	121,0	9,9	119,4	3,0	537,2	13,4	170,9	8,5
2006	127,8	6,1	128,7	6,3	125,4	5,0	633,5	17,9	187,9	9,9
2007	135,6	6,1	136,6	6,2	132,6	5,7	749,0	18,2	217,2	15,6
2008	139,3	2,8	139,7	2,3	138,3	4,3	836,8	11,7	233,6	7,6
2006										
1. kvartal	129,6	12,6	132,9	13,2	118,7	10,4	142,9	22,7	168,8	13,6
2. kvartal	126,9	2,2	127,9	2,7	124,0	-0,2	150,0	13,4	183,9	4,5
3. kvartal	119,5	4,6	118,0	5,1	124,9	2,5	146,7	16,5	227,0	9,5
4. kvartal	135,2	5,4	135,8	4,7	133,9	8,0	193,9	19,3	171,8	13,1
2007										
1. kvartal	138,4	6,8	139,9	5,3	133,6	12,6	170,9	19,6	193,7	14,8
2. kvartal	134,9	6,3	135,0	5,6	135,6	9,4	179,9	19,9	214,9	16,8
3. kvartal	127,1	6,4	126,8	7,5	129,2	3,4	178,1	21,4	258,8	14,0
4. kvartal	141,8	4,9	144,7	6,6	131,9	-1,5	220,1	13,5	201,4	17,2
2008										
1. kvartal	136,1	-1,7	137,8	-1,5	130,2	-2,5	189,7	11,0	207,2	7,0
2. kvartal	144,8	7,3	144,8	7,3	145,1	7,0	211,5	17,6	250,4	16,5
3. kvartal	133,9	5,4	133,7	5,4	134,8	4,3	197,1	10,7	271,6	5,0
4. kvartal	142,4	0,4	142,4	-1,6	142,9	8,3	238,5	8,4	205,3	2,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri			Kraftfor- syning	Antatte i alt	Oljevirkosomhet (justert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, justert	Utførte, sesongjust.	Utførte		I alt		Utførte		
						Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport	
2005	..	19,6	19,3	8,3	..	88,5	7,5	19,5	34,4	10,0
2006	..	22,1	21,9	10,6	..	95,7	11,7	21,3	39,0	5,3
2007	..	26,8	26,4	12,6	..	109,6	17,9	30,8	46,0	3,6
2008	..	33,7	33,6	14,9	..	123,9	24,4	35,2	57,6	1,8
2007										
1. kvartal	7,6	4,5	5,7	2,0	26,4	22,6	4,2	5,0	9,6	0,7
2. kvartal	6,5	6,2	6,3	3,1	31,6	27,3	4,1	7,9	10,7	1,1
3. kvartal	8,3	7,0	7,0	3,4	33,7	30,1	4,1	8,7	12,7	1,2
4. kvartal	8,5	9,2	7,4	4,2	32,5	29,6	5,6	9,1	13,0	0,6
2008										
1. kvartal	9,4	6,5	8,3	2,4	34,6	26,9	4,4	9,1	12,1	0,4
2. kvartal	9,3	8,3	8,5	4,0	36,8	29,9	5,6	8,6	14,0	0,6
3. kvartal	9,1	8,1	8,3	3,8	33,7	32,9	6,7	8,3	16,0	0,6
4. kvartal	9,2	10,7	8,5	4,7	37,7	34,2	7,7	9,1	15,5	0,2
2009										
1. kvartal	8,5	..	..	..	37,2	..	..	..	..	..

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

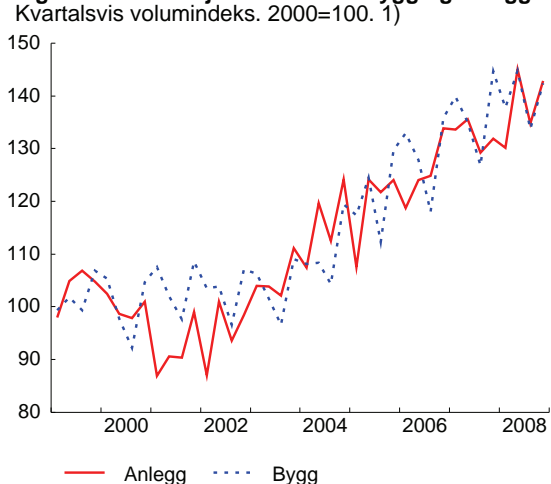
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirkosomhet			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
År t-1												
2. kvartal	14,4	15,8	20,7	21,7	9,9	9,5	11,3	12,1	65,1	68,3	82,6	116,9
3. kvartal	15,0	16,3	24,0	23,6	8,9	9,2	11,5	12,1	78,2	88,5	119,2	133,1
4. kvartal	18,3	20,6	28,3	25,6	9,9	11,8	13,4	14,8	92,8	100,2	126,7	145,5
År t												
1. kvartal	18,4	25,1	32,3	26,1	11,8	13,7	14,6	14,9	93,8	104,6	130,6	137,4
2. kvartal	21,1	25,8	32,8	..	11,6	14,2	15,6	..	102,3	112,9	132,6	..
3. kvartal	21,8	28,3	34,5	..	11,6	14,6	15,6	..	99,6	117,5	128,8	..
4. kvartal	22,9	27,8	34,4	..	11,2	12,9	15,4	..	99,9	112,5	127,4	..
År t+1												
1. kvartal	22,8	27,6	34,7	..	10,6	12,6	14,9	..	95,8	109,6	123,9	..

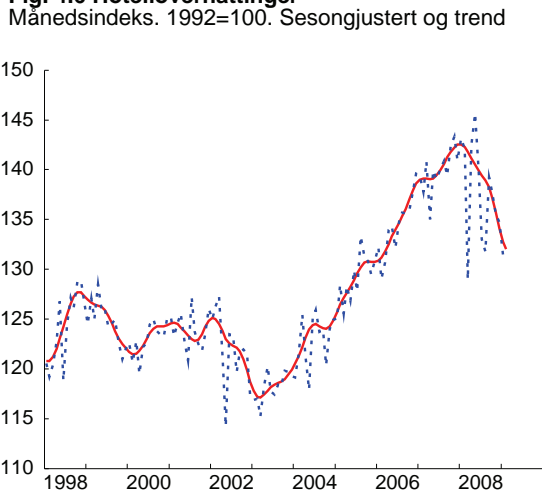
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg

1) Brudd i serien fra 1. kv. 2000.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

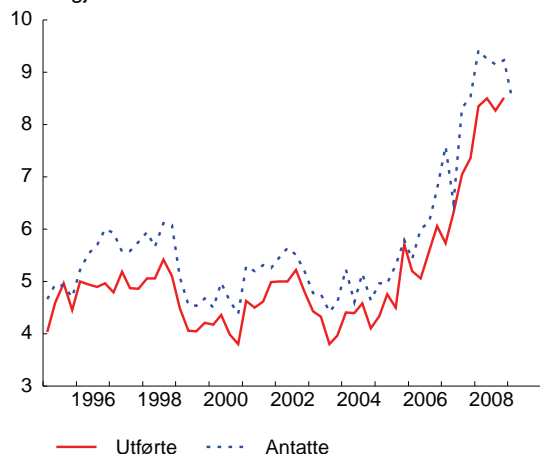
Fig. 4.6 Hotellovernattinger

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri

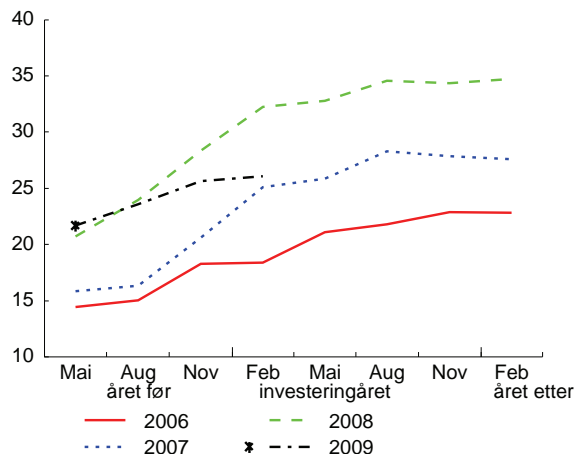
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner. Sesongjustert

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift

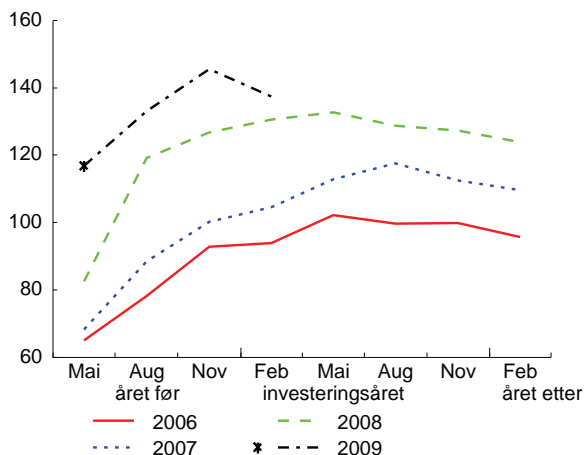
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2006-2009 Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirkksomhet

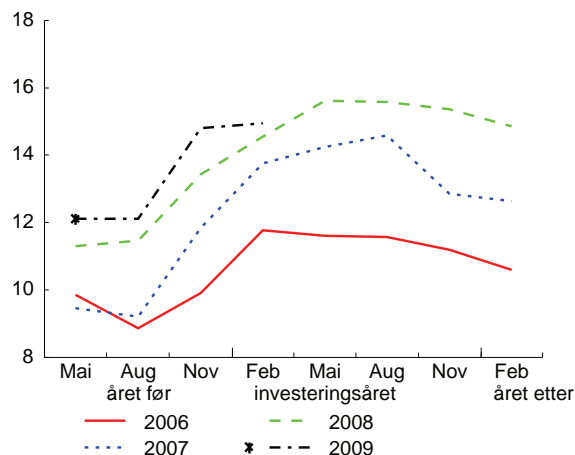
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2006-2009 Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning

Årsanslag gitt på ulike tidspunkter. 2006-2009 Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden		
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend	
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent.				
2004	29 999	29,4	3 543	19,8	3 648	4 344	4 742	
2005	31 608	5,4	3 849	8,6	4 046	4 530	4 973	
2006	33 314	5,4	4 081	6,0	4 491	4 972	6 043	
2007	32 520	-2,4	4 025	-1,4	5 396	5 160	7 179	
2008	25 824	-20,6	3 341	-17,0	5 252	4 918	8 153	
2007								
September	2 738	-18,9	340	-17,0	448	5 227	6 829	
Oktober	2 566	-19,5	335	-16,7	455	5 240	6 944	
November	2 719	-19,2	316	-15,4	461	5 239	7 076	
Desember	2 273	-18,5	290	-14,2	464	5 230	7 240	
2008								
Januar	2 246	-17,9	287	-13,6	463	5 218	7 434	
Februar	2 305	-17,0	307	-13,2	459	5 206	7 634	
Mars	2 453	-15,6	309	-12,7	453	5 193	7 804	
April	1 527	-14,6	231	-12,7	445	5 170	7 913	
Mai	2 460	-14,6	307	-14,0	437	5 136	7 957	
Juni	2 282	-14,7	310	-15,4	429	5 100	7 959	
Juli	1 964	-15,8	253	-17,8	420	5 060	7 961	
August	2 337	-18,7	299	-21,2	413	5 021	7 996	
September	2 456	-22,4	285	-25,1	407	4 983	8 062	
Oktober	1 822	-24,8	232	-27,7	402	4 945	8 127	
November	2 184	-25,9	280	-28,5	400	4 899	8 154	
Desember	1 800	-26,5	237	-29,4	399	4 848	8 132	
2009								
Januar	1 927	-28,2	249	-31,7	401	4 795	8 080	
Februar	1 857	-29,6	217	-30,2	404	4 744	8 035	

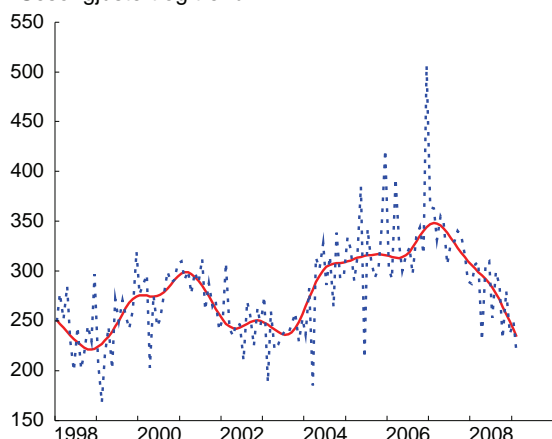
¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsætningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
2004	96,6	3,7	130,9	3,3	12,1	19,8	8 706,2	4,0
2005	99,9	3,0	133,1	1,4	11,8	-3,5	8 490,7	-1,8
2006	105,4	5,3	138,6	4,0	11,9	1,5	8 625,3	1,3
2007	112,4	6,8	149,1	7,6	13,7	15,0	8 749,9	1,0
2008	114,4	1,9	148,4	-0,2	11,5	-15,7	8 438,6	-4,5
2007								
Oktober	113,7	4,1	150,9	3,5	14,5	5,6	746,6	-0,7
November	114,8	2,9	152,0	2,0	13,4	11,3	747,4	-2,3
Desember	114,3	1,8	153,4	0,4	13,7	11,3	721,7	-3,9
2008								
Januar	114,0	0,9	149,5	-1,0	13,7	5,2	733,3	-5,4
Februar	114,8	0,3	150,4	-2,3	14,2	-6,9	721,7	-6,3
Mars	114,5	0,3	151,2	-3,3	13,6	-22,9	637,1	-6,5
April	114,4	0,4	150,0	-3,5	12,9	-36,2	707,6	-6,2
Mai	117,0	0,0	151,5	-3,4	12,2	-44,5	783,5	-5,5
Juni	114,5	-0,5	149,4	-3,4	11,8	-50,2	708,8	-4,7
Juli	114,5	-1,8	147,3	-7,7	10,5	-51,6	699,1	-4,2
August	114,3	-2,4	147,0	-10,3	10,4	-50,7	634,4	-4,0
September	114,0	-2,7	147,1	-4,6	10,8	-47,9	702,2	-4,0
Oktober	113,3	-2,6	145,1	-4,7	9,3	-41,7	703,6	-4,2
November	113,6	-1,7	145,3	-4,5	8,7	-32,1	708,4	-4,9
Desember	113,2	-0,3	146,9	-3,5	9,8	-22,0	699,0	-5,5
2009								
Januar	113,9	1,3	143,8	4,0	7,4	-13,6	691,9	-5,9
Februar	113,5	2,6	145,0	-0,4	8,8	-6,5	664,3	-6,1
Mars	..	..	..	..	9,0	1,5	..	..

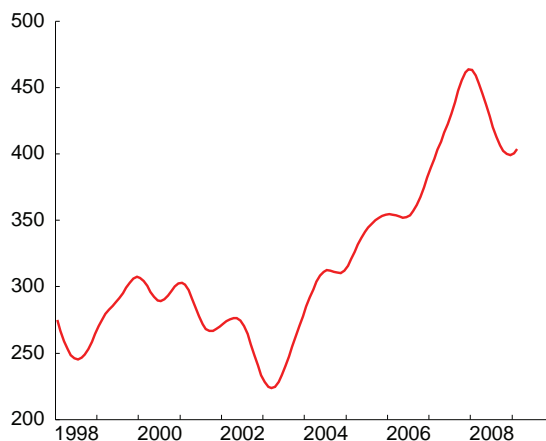
¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsætningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, bensel og fjernvarme. Tekstene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

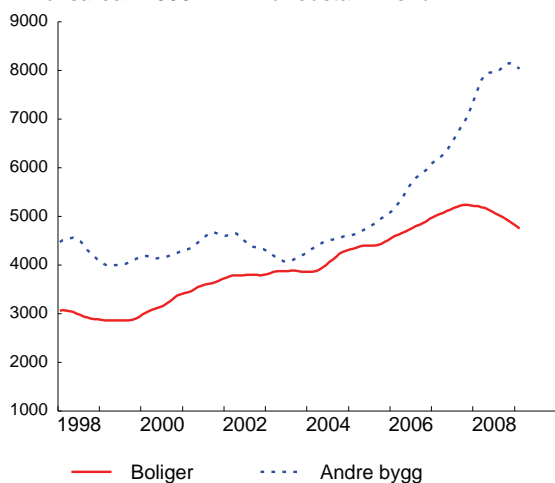
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Trend.

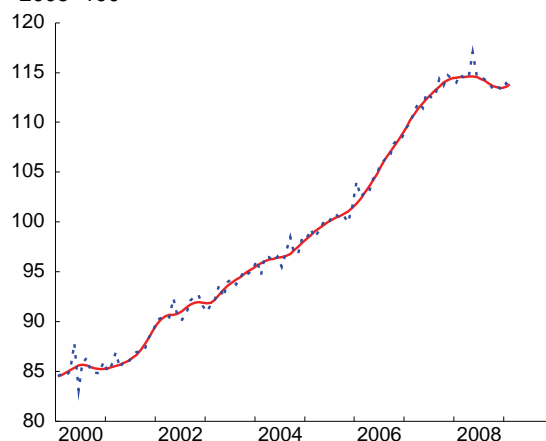
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid
Bruksareal. 1000 kvm. Månedstall. Trend

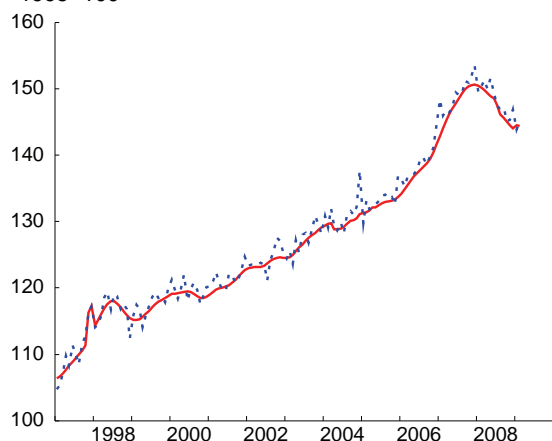
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

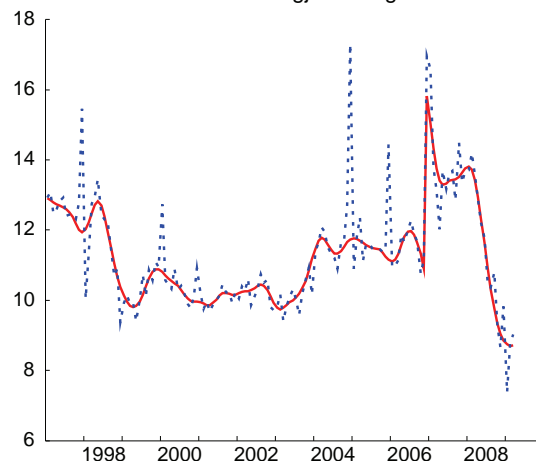
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks		Konsumprisindeksekskl. energiprodukter		KPI-JAE ¹	Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Endring	Norge Endring	EU12 ² Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
2004	113,3	0,4	110,9	0,8	0,3	0,6	2,1	107,7	3,2	114,9	3,0
2005	115,1	1,6	112,4	1,4	1,0	1,5	2,2	111,6	3,6	118,8	3,4
2006	117,7	2,3	113,5	1,0	0,8	2,5	2,2	118,4	6,1	123,3	3,7
2007	118,6	0,8	115,3	1,6	1,4	0,7	2,1	119,6	1,0	132,4	7,4
2008	123,1	3,8	118,2	2,5	2,6	3,4	3,3	130,3	9,0	139,9	5,7
2007											
Oktober	118,9	-0,2	116,0	1,7	1,4	-0,3	2,7	121,1	1,2	134,3	7,4
November	120,8	1,5	116,2	1,6	1,5	1,0	3,1	124,9	4,9	136,4	7,6
Desember	121,8	2,8	116,5	1,8	1,8	1,9	3,2	125,8	7,2	136,8	7,6
2008											
Januar	121,3	3,7	115,8	1,9	1,9	2,9	3,2	125,5	8,0	137,4	7,1
Februar	121,9	3,7	116,8	2,1	2,2	3,1	3,3	126,7	8,3	138,0	7,2
Mars	122,0	3,2	117,6	2,2	2,1	2,8	3,6	126,6	8,3	138,4	7,2
April	121,9	3,1	117,9	2,3	2,4	2,7	3,3	127,9	8,3	139,0	6,0
Mai	122,0	3,1	118,0	2,3	2,3	2,8	3,7	128,4	8,1	139,3	5,5
Juni	122,2	3,4	118,0	2,3	2,4	3,0	4,0	131,9	10,1	139,5	5,4
Juli	123,0	4,3	118,2	2,8	2,9	3,9	4,0	133,3	12,2	139,9	5,5
August	123,1	4,5	118,1	2,6	2,8	4,1	3,8	133,9	13,5	140,7	5,6
September	124,9	5,3	119,3	2,9	3,1	4,8	3,6	135,8	13,7	140,7	5,4
Oktober	125,4	5,5	119,6	3,1	3,3	5,1	3,1	133,8	10,5	141,4	5,3
November	124,7	3,2	119,3	2,7	2,7	3,3	2,1	131,3	5,1	142,4	4,4
Desember	124,4	2,1	119,5	2,6	2,6	2,6	1,6	129,0	2,5	142,1	3,9
2009											
Januar	124,0	2,2	119,1	2,8	2,8	2,6	1,1	129,0	2,8	142,1	3,4
Februar	125,0	2,5	120,4	3,1	3,0	2,8	1,2	127,1	0,3	142,3	3,1
Mars	125,1	2,5	120,8	2,7	2,7	2,6	..	127,4	0,6	142,3	2,8

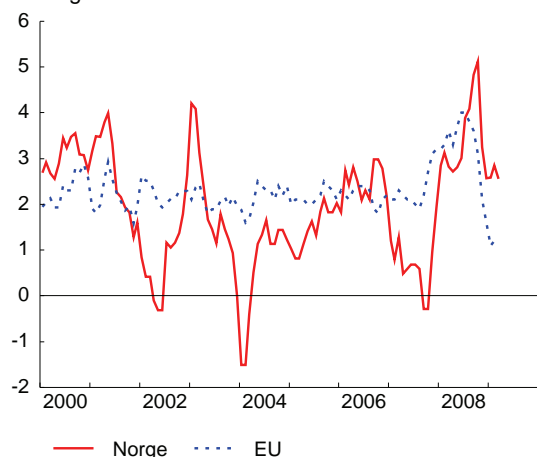
¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ² Omfatter de 12 deltakerne i EU's økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Eurostat.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri			Spotpriser			Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
2004	105,3	6,3	24,2	256,9	38,2	10 496,4	121,80	22,52
2005	112,0	6,4	23,5	350,1	54,3	10 667,5	123,71	26,16
2006	120,7	7,8	39,1	415,1	64,8	14 634,7	128,33	32,33
2007	127,9	5,9	22,4	423,8	72,9	12 850,9	136,90	26,64
2008	135,9	6,3	36,9	530,1	97,3	12 329,3	137,08	26,97
2007								
Oktober	127,7	4,3	28,1	448,0	82,8	11 798,0	133,13	24,22
November	130,5	6,8	36,3	503,4	93,0	12 527,9	133,19	24,40
Desember	130,7	7,3	36,9	501,4	91,3	12 529,5	117,95	25,69
2008								
Januar	130,7	7,2	36,4	500,7	92,7	12 537,5	125,54	26,04
Februar	133,2	7,3	30,7	516,0	95,8	13 466,1	131,01	25,52
Mars	134,4	6,7	23,7	537,6	104,6	13 548,0	123,20	26,80
April	135,6	5,6	30,2	552,6	109,5	13 879,6	126,26	25,91
Mai	138,7	6,7	20,3	625,4	122,8	13 452,7	128,77	26,82
Juni	139,7	7,5	32,3	683,2	133,0	13 469,3	128,77	26,47
Juli	140,8	9,5	35,8	669,9	131,2	13 252,8	132,05	28,68
August	139,4	8,6	43,6	606,7	114,0	13 071,7	134,46	28,60
September	139,9	9,0	54,9	557,2	98,2	12 766,9	142,04	28,16
Oktober	136,7	7,0	48,4	462,0	72,0	11 250,6	155,01	26,85
November	132,2	1,3	45,1	364,0	52,7	9 420,1	152,84	26,41
Desember	129,2	-1,1	42,0	286,4	40,6	7 836,3	165,01	27,36
2009								
Januar	130,7	0,0	38,5	302,7	43,5	7 686,9	169,41	28,61
Februar	130,3	-2,2	33,6	296,1	43,1	7 486,2	169,41	28,31
Mars	130,1	-3,2	31,0	317,2	46,9	7 844,3	..	30,33

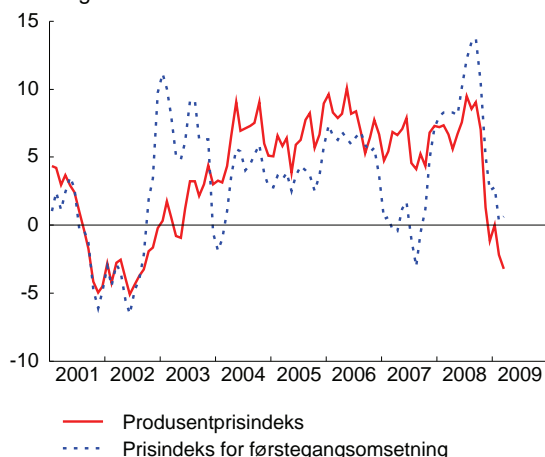
¹ I motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

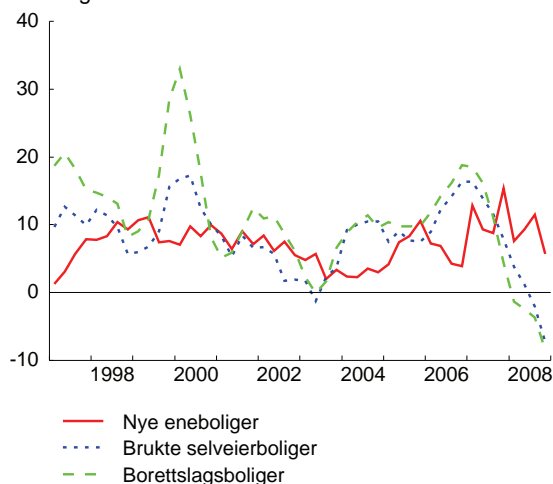
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

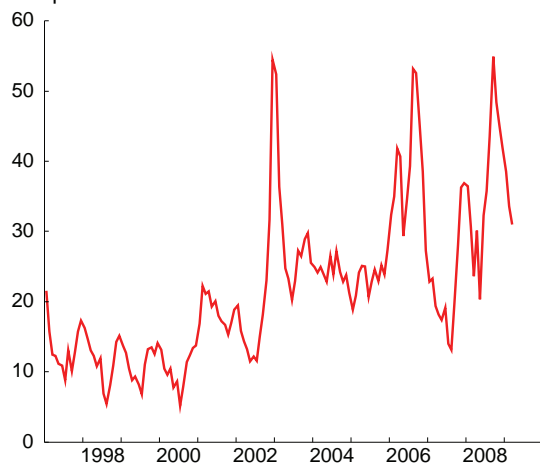
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

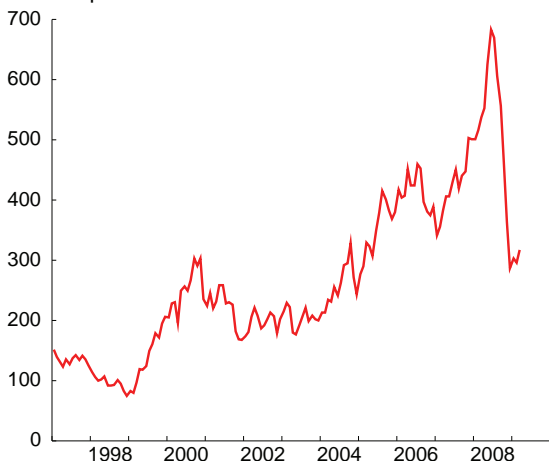
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

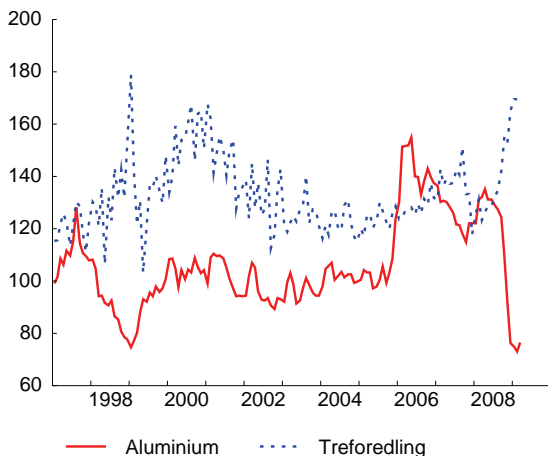
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Norges Bank.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for treforedlingsprodukter
Månedsindeks. NOK. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)					
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Boliger ialt		Selveier		Borettslag	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
2005	129,2	3,8	132,4	7,6	136,2	8,2	134,4	7,9	146,5	9,9
2006	133,7	3,5	139,7	5,5	154,3	13,3	151,8	12,9	169,0	15,3
2007	137,8	3,1	155,9	11,6	173,2	12,3	170,5	12,3	189,7	12,3
2008	145,2	5,4	169,1	8,5	170,5	-1,6	168,6	-1,1	182,2	-4,0
2007										
1. kvartal	135,9	3,3	151,9	12,9	170,6	16,7	167,6	16,4	188,7	18,5
2. kvartal	138,0	3,1	155,0	9,3	176,4	14,1	173,8	13,9	192,8	16,1
3. kvartal	138,5	2,4	152,6	8,8	173,8	11,5	171,0	11,5	190,6	11,1
4. kvartal	138,9	3,4	164,0	15,3	172,0	7,3	169,6	7,9	186,8	4,4
2008										
1. kvartal	141,4	4,0	163,4	7,6	175,6	2,9	174,0	3,8	186,1	-1,4
2. kvartal	145,7	5,6	169,4	9,3	177,5	0,6	175,8	1,2	188,1	-2,4
3. kvartal	148,0	6,9	170,1	11,5	169,6	-2,4	167,4	-2,1	183,6	-3,7
4. kvartal	145,7	4,9	173,4	5,7	159,1	-7,5	157,2	-7,3	171,0	-8,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2000=100

	Månedsførtjeneste 1					Avtalt lønn 2				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel 3	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel 3	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift
2006										
4. kvartal	131,9	130,3	130,0	128,8	125,9	130,2	133,2	128,7	128,9	126,7
2007										
1. kvartal	134,7	150,0	132,7	131,8	130,5	130,4	134,4	129,8	129,9	127,2
2. kvartal	135,4	136,7	134,6	133,5	130,5	131,6	135,8	130,6	132,1	128,7
3. kvartal	136,5	137,7	135,4	133,7	130,5	136,2	139,9	135,6	134,6	131,5
4. kvartal	139,2	140,3	136,1	135,8	132,6	137,2	140,7	136,3	135,7	132,4
2008										
1. kvartal	143,5	144,4	139,2	139,6	136,8	137,9	142,8	136,5	136,8	133,4
2. kvartal	143,8	144,2	141,9	138,1	137,8	140,3	143,3	138,2	137,4	134,9
3. kvartal	143,8	144,2	142,2	141,8	136,1	144,4	145,1	143,4	144,0	137,4
4. kvartal	147,2	147,4	144,2	145,5	138,5	145,8	150,2	144,3	145,1	139,9

¹ Månedsførtjeneste omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, provisjon og liknende. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet. ³ Eksklusive virksomheter i offentlig sektor med innrapportering av lønn til Arbeids- og administrasjonsdepartementet for ansatte i staten og til Kommunenes Sentralforbund for ansatte i kommunene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente 1				Innskuddsrente 2	NOK 3mnd eurorente 3	Effektiv rente på statsobligasjoner 3		
	Bankutlån ialt	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak			Bankinnskudd ialt	3 år	5 år
2005	3,92	3,31	4,10	3,47	1,38	2,10	2,90	3,27	3,74
2006	4,26	3,20	4,13	3,60	2,02	2,98	3,74	3,90	4,07
2007	5,66	3,69	5,10	4,79	3,48	4,83	4,79	4,77	4,78
2008	7,29	4,52	6,07	6,36	4,98	6,10	4,53	4,43	4,47
2007									
1. kvartal	5,26	3,38	4,79	4,44	3,12	4,09	4,53	4,50	4,45
2. kvartal	5,58	3,65	5,08	4,74	3,36	4,51	4,97	4,96	4,94
3. kvartal	6,11	3,90	5,42	5,18	3,92	5,04	4,95	4,92	4,94
4. kvartal	6,65	4,26	5,82	5,63	4,39	5,65	4,75	4,72	4,79
2008									
1. kvartal	7,00	4,34	5,78	6,11	4,76	5,80	4,46	4,34	4,40
2. kvartal	7,41	4,53	6,30	6,44	5,05	6,27	5,06	4,83	4,69
3. kvartal	7,80	4,59	6,51	6,86	5,60	6,47	5,01	4,80	4,71
4. kvartal	7,27	4,95	5,57	6,45	4,61	5,82	3,56	3,75	4,05
2009									
1. kvartal	..	..	..	..	..	3,28	2,54	3,07	3,75

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet. ² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet. ³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2004	1,89	2,09	1,58	-0,03	4,58	4,37	4,07	4,24	1,50
2005	2,10	2,17	3,53	0,02	4,70	3,75	3,39	4,28	1,40
2006	2,98	3,06	5,16	0,27	4,80	4,08	3,78	4,79	1,73
2007	4,83	4,25	5,29	0,77	5,95	4,77	4,23	4,62	1,65
2008	6,08	4,61	3,22	1,10	5,48	4,46	4,01	3,66	1,49
2007									
Oktober	5,52	4,65	5,16	0,97	6,21	4,91	4,29	4,50	1,65
November	5,65	4,61	4,98	0,88	6,35	4,76	4,11	4,14	1,52
Desember	5,83	4,80	5,06	1,05	6,38	4,66	4,24	4,09	1,53
2008									
Januar	5,65	4,43	3,90	0,86	5,63	4,52	4,05	3,72	1,42
Februar	5,78	4,31	3,09	0,86	5,68	4,39	3,97	3,73	1,44
Mars	6,02	4,55	2,82	0,94	5,84	4,28	3,79	3,48	1,31
April	6,20	4,74	2,98	0,99	5,85	4,50	4,05	3,66	1,42
Mai	6,33	4,81	2,89	1,00	5,84	4,63	4,20	3,88	1,67
Juni	6,29	4,90	2,95	1,02	5,89	4,94	4,57	4,09	1,76
Juli	6,34	4,92	2,99	0,93	5,80	4,94	4,54	4,03	1,60
August	6,42	4,92	2,98	0,90	5,73	4,69	4,22	3,88	1,46
September	6,65	4,97	3,54	0,95	5,86	4,49	4,11	3,69	1,49
Oktober	6,80	5,13	4,97	1,35	6,12	4,17	3,91	3,73	1,51
November	5,98	4,26	3,24	1,88	4,30	4,18	3,55	3,47	1,47
Desember	4,54	3,37	2,31	1,52	3,26	3,77	3,12	2,52	1,37
2009									
Januar	3,54	2,46	1,46	0,91	2,30	3,69	3,08	2,47	1,25
Februar	3,32	1,98	1,62	0,82	1,92	3,75	3,18	2,85	1,30
Mars	3,00	1,69	1,53	0,83	1,66	3,81	3,06	2,81	1,31

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank.

8.3. Valutakurser, Norges Banks penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengdeindikator (M2)		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2004	8,37	6,74	95,6	103,3	936,2	4,7	1 931,7	7,7	203,7
2005	8,01	6,45	91,8	98,8	1 029,9	10,0	2 137,5	10,7	282,9
2006	8,05	6,42	92,5	99,2	1 148,7	11,7	2 438,8	14,1	384,2
2007	8,02	5,86	90,8	97,5	1 335,9	16,5	2 784,1	14,1	478,6
2008	8,22	5,64	90,8	97,1	1 459,5	..	3 146,0	..	379,5
2007									
Oktober	7,70	5,41	86,9	93,2	1 396,6	14,8	2 875,3	13,2	498,7
November	7,95	5,42	89,1	95,7	1 393,2	13,6	2 926,4	14,1	489,8
Desember	8,01	5,50	89,5	95,9	1 429,5	11,3	2 954,9	14,5	483,3
2008									
Januar	7,96	5,41	88,7	94,9	1 433,4	8,4	2 988,4	14,3	427,7
Februar	7,95	5,39	88,7	95,0	1 440,1	5,5	3 019,1	13,5	416,0
Mars	7,96	5,13	87,7	94,1	1 422,5	3,1	3 045,7	12,5	408,2
April	7,96	5,06	87,3	93,7	1 452,4	1,5	3 077,1	11,6	440,3
Mai	7,87	5,05	86,6	92,8	1 447,2	2,1	3 103,3	10,9	496,4
Juni	7,99	5,14	87,9	94,2	1 443,2	3,0	3 128,1	10,6	482,9
Juli	8,05	5,10	88,3	94,6	1 457,6	4,2	3 156,0	10,8	423,7
August	7,97	5,33	88,4	94,5	1 472,3	6,0	3 181,3	11,5	410,0
September	8,16	5,68	90,7	96,7	1 464,0	6,7	3 215,1	12,2	357,4
Oktober	8,59	6,46	95,9	102,3	1 504,6	5,9	3 248,8	12,0	251,0
November	8,81	6,92	98,2	104,2	1 493,1	5,0	3 281,1	10,8	226,2
Desember	9,40	7,01	101,5	108,0	1 483,2	4,7	3 302,6	9,4	214,0
2009									
Januar	9,22	6,96	99,4	105,8	1 497,5	4,4	3 318,5	8,5	229,7
Februar	8,78	6,87	94,9	100,8	1 500,0	3,5	3 342,6	8,6	223,9
Mars	8,84	6,78	94,2	100,0	..	..	..	..	217,1

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Eksport								Import
	Varer i alt, u/skip og plattform	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Herav:					
Metaller				Verkstedsprodukter	Treforedlingsprodukter	Kjemiske produkter	Fisk og fiskeprodukter		
2004	547 812	323 790	224 437	48 726	26 146	11 433	29 995	26 975	317 445
2005	661 043	407 747	252 991	50 521	30 558	11 264	31 793	31 058	349 069
2006	776 399	474 005	301 855	65 710	37 379	11 018	35 379	34 860	403 841
2007	787 081	451 350	334 931	78 423	44 816	10 744	39 851	35 834	455 026
2008	918 171	559 503	358 352	70 331	54 054	10 577	44 279	37 481	478 660
2007									
Oktober	68 065	40 121	27 056	6 035	3 717	847	3 321	2 771	40 996
November	70 468	41 159	28 449	6 092	3 913	845	3 424	3 054	38 001
Desember	76 263	46 105	30 484	6 167	4 389	849	3 351	3 032	38 372
2008									
Januar	74 324	43 890	30 093	6 308	4 139	886	3 841	2 997	39 316
Februar	77 332	48 354	30 396	6 242	4 327	900	3 448	3 005	40 756
Mars	70 370	46 893	29 233	6 148	3 553	869	3 528	2 945	39 912
April	82 006	49 126	29 339	6 276	4 801	880	3 452	2 989	38 334
Mai	82 669	50 725	31 116	6 161	5 510	875	3 709	3 188	39 862
Juni	81 713	53 401	30 310	5 961	4 435	864	3 576	3 057	41 083
Juli	83 815	49 927	32 245	6 080	4 470	837	3 554	2 961	40 148
August	79 678	50 225	30 741	6 152	3 899	873	3 946	3 137	40 217
September	77 943	43 922	30 764	5 806	4 842	911	3 911	3 189	44 060
Oktober	73 910	43 900	29 080	5 383	4 608	859	3 746	3 349	39 063
November	69 042	41 724	28 327	5 265	4 779	952	3 929	3 398	38 683
Desember	65 367	37 416	26 708	4 548	4 692	873	3 638	3 266	37 225
2009									
Januar	65 635	40 701	25 486	4 123	4 358	812	3 366	3 426	37 139
Februar	65 524	39 938	25 748	3 957	4 841	743	2 959	3 393	35 793
Mars	61 415	38 515	25 067	3 240	4 970	682	3 364	3 397	32 786

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

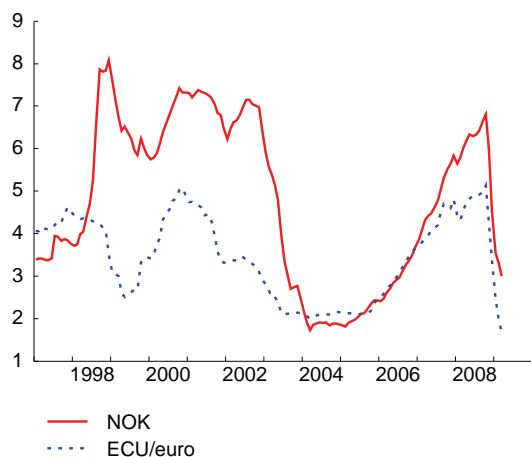
9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tj.bal.	Rente- og stønadbal.	Driftsbal.	Netto kap.overf.	Netto finansinv.	Norske inv. i utlandet	Utenl. inv. i Norge
2005	868 353	548 062	320 291	-3 707	316 584	-1 878	314 706	658 813	380 866
2006	1 002 467	612 768	389 699	-17 551	372 148	-919	371 229	1 087 244	795 675
2007	1 042 254	679 026	363 228	-914	362 314	-971	361 343	758 803	576 155
2008	1 196 274	731 405	464 869	1 301	466 170	-1 138	465 032	946 724	388 971
2004									
3. kvartal	183 091	129 388	53 703	4 436	58 139	-230	57 911	131 520	81 168
4. kvartal	195 063	131 761	63 302	-1 380	61 922	-370	61 552	-34 524	-69 488
2005									
1. kvartal	199 046	121 381	77 665	-2 863	74 802	-513	74 289	184 502	102 152
2. kvartal	211 208	137 973	73 235	-14 762	58 473	-119	58 354	161 011	112 415
3. kvartal	219 775	142 872	76 903	1 236	78 139	-550	77 589	192 602	102 175
4. kvartal	238 324	145 836	92 488	12 682	105 170	-696	104 474	120 698	64 124
2006									
1. kvartal	254 319	139 480	114 839	-36 105	78 734	-68	78 666	304 721	188 505
2. kvartal	244 707	150 054	94 653	-1 470	93 183	-576	92 607	262 583	192 741
3. kvartal	244 756	155 804	88 952	10 046	98 998	-116	98 882	274 899	205 093
4. kvartal	258 685	167 430	91 255	9 978	101 233	-159	101 074	245 041	209 336
2007									
1. kvartal	253 034	159 859	93 175	-10 765	82 410	-160	82 250	300 228	220 395
2. kvartal	251 546	168 195	83 351	-15 729	67 622	-587	67 035	151 523	77 483
3. kvartal	249 981	170 707	79 274	15 636	94 910	-116	94 794	234 513	204 061
4. kvartal	287 693	180 265	107 428	9 944	117 372	-108	117 264	72 539	74 216
2008									
1. kvartal	294 539	171 731	122 808	-22 992	99 816	-320	99 496	55 667	-41 544
2. kvartal	314 261	185 414	128 847	-6 152	122 695	-146	122 549	217 371	122 914
3. kvartal	303 288	191 659	111 629	8 940	120 569	-577	119 992	226 495	67 040
4. kvartal	284 186	182 601	101 585	21 505	123 090	-95	122 995	447 191	240 561

Kilde: Statistisk sentralbyrå

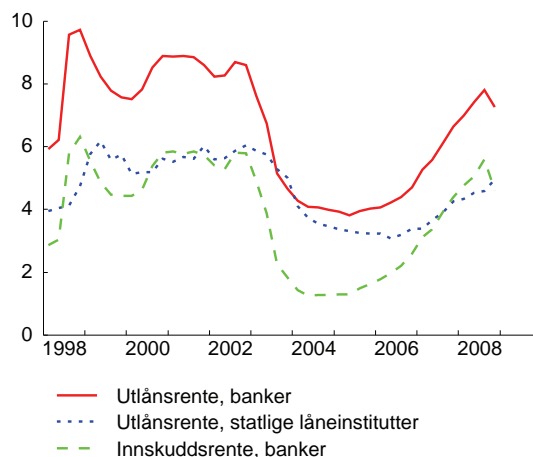

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstill. Prosent

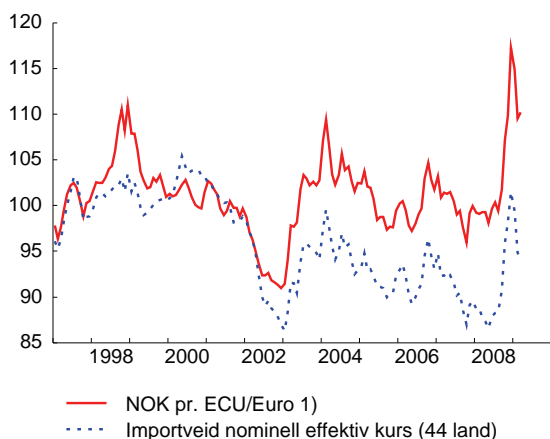
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
I slutten av kvartalet. Prosent

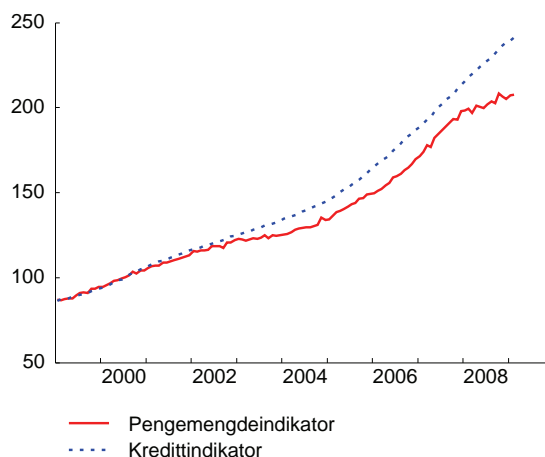
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstill

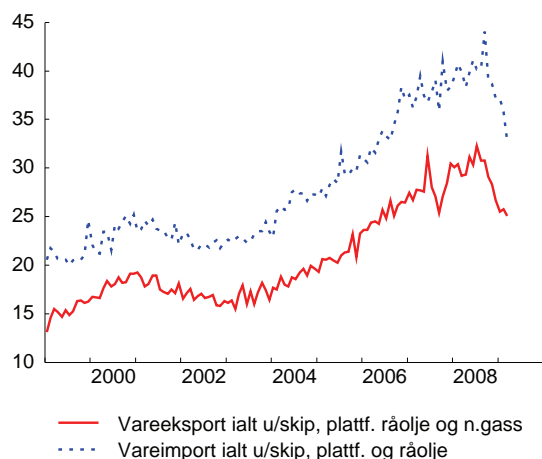
1) Representative markedskurser (midtkurser). Euro fra 1.1 1999
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstill. 2000=100

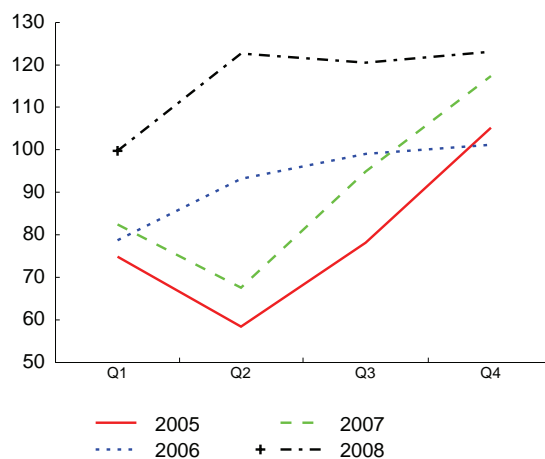
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstill

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstill. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser 1999-2012

Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*	Prognoser			
											2009	2010	2011	2012
Realøkonomi														
Konsum i husholdninger mv.	3,7	4,2	2,1	3,1	2,8	5,6	4,0	4,8	6,0	1,5	-0,4	3,1	4,3	4,6
Konsum i offentlig forvaltning	3,1	1,9	4,6	3,1	1,7	1,5	0,7	1,9	3,4	3,7	5,3	4,8	3,3	2,7
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,4	-3,5	-1,1	-1,1	0,2	10,2	13,3	11,7	8,4	3,3	-9,2	-2,7	0,9	5,6
Utvinning og rørtransport	-13,0	-22,9	-4,6	-5,4	15,9	10,2	18,8	4,3	5,5	7,1	1,2	0,5	2,2	-3,3
Fastlands-Norge	0,2	-1,4	3,9	2,3	-3,6	9,3	12,7	11,9	9,3	1,9	-11,5	-3,4	1,9	6,5
Næringer	-1,0	-0,4	2,5	4,0	-11,6	8,4	19,2	17,1	12,2	6,6	-17,3	-9,8	1,5	8,5
Bolig	3,0	5,6	8,1	-0,7	1,9	16,3	10,8	4,1	5,3	-8,9	-17,7	-9,9	5,8	11,4
Offentlig forvaltning	0,4	-11,2	2,7	1,7	10,4	2,5	1,3	11,6	7,9	5,2	12,1	15,3	-0,2	-0,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,9	2,6	3,0	3,0	1,4	5,0	4,6	5,3	6,0	2,1	-1,1	2,4	3,6	4,4
Lagerendring ²	-1,1	1,2	-1,3	0,1	-0,2	1,2	0,4	0,0	-1,5	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Eksport	2,8	3,2	4,3	-0,3	-0,2	1,1	1,1	0,0	2,5	0,9	-4,4	-1,4	0,7	1,2
Råolje og naturgass	0,4	3,8	6,6	2,4	-0,6	-0,5	-5,0	-6,5	-2,6	-2,3	-1,9	-0,4	-1,1	-1,9
Tradisjonelle varer	2,3	3,3	1,8	0,6	2,9	3,4	5,0	6,2	8,7	4,8	-6,6	-1,9	3,6	5,5
Import	-1,6	2,0	1,7	1,0	1,4	8,8	8,7	8,4	7,5	4,2	-4,4	2,4	4,0	6,9
Tradisjonelle varer	-1,9	2,5	4,5	3,0	5,2	10,9	8,1	11,5	6,7	3,2	-6,0	1,9	5,7	8,0
Bruttonasjonalprodukt	2,0	3,3	2,0	1,5	1,0	3,9	2,7	2,3	3,1	2,0	-1,7	0,5	1,9	2,1
Fastlands-Norge	2,6	2,9	2,0	1,4	1,3	4,4	4,6	4,9	6,1	2,4	-1,7	0,9	2,6	3,4
Industri og bergverk	0,1	-0,6	-0,5	-0,4	3,0	5,7	4,2	3,1	5,4	2,9	-4,5	-3,8	-0,3	2,4
Arbeidsmarked														
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	0,7	-0,7	-1,6	-0,9	-2,1	1,7	1,4	3,1	4,3	3,4	-1,1	0,2	0,7	1,3
Sysselsatte personer	0,9	0,6	0,3	0,3	-1,0	0,5	1,1	3,6	4,1	3,2	-0,4	-0,2	1,0	1,7
Arbeidstilbud ³	0,9	0,9	0,5	0,7	-0,4	0,5	1,4	2,4	3,2	3,3	0,7	0,9	0,9	1,2
Yrkesandel (nivå) ⁴	74,2	74,4	74,5	74,6	73,8	73,6	74,0	74,9	76,1	77,4	76,7	76,2	75,7	75,5
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,7	4,7	4,7	4,2
Priser og lønninger														
Lønn per normalårsverk	5,4	4,6	5,3	5,4	3,7	4,6	3,8	4,8	5,6	5,7	3,8	3,2	3,5	4,3
Konsumprisindeksen (KPI)	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	1,4	1,0	2,2	2,7
KPI-JAE ⁵	..	..	2,6	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8	1,4	2,6	2,3	1,1	2,0	2,6
Eksportpris tradisjonelle varer	-0,5	11,8	-1,8	-9,1	-0,9	8,5	4,1	11,4	2,5	2,3	-4,2	-2,8	3,3	5,3
Importpris tradisjonelle varer	-2,9	6,5	-1,6	-7,2	-0,4	4,0	0,5	4,0	3,7	3,2	-2,0	-3,1	0,8	2,4
Boligpris ⁶	9,4	14,1	7,1	4,0	1,6	10,1	7,9	12,9	12,3	-1,1	-12,1	-2,1	3,5	7,8
Inntekter, renter og valuta														
Husholdningenes realdisponible inntekt	2,4	3,4	-0,3	7,9	4,1	3,5	7,5	-6,5	5,9	3,1	4,5	3,1	2,6	4,0
Husholdningenes sparerate (nivå)	4,7	4,3	3,1	8,4	9,1	7,4	10,2	0,1	0,4	2,1	7,2	7,1	5,6	4,9
Pengemarkedsrente (nivå)	6,5	6,8	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	3,1	2,5	3,4	4,6
Utlånsrente, banker (nivå) ⁷	8,4	8,0	8,8	8,4	6,5	4,2	3,9	4,3	5,7	7,3	4,8	3,8	4,4	5,7
Realrente etter skatt (nivå)	3,7	2,7	3,3	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7	3,3	1,5	2,0	1,7	1,0	1,3
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-1,2	2,9	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	2,2	-4,4	-2,0	-0,2
NOK per euro (nivå)	8,3	8,1	8,1	7,5	8,0	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,5	8,2	8,0	8,0
Utenriksøkonomi														
Driftsbalansen, mrd. kroner	69,5	222,4	247,5	192,3	195,9	221,6	316,6	372,1	362,3	448,9	217,7	186,4	218,8	238,2
Driftsbalansen i prosent av BNP	5,6	15,0	16,1	12,6	12,3	12,7	16,3	17,2	15,9	17,7	9,3	7,9	8,7	8,9
Utlandet														
Eksportmarkedsindikator	6,9	11,7	0,8	2,4	3,5	8,3	6,9	8,9	5,5	1,9	-5,2	-0,9	3,8	7,0
Konsumpris ECU/euro-området	1,1	2,1	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	-0,2	0,4	0,9	1,8
3 måneders rente ECU/euro (nivå)	2,9	4,4	4,2	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,6	1,5	1,9	2,8
Råoljepris i kroner (nivå) ⁹	142	252	219	197	205	257	351	414	423	527	293	324	372	426

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet.

⁴ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet som andel av middelfolkemengden.

⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁶ Selveier. ⁷ Gjennomsnitt for året. ⁸ Positivt fortegn innebærer depresiering.

⁹ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon tom. 17. februar er benyttet.